

CSUKA JÁNOS

KISEBBSÉGI SORSBAN

Tanulmányok és kritikák

I.

MINERVA

A tél derekán kísérleti léggömbként megkockáztattam egy cikket, amelyben némi tartózkodással és szerénységgel megkérdeztem az olvasót, hogy elősegítené-e két könyv kiadását. Húsz éve vagyok újságíró, magyar kisebbségi újságíró, ami sokkal több, mint ha egyszerűen azt írom le, hogy újságot írok. Magyar kisebbségi újságot szerkeszteni soha sem volt olyan egyszerű vállalkozás és némi elfogódottsággal gondoltam arra, hogy még ennél is nehezebb könyvet kiadni. Az idő sem látszott a legalkalmasabbnak. A történelem forgószele világrészeket döntött össze, értékeket pusztított el és temetett el örökre körülöttünk. Más hasznosabb és gyakorlatiasabb ötlet is eszembe juthatott volna, mint a könyvkiadás. Mégis meg mertem kérdezni az olvasót, hajlandó-e elegendő példányban előjegyezni a könyveket. Azok, akik a könyvkiadás gondjait nálam jobban ismerték, indokoltan figyelmeztettek, hogy olyan vállalkozásba kezdek, amely sokkal tapasztaltabbak kedvét is elrontotta. Még sem adtam fel a reményt, pedig nem hiúság kergetett. Valahogyan úgy éreztem, hogy nem szabad semmitől sem visszariadnom, össze kell gyűjtenem a szükséges anyagot, mert a könyveknek meg kell jelenniök. Mintha motorikus erő hajtott volna, a könyvkiadás gondolatától nem tudtam szabadulni s olyan lendülettel vitt magával, hogy még nem is mérsékelhettem a munka ütemét.

A délvidéki magyar szórványokon felfigyeltek a magyar újságíró kérésére. Innen és onnan sárba, hallgatásba temetkezett magyar szigetekről egymásután jöttek az előjegyzések. Mennyi ismeretlen, névtelen kultúremler él szétszórva magyar vidékeinken. Magukról soha nem beszélő lelkes magyarok húzódtak meg elfelejtett helyeken.

akiket érdekelt, mit végzett húsz év alatt a magyar újságíró. Kisebbség politikai írásaim gyűjteményének és válogatott elbeszéléseimnek kiadásához kértem segítséget. Attól tartottam, hogy kinevetnek, ugyan kit érdekel, mennyi földet vettek el a Délvidéken, kinek adták, hová költözködik munkásságunk, miért pusztul a városlakó magyarság, milyen a helyzetünk a velünk együtt élő népek életerős törekvéseivel szemben stb. Tévedtem. Mert egyre többen és többen akadtak, akiket nagyon is érdekelt a szláv sajtó hangja, tudni akarták, hogy milyen eredményekkel dolgoztak a németek, a kisebbségi sorsban miért járnak egyéni utakon s mi a véleményük rólunk. Már az első felszólításra olyan szépszájú jelenikező akadt, hogy biztosítva volt a könyvek kiadása s megkezdhettem a nyomdai előkészületeket.

Már szedték a könyveim, amikor váratlanul, még a leg-tájékozottabbakat is meglepte, a Balkánt is nehéz politikai feszültség fojtogató köde ülte meg s a háború rettenetes nyomása elnémitott minden jószándékú akaratot. Az előző napok jelenségeiből azt a következtetést vonhattuk le, hogy távol maradunk a fegyveres leszámolástól s elkerül a háború véres örvénye. A délszláv-magyar közeledés első eredményeit felhasználva siettünk a magyar kultúrszövetség kereteit kiépíteni, hogy a magyarság beszerzése tervszerűen, gondossággal és lelkiismeretesen történhessen. Szinte egyik óráról a másikra jött a történelmi fordulat, amely meglepő lendülettel gyorsan eldöntötte a mi sorsunkat is. Az előző hónapok eseményeit mérlegelve kétségbeesetten tűnődtünk azon, hogy egy időre megint kitolódik hazatérésünk s már nem győztük egymást vigasztalni, biztatni, nem feledkezhetek meg rólunk sem. Az a remény, amely nemes virágot, magyar virágot fákasztott a lelkiünkben, az első tavaszi fuvallatra ismét frissen bontogatta leveleit, lerázta a hosszú tél dermedtségét és szunnyadó vágyainkat valóra váltotta.

Kegyetlen napok durva idegmalmában őrlődünk. Soha nem felejtjük el a Virágvasárnaptól húsvétig terjedő hetet. Belgrád pusztító bombázása, amely összedöntötte, sarkaiából kiforgatta a mesterségesen, annyiféle népből összetevődő, sebtiben szerkesztett, megingathatatlanak hitt Jugoszláviát, visszahozott bennünket oda, ahova mindig vágytunk, ahonnan érzésben és gondolatban soha nem szakadtunk el, Ma

gyarországba. Most már szabadon írhatunk és beszélhetünk, a nagy magyar család körében telepedtünk le, mint hazatért gyermekek, akik megjártuk a megpróbáltatások kálváriáját, amelyről azt hittük, hogy soha nem lesz vége. A megtért gyermek bőbeszédűségével, közvetlenségével mindenkit testvérnek érezve mesélünk, talán el is ismételjük élményeinket, tapasztalatainkat. Azt látjuk, mintha szívesen és készséggel hallgatnának bennünket. Vagy tényleg érdekes és új a mondanivalónk, vagy türelmes megértéssel hagynak, hadd örvendezzünk. Azok számára, akik olyan forró szeretettel vártak, olyan vágyódással, ahogy csak testvér várhatja a testvért, hisszük, hogy még van mondanivalónk.

A következő oldalakon összegyűjtöttem néhány tanulmányt és kisebbség politikai cikket, amelyek mindegyike tegnapi s részben mai életproblémáink valamelyikére világít rá. Megmagyarázza, hol és milyen téren észleltünk hiányosságokat, hol volt a legkeményebb a harc s mit értünk el küzdelmekben. Ha azt mondjuk, hogy a visszatért felvidéki és erdélyi magyarság, amely zártabb területen élt, kiépített szervezetekkel dacolt minden beolvadási és elszíntelenedési törekvésekkel, az nem akar fáradozásainak lebecsülése lenni. Mindössze figyelmeztetünk arra, hogy a szerbek lelkialkata, vérmérséklete, türelmetlen uralkodói nagyravágyása, államvezetési hiányossága egészen különös szint, jelentőséget és hangsúlyt adott a mi életfentartási küzdelmeknek, ami az itt következő írások merevségét, szokatlan hangját s szerkezeti összeállítását megindokolja. Az erőszakot és a kíméletlenséget a Délvidéken másként alkalmazták, mint a Felvidéken vagy Erdélyben, amit nem is kell bővebben magyarázni azoknak, akik a szerb mentalitásról valamit is tudnak és az itteni viszonyok megítélésénél arról sem feledkeznek meg, hogy számbelileg mi voltunk a leggyengébbek és legszétzóródottabbak az idegenbe szakadt magyar nyelvterületek között. Innen van az is, hogy a tanulmányok, helyzetismertetések néhol a puszta nyers számokra szorítkoznak, hiszen még megjegyzést sem igen fűzhattünk a rólunk kialakuló véleményekhez, nem védekezhettünk úgy, ahogy akartunk. Mégis szükségesnek tartottuk, hogy a magyarsággal tudásuk, milyen elgondolásai, szándékai voltak a szerbségnek,

hogy legalább megismerje a terveiket. Nem tagadjuk, sokszor ez a szörnyen egyoldalú munka nagyon is furcsa, suta és nem mindenki számára volt érthető. A megértéséhez az olvasóközönséget hozzá kellett szoktatni, meg kellett tanítani arra, hogyan kell a sorok között úgy olvasni, hogy mindent kellően megértsen. A fáradozás nem volt eredménytelen, mert legutóbb már a legegyszerűbb ember is rájött arra, hogy mire való a puszta számjegyek felsorakoztatása. Az olvasók a homlokukra csaptak s ráeszméltek arra, mit akarnak a szerbek, milyen területre tervezik visszaszorítani a magyarságot, hol szándékoznak csökkenteni a befolyásukat, pedig ezt így le sem írták, de a magyar megtanult az agyoncenzúrázott újságokból olvasni, gondolkozni és következtetni is.

Most már-nincs szükség arra a különös és nehézkes újságírói nyelvre, a szokatlan szerkesztési módra és óvatosságra, amelyet megteremtettünk. A Délvidék is visszatért, megint igaz és boldog magyarok lettünk s számomra az élet legnemesebb ajándéka: megérhettem azt, hogy könyveim a felszabadított Szabadkán jelenhettek meg.

A délvidéki magyarság iskolaviszonyai

A délvidéki magyar kisebbség huszonkétéves küzdelmes létfenntartási harcát mindig az iskolakérdés uralta. Nem akadt olyan türelmes és nyugodt időszak, amely legalább átmenetileg biztosította volna a zavartalan anyanyelvű iskolai oktatást. Ha voltak is biztató jelenségek, azok csak pillanatnyilag segítették megnyugváshoz az iskolakérdést. Tartós, gyökeres rendezése akkor is késett, amikor a politikai légkör elviselhetőbb helyzetet teremtett, s adva volt ennek a nyugtalanító kérdésnek közmegelegedésre való elintézése. A jugoszláviai magyarság számára pedig halaszthatatlanul sürgős feladat volt a fennálló iskolapanaszok orvoslása, hogy nemzeti élete megfeleljen a követelményeknek. Az új magyar nemzedék áll, vagy bukik az anyanyelvű iskolai oktatás, intézményes és törvényes! biztosításával. Hogy a magyarság kisebbségi sorshelyzetében mennyire tudatában volt az anyanyelvű oktatás jelentőségének, az végighúzódik egész kultúrötörekvésein. Minden magyar megmozdulás, politikai és kulturális alkotó tengelyében az iskolaviszonyok megjavításának követelése állott és ennek a szívós és következetes munkának következményei az elért részeredmények. Minden iskolát és anyanyelvű oktatást, egy osztály felállítását nem egyszer egy-egy magyar tanító kinevezését sok szaladgálás, kilincselés szinte megalázó utánjárás előzött meg. S ha végigtekintünk több mint két évtized iskolafrontjának egyes szakaszain, azt látjuk, hogy nagyon sok a tennivaló, jóvátennivaló. Mert kiélegető magyar szellemű iskolai oktatásról a szerb uralom alatt nem lehetett beszélni.

A NÉV-ELEMZÉS ÁTKA

A családnevek nemzetiségi analizálása egy jugoszláv államférfi nevéhez fűződik. Pribicsevics Szvetozár horvát bán-sági szerb tanító, aki a budapesti parlamentben kezdte el politikai pályafutását, felejthetetlen emléket állított magának a jugoszláviai magyar kisebbség anyanyelvű iskoláztatása terén közismert rendeleteivel. Pribicsevics, aki a háború utáni délszláv politikának sokáig markáns alakja volt, közoktatásügyi minisztersége alatt kiadott egy vétkes rendeletet, amelynek fojtogató szelleme megfeküdte az egész iskolaoktatást és bár legutóbb az iskola-kérdésekben megértőbb álláspontot foglaltak el, a hatását még sem lehetett teljesen kiküszöbölni. Pribicsevics találta ki azt a csodabogarat, hogy az iskolai beiratkozásoknál nem a szülő dönti el és mondja meg a gyermek nemzetiségét és azt, hogy milyen iskolába akarja járattatni, hanem — a választóvíz. A családnevek analízise alapján kellett rendelete szerint megállapítani, hogy ki milyen nemzeti-ségűnek tekinthető és elképzelhető, hogy a túlbuzgalom, esetleg a felbukkanó ellenszenv, hiányos tájékozódás és helyzetismeret, mennyi visszás, csúnya helyzetet tetemtett, mennyi szomorúságot okozott. Különösen az első években tapasztalatlán, fiatal érdemeket kereső tanítók olyan messzire mentek, a nemzeti kisebbségi tanulók számának a leszorításában, főleg a nemzetiségek által erősebben lakott vidékeken, hogy még a Nagyok-ból, Kovácsok-ból, Takácsok-ból, Bognárok-ból stb. is szlávokat igyekeztek faragni. A Pribicsevics-féle elmélet szerint ugyanis ezek a családnevek, amelyek valamilyen szakmát fejtenek ki, régi. elhomályosodott szláv családokat rejtegetnek. Ha a Kovácsok, Takácsok, stb. magyarságát is kétségbe vonták, elképzelhető, hogy mi volt a sorsuk azoknak, akiknek a neve valóban, idegen hangzású, esetleg szláv. A magyar gyermekek ezrei kényszerültek ennek az iskola-politikának velejáró következményeként az államnyelvű iskolákba és hiába volt a régi parlamentáris életben, a teljes szólás szabadság idejében is minden rimánkodás, panasz, nem sokat használt. Mindig azt a sztereotip választ adták, hogy a szláv-ságnak jogában áll és kötelessége is az elmagyarosodott rétegeket visszaszerezni és ezt a jogát a szláv-ság nem adja fel.

A magyarság keserű rezignációval a Pribicsevics-féle iskolarendszert névelemzésnek nevezte el és ma is frissen és töretlenül él a köztudatban ez a még kimondani is nehéz, rossz emlékeket ébresztő furcsa megjelölés. A magyarság pedig szívesen és örömet eltemette volna egyéb rossz, ma már szerencsére a múlt kellemetlen emlékei közé, de szinte minden évben valamelyik vidéken, valamilyen formában felbukkant, s kísértett a szelleme. Pribicsevics politikája pedig tényleg már csak a történelemé, amelyre még a délszláv politikai körök sem emlékeztek vissza szívesen. A kisebbségi vezetők állandó, soha meg nem szűnő közbenjárására az utóbbi időben a hatóságok mintha enyhíteni akarták volna a Pribicsevics-féle iskolarendszert, mint korszerűtlen, igazságtalan és megalázó eljárást, de még az őszi beiratkozásoknál sem hajtották végre simán, zökkenésmentesen azt a báni rendeletet, hogy a beiratkozásoknál egyedül a szülő hivatott megmondani a saját és gyermeke nemzetiségét és azt, hogy magyar, vagy államnyelvű iskolába akarja járattatni a gyermekét. Akadt tanító, aki lelkiismeretesen betartotta a rendeletet, volt aki nem és bizony megisméltődött megint a kérvényezés, utánjárás, a gyermekek áttelepítése a magyarnyelvű iskolából az államnyelvű iskolába, vagy fordítva. És az ilyen időnkint felbukkanó jelenségek mindinkább megérlették a sorsával törődő magyarságban azt a régóta hangoztatott meggyőződést, hogy az anyanyelvű iskolai oktatás végleges rendezését nem lehet évenként megisméltődő rendeletekkel, útbaigazításokkal gyökeresen megoldani. Olyan törvény kiadására volt szükség, amely világos és pontos rendelkezéseivel nem hagy semmiféle kétséget maga után és megjelöli az anyanyelvű oktatás helyes medrét az iskola politikában. Az iskola kívánásokat azonban nem teljesítették, csak ígéretek hangzottak el.

HIÁNYOSSÁGOK AZ ADATSZOLGÁLTATÁSBAN

Miután a magyar kisebbségi küzdelmek főleg az iskolai viszonyok megjavítására voltak összpontosítva, sok fontos egyéb munka elvégzése halasztódott el. A magyarságnak így nem volt pontos adatszolgáltatása. Az iskolai problémákat

nyilvántartó adatgyűjtés nélkül pedig hozzá sem lehetett fogni a sérelmek elintézéséhez. Olyan intézmény felállítását várta tehát a magyar kisebbség, amely minden magyar tanítót, tanárt, iskolát, sőt gyermeket is nyilvántart. Az iskolaügyeket intéző hivatal rendeltetése lett volna a gyermek pályaválasztását is megkönnyíteni és lehetővé tenni számára a boldogulást. A hivatalra hárult volna végül az iskolai sérelmek összegyűjtése s azok orvoslásának kieszközlése is.

A magyar iskola és adatszolgáltató iroda felállításában és a névelemzés törvényes megszüntetésében látta a magyarság nemzeti életének a biztosítását. Az anyanyelvű iskolai oktatást minden magyar számára lehetővé kell tenni, ezt kívánta a magyar nemzettömb fennmaradása és boldogulása.

MAGYAROK A FŐISKOLÁKON

Mivel eddig nem gondoskodtak az iskolai adatgyűjtés megszervezéséről, teljesen egyoldalú adatokra vagyunk utalva. Nem könnyű azokat ellenőrizni s így hitelességüket el kell fogadnunk.

A magyar egyetemi hallgatók túlnyomó része Zágrábban és Belgrádban, kisebb része Szabadkán folytatta főiskolai tanulmányait s csak a sorsfordulat utáni első években látogattak egyesek, főleg anyagilag jól megalapozott, útravalóval ellátott fiatalok külföldi egyetemeket, az elmúlt tíz évben azonban számuk kimutathatóan egészen összezsugorodott. A külföldi egyetemeket keresték fel református és evangélikus teológusaink is, míg a katolikus papjelöltek a zágrábi-, gyakovói, spalatói és travniki teológiákon szerezték meg a szükséges képesítésüket. A magyar egyetemi hallgatók az első években a zágrábi egyetemet részesítették előnyben s csak legutóbb volt észlelhető, hogy egyre többen mentek a közelebb fekvő Belgrádba, úgy hogy csaknem egyenlő arányban megoszlott a zágrábi és belgrádi egyetemek között a magyar egyetemi hallgatók száma. A magyar egyetemi hallgatók 1920 óta tanulnak Zágrábban, s már az első évben negyvenhat magyar hallgatója volt a zágrábi egyetemnek. Az intellektuális pályákon tapasztalható helyzetre jellemző, hogy már az első év-

ben a magyar egyetemisták közül huszonhárom medikus volt, tehát olyan pálya iránt érzett hivatást, amelyben a legnagyobb hiány volt és ma is hiány van a magyarlakta helyeken. 1924—29-es évek adatait nem sikerült felkutatni, ennek ellenére látható, hogy egészen 1930-ig emelkedett a zágrábi magyar egyetemisták száma s voltak évek, amikor 150—200-an is tanultak, majd azóta visszaesés tapasztalható. A magyar egyetemi hallgatók szüleinek foglalkozása is áttekinthető. A középosztály van a legerősebben képviselve. Az elmúlt év végéig a Zágrábban diplomáit magyarok szakok szerint így oszlottak meg:

Jogász	70
Katolikus lelkész	75
Orvos	22
Gyógyszerész	53
Tanár	11
Mérnök	9
Állatorvos	1
Festőművész	2
Zenetanár	5
Szobrász	1

Összesen 249-en szereztek Zágrábban diplomát. Ha figyelembe vesszük még a Belgrádban és Szabadkán diplomáit magyar fiatalokat is, akkor a legjobb esetben Délszláviában ötszáz magyar ifjú szerzett diplomát, ami megközelítően sem elegendő, hiszen még ma is vannak pályák, amelyeken hiány van magyar diplomásokban.

A zágrábi magyar egyetemi hallgatók egyesülete menzát tart fenn s lehetővé teszi szegénysorsu magyar főiskolások továbbtanulását. Az egyesületnek mecénásai, bőkezű pártolói vannak, akik segítyezik az erre érdemes fiatalokat, hogy a tanulás ne legyen gond a számukra. A zágrábi diákmenzának átlag 130 tagja van s 20—25 olyan diák tanulmányának a befejezését biztosítják, aki erre az egyesület támogatása nélkül nem is gondolhatna.

A belgrádi egyetemet, amely mind nagyobb jelentőséget nyert, az egyetemi képzettséggel rendelkező magyar intellektuális réteg megeremtésében nemcsak közelsége miatt látogatta a magyar ifjúság. Belgrád olcsóbb volt, mint Zágráb és a belgrádi magyar egyetemi hallgatók Bolyai Farkas egyesülete

szintén abban a kellemes helyzetben volt, hogy a szegénysorsú magyar főiskolásokat segíyezhetette. Az állami statisztikai hivatal 1936 évi kimutatása szerint abban az évben a jugoszláviai egyetemeknek 15.308 hallgatójuk volt, ebből alig 300 a magyarok száma, közöttük 30 nő. Belgrádban ebben az évben 76 magyar főiskolás tanult, Szabadkán a belgrádi egyetem jogi fakultásán 56-an, egy magyar főiskolás volt Laibachban, a többi Zágrábban. Meglepő a jogi pályára készülő magyar főiskolások nagy száma. A magyarázat az, hogy ezek túlnyomórészt szabadkai, vagy környékbeli szegény szülők gyermekei, akik Szabadkán, a legkönnyebben megközelíthető egyetemi városban tanultak. A szabadkai jogi fakultás mellett nincsen a magyar egyetemi hallgatóknak egyesületük, szervezetük. A jogi fakultás húsz éve működik és ez alatt 58 magyar fiú szerzett ott diplomát. Az 58 magyar fiú közül 21 szabadkai, a többi felsőbácskai, illetve tiszavidéki. A háború utáni első években évenként csak egy-két magyar hallgatója volt a szabadkai jogi fakultásnak, az elmúlt tíz évben a számuk 4—6-ra, majd 1939-ben már 14-en 1940-ben pedig 13-an vizsgáztak. Nagyobb részük (32-en) ügyvédjelölt, a többiek pedig mint tisztviselők, vagy egyéb alkalmazottak helyezkedtek el.

A magyar egyetemi hallgatók száma semmiképpen sem kielégítő. Annak ellenére, hogy a főiskolákból az utóbbi években, több mint száz diplomás magyar került ki, mégis egyes szakokban változatlanul nagy hiány észlelhető. Mindenekelőtt nincsen elegendő magyar orvos, tanár, tanító, állatorvos és gazdász. Hely és állás pedig volna a számukra. A magyar falvak állandóan keresik a magyar orvost, állatorvost, tanítót és képzett gazdát. A magyar katolikus papok száma sem elegendő. A magyar jellegű bácskai egyházmegye 459.610 híve közül 260.000 magyar nemzetiségű és ha csak minden 2500 hívőre egy papot veszünk, akkor is több mint száz, magyar pap kellene, de még nyolcvan sincsen. Az egyházmegyei hatóságok pedig tanulási segílyt is nyújtanak a papi pálya iránt hivatást érző ifjaknak, mégis kevés a jelentkező, pedig a kisebbségi életben a papra, főleg falvakban a legnagyobb hivatás várt. A mostani iskolaévben társadalmi úton sikerült biztosítani tíz magyar ifjú papi pályára történő előkészítésének költségeit. A jövőben intézményesen szeretnék elősegíte-

ni a bácskai magyar lelkész utánpótlást. Bánátban és Baranyában, ahol pedig szintén jelentős számú magyar él, a magyarság szétszóródása miatt a magyar papra még nagyobb szükség van, a helyzet még rosszabb, mert vannak évek, am kor egyetlen magyar pap sem kerül ki a szemináriumokból, az idős papgeneráció pedig kidől és nincs, aki átvegye a magyar katolikusok lelki ügyeinek intézését. A református magyar paputánpótlás inkább megoldódottnak tekinthető. Az utánpótlás tekintettel a magyar református hívők lényegesen kisebb számára, könnyebben valósulhatott meg.

Hosszas utánjárás, harc eredményeként létesült öt év előtt a belgrádi tanítóképezde mellett annak magyar párhuzamos osztálya. A magyar tanítóhiány ugyanis az új, generáció anyanyelvű tanulását veszélyeztette. *Közel húsz éven keresztül az' államnyelvű tanítóképezdekből kevés magyar tanító került ki, ezeket is gyakran nem magyar falvakba nevezték ki. A belgrádi magyar tanítóképezdének az első évben mindössze 14 magyar tanulója volt és csak az első osztálya nyílt meg. Az iskolából tavaly kerültek ki az első végzett magyar tanítók. Egyeseket már ki is neveztek közülük. Mivel nem minden évben nyílt meg az első osztály, három osztálya volt öt helyett. A magyar tanítóképezdében azonban ma már ötven-hatvan ifjú készül a tanítói pályára és ha ezt az elég tekintélyes létszámot sikerül az elkövetkezendő tíz évben biztosítani, akkor talán megvalósulhat az a magyar kívánság, hogy minden magyar gyermeket magyar tanító fog tanítani. Eddig az volt a helyzet, hogy nagyon sok magyar iskolában, magyar tanító hiányában magyarul tudó szláv tanító tanított, bár nem egyedülálló eset az sem, hogy még magyarul tudó szláv tanító sem állott rendelkezésre.*

A magyar tanárok száma sokkal kedvezőtlenebb, s ha egy-egy magyar tanár diplomát is szerez, nem magyar iskolához nevezik ki, ami kiderül a szabadkai magyar gimnázium helyzetének az ismertetésénél.

A KÖZÉPISKOLAI OKTATÁS

Nem sokkal vigasztalóbb képet kapunk, ha a délvidéki magyar középiskolák helyzetét vizsgáljuk. Különben sem

sok a vizsgáltnivaló, mert magyar polgári-iskola egyáltalában nincs, mindössze Szabadkán sikerült szinte minden évben megismétlődő súlyos nehézségeket leküzdve megmenteni a nyolcosztályú magyar gimnáziumot és Zentán a négyosztályú alsóbbfokú gimnáziumot. A szabadkai magyar gimnáziumnak már csak a neve volt magyar, hiszen évek óta alig két-három magyar tanára van és a magyar nyelvem és hittanon kívül az összes tantárgyakat államnyelven tanították. A szabadkai magyar gimnázium alsóbb osztályaiba a szabadkai és topolyai járás tanuló ifjúsága iratkozhatott be, a felsőbb osztályokba azonban az ország bármely vidékén élő magyar nemzetiségű növendékek kérhették felvételüket. Azok, akik a szabadkai, illetve zentai iskolakörzeten kívül álló területről valók, a báni hivataltól kérhették a magyar osztályokba való felvételüket. A magyarság számára érthetően a két csonka magyar gimnázium nem nyújtott lehetőséget arra, hogy megfelelő számú és magyar nemzeti szellemben nevelkedett ifjúság kerüljön ki ezekből az intézetekből. Az eddigi példák és tanulságok arra figyelmeztettek, hogy az anyanyelvű középiskolai rendszert a szerb, illetve német anyanyelvű iskolai rendszer eredményeinek szemelőtt tartásával kell kiépíteni. A háború előtti szerbség ugyanis Újvidéken, Karlovcán és Becskereken magángimnáziumokat tartott fenn, amelyek közül különösen az újvidéki segítette elő a szerbség nemzeti követelményeit ki-elégítő öntudatos ifjúság nevelését. A németeknek néhány éve Verbászon van nyolcosztályú magángimnáziumuk és legutóbb Palánkán és Apatinban négyosztályú német magángimnázium létesült, azonkívül Zágrábban nyolcosztályú német gimnázium felállítását tervezik. Versée négyosztályú német gimnáziumot kap. A magyarságnak tehát mindenekelőtt magángimnáziumokat kellett volna létesítenie, hogy az ifjúság továbbtanulását megkönnyítse. A mai időkben kizárólag a magániskolák felelnek meg a nép érzelmeinek és követelményeinek, annál is inkább, mert a magániskolák nincsenek kitéve az állami közoktatásügy vezetésében előforduló változások, pedagógiai irányítások, politikai hangulatok hullámmászásának.

Ha nem is teljes a szabadkai magyar gimnázium, mégis ragaszkodott hozzá a magyarság és minden áldozatot már eddig is meghozott érte. Nem egy iskolaévben vállalta az annyira igénybevett magyar társadalom a szegénysorsú ma-

gyar diákok eltartását, csakhogy egy-egy osztály fenmaradásához szükséges számú tanuló beiratkozását biztosítsa. Ezt a célt három internátus is elősegítette. A legrégebb a Magyar Olvasókör diáksegélyzője, amely nélkül talán már a magyar gimnáziumnak csak az emléke maradt volna fenn. A Magyar Olvasókör diáksegélyzője a jómódú magyar polgároktól állandó hozzájárulást szerzett a diákok segélyezésére és a magyar családoknál elhelyezte a tanulni akaró szegény magyar diákokat. Azóta a magyar társadalom szélesebb rétegeire támaszkodó két internátus létesült. A szabadkai magyar gimnázium tanulóinak legalább a fele (nyolcvan-száz gyermek) szegénysorsú és neveléséről, élelmezéséről a magyar társadalomnak kell gondoskodnia.

A legjelentősebb a Bogner-féle internátus, míg egészen a közelmúltig Balázs-Piri Kálmán tanfelügyelő is internátust tartott fenn.

A szabadkai gimnázium 1747-ben létesült és 1848 óta tanították benne a magyar nyelvet, egészen 1918-ig. Az összeomláskor Kosztolányi Árpád, Kosztolányi Dezsőnek, a nagy magyar költőnek az édesapja volt az igazgató és a helyére került 1919-ben Vojnics-Tunics Iván, akinek a kezdeményezésére nyílt meg a bunyevác gimnázium első és második osztálya. Az 1920-as évben megszűnt a gimnázium magyar jellege és szláv gimnázium létesült helyette. Még abban az évben megtörtént a városi gimnázium államosítása és az év őszén a szláv tagozaton mind a nyolc osztály megnyílt. Az első években még 8—10 magyar tanára volt a magyar gimnáziumnak, úgy hogy a magyarnyelvű tanítás nem ütközött nehézségekbe. Az 1923-as évben indult meg a bunyevác ifjúság nagyöbbarányu beözönlése az iskolába, úgy hogy az alsóbb osztályokban két-három párhuzamos osztályt is kellett nyitni. Akkor még a magyar osztályok is zsúfolva voltak. Az 1922—23-as évben az első osztálynak 60, a másodiknak 90 tanulója volt. Az államnyelvű osztályba 558, a magyar gimnáziumba 488 tanuló iratkozott be. Az államnyelvű osztályokban mindössze tizenegy magyar, 4 német és 70 zsidóvallású tanuló tanult, a magyar gimnáziumban pedig még 201 zsidó növendék volt. A következő években a helyzet teljesen megváltozott, a tanulók száma rohamosan emelkedett, mert amíg a világháború előtt 200—300 növendéke volt az intézetnek,

a számuk azóta 1000—1300-ra emelkedett. A magyar gimnázium alsóbb osztályaiban ma is elég tekintélyes a tanulók száma, a felsőbb osztályokban már egyre kevesebb. 1926-ban az államnyelvű osztályokban 708-an iratkoztak be, a magyar gimnáziumba 259-en. A magyar osztályokban ekkor már csak egy zsidó tanuló volt, mert ettől kezdve a zsidóknak az államnyelvű osztályokba kellett beiratkozniuk, A szláv gimnáziumban 33 tanár tanított, a magyar gimnáziumban 18 és ezek közül hárman a szerb nyelvet adták elő. Azóta is állandóan emelkedett a növendékek száma, a magyar osztályokban azonban visszaesés volt észlelhető. Az elmúlt tíz évben a magyar gimnáziumnak átlag 150—200 növendéke volt. és fokozottabb erőfeszítésre volt szükség, hogy a magyarság számára olyan fontos nyolcosztályú gimnáziumot fenntartsák. Az 1937—38-as iskolaévben egy magyar tanár meghalt, egyet pedig nyugdíjba helyeztek, úgy hogy hárman maradtak: Richter Nándor, Schärfer Mihály és Kovács-Sztrlkó Zoltán, valamint Gajdos István hitoktató. Az 1939—1940-es iskolaév adatai sem nyújtanak kedvezőbb képet. Az államnyelvű gimnáziumnak 1105 növendéke volt, a magyar párhuzamos osztályon csak 213-an tanultak. Az első osztályban 53-an voltak, a nyolcadikban csak 13-an. Jugoszlávia széthullásakor Sztэфánovics Velimir volt az intézet igazgatója, aki türelmetlen sovinizmussal üldözte a magyar diákokat. Rosszindulatú, kimondott magyargyűlölő volt s a magyar gyermekek százainak továbbtanulását akadályozta meg.

A zentai négyosztályú magyar iskoláról nem állnak megfelelő adatok rendelkezésre, azonban úgy tudjuk, hogy ott is évről-évre csökken a magyar növendékek száma.

A szabadkai államnyelvű gimnázium növendékei között igen sok a magyar nemzetiségű, ezeket azonban külön nem tünteti fel a gimnáziumi értesítő. Nagyon sok magyar szülő ugyanis sokáig az államnyelvű gimnáziumba járatta gyermekét,

KEVÉS AZ ANYANYELVŰ ELEMIS ISKOLA

A szomorúemlékű Pribicsevics-féle iskolatörvény azonkívül, hogy az iskolaigazgatókra ruházta át azt a jogot, hogy a beiratkozásnál a gyermekek, illetve szüleik anyanyelvét

megállapítsa, államosította a felekezeti iskolákat. A magyarság számára kettős csapást jelentett a törvény, mert nemcsak hogy megnehezítette a tanulókat, illetve szüleiknek azt a jogát, hogy eldöntsék, milyen iskolába járassák gyermekeiket, hanem a katolikus és református egyház számos magyar nyelvű iskolájának további fennmaradását tette lehetetlenné. A kisebbségi életben pedig megtanultuk, hogy iskolákat megszüntetni a legkönnyebb feladat, de újra megnyitásukat kieszközölni heroikus küzdelmet jelent. Az állami elemi iskolák irányításába, a tanrend összeállításába, a tanítók munkájába, s ami a legfájóbb, a beiratkozások megkönnyítésébe a magyarságnak semmiféle beleszólása nem volt. Mindjobban összekuszálta a kisebbségi iskolaoktatásban uralkodó állapotokat az, hogy a diktatúra éveiben a magyar tanítókat tömegesen helyezték el nem magyar iskolákhoz, úgy hogy nem egy magyar iskolában tanítóhiány miatt szűnt meg a magyar nyelvű tanítás. A magyar iskolák részére való megnyerésük, visszahelyezésük pedig nem ment olyan simán. Az elmúlt években felmutatható eredményt értek el ezen a téren a magyarság vezetői, de még legutóbb is akadtak államnyelvű osztályokban tanító, magyar tanítók, pedig a magyar tanítóhiány változatlanul fennállott.

Hogy Pribicevics iskolaszelleme mennyire átalakította a pedagógiai elveket, az kiderül egy akkor még félig-meddig hivatalos megnyilatkozásból is. Dr. Kirilovics Dimitrije a dunabánsági közoktatásügyi hivatal volt főnöke néhány év előtt két tanulmányban taglalta az állam kisebbségi iskola-politikájának irányelveit. Az igazsághoz tartozik, hogy Kirilovics túlzásaival később nemcsak hivatalos körök, de a kisebbségekkel szemben megértőbb álláspontra helyezkedő szláv közéleti személyiségek sem értettek egyet. Mégis megemlítésre méltó, mert nem elszigetelt jelenségről volt szó és ismételt bizonyítéka annak, hogy a Pribicevics-féle iskola-politikai elgondolások változatlanul éltek még pedagógiai körökben is s ezeknek a jelenségeknek teljes kiküszöbölése elsőrendű magyar érdek volt.

Kirilovics »A magyar asszimilációs politika sikerei« című tanulmányában többek között bejelentette, hogy a szláv-ságnak kötelessége, hogy az elmagyarosodott idegen népekben felébressze régen elmosódott hovatartozásuk érzéseit.

Kirilovics is a családnevek egyszerű analízisével igyekezett kimutatni, hogy nagy munka vár a szerbségre, mert vissza kell szereznie az elmagyarosodott szláv családokat. A szerző szerint a katolikus vallású szlovákok kevésbé asszimilálódtak, mint a sokacok, bunyevácok, németek, még kevésbé a rutének, horvátok, lengyelek, bolgárok, csehek, románok, zsidók, örmények, görögök, ciliárok és cigányok. Vannak elmagyarosodott szerbek is, ami megállapítható Kirilovics tanulmányából, mert felsorolja, hogy egyes bácskai járásokban Milutinovics, Mitrics, Vukománovics, Ivanisevics, Miletics, Majsztorovics, Radies, Péies, Sztanisics, Panics, Pericsics. Milosevics, Banin, Maduleski stb. nevű családokat talált, amelyek szerb eredetűek. Ilyen megállapítások után a szerző többek között azt állítja, hogy a Tóth, Horváth, Rácz, Orosz, Oláh, Lengyel, Török, Cseh nevek viselői eredetileg ahhoz a nemzethez tartoztak, amelytől nevüket nyerték. A tanulmány megjelenése idején a Kalangyában válaszoltunk Kirilovicsnak s magyaráztuk, hogy mennyire tévesek az elképzelései és hogy mennyire korszerűtlen a tiszta faj elméletéről az annyira poliglott vidéken, mint a Vajdaság, beszélni. Zentán és a járás községeiben, valamint Magyarokani-zsán a Bakota, Bartók, Bubolya, Vida, Huzsvár, Bette, Gubányi, Kanyó, Koncz, Koszó, Muhi, Palásti, Gajdos, Zsótér, Árgyéhus családneveket tartotta idegeneknek, nem magyaroknak. Óbecsén a Jávor, Pohorai, Halápi, Benkő, Odri, Kalapáti, Zacsó, Sétáló, Surányi családokat. Kirilovics tanulmányára utalva felhívtuk a figyelmet arra, hogy ha szláv nevű magyar családokat talál is a Vajdaságban, az nem az erőszakos asszimiláció következménye. Soha erőszakos magyar asszimiláció nem volt, ellenkezőleg a magyarságba önként beolvadtak azok, akik magyarul éreztek, a magyar kultúra széles mezején akartak tevékenykedni. Ha erőszakos asszimiláció lett volna, akkor a ma is fennálló délvidéki szerb, német, bunyevác nyelvszigetek nem őrizhették volna meg századokon keresztül nemzeti sajátosságaikat, vagyontukat, s az idegen népcsoportok teljesen eltűntek volna. E helyett megmaradtak a horvátok, szerbek, németek és románok nemzeti öntudatban, a kultúrában pedig megerősödtek. A tanulmány eredményének összegezéséül Kirilovics dr., aki még legutóbb a dunai báni hivatal közoktatási osztályának

az élén állott, felhívta a jugoszláv közvéleményt arra, hogy a legnagyobb figyelmet fordítsa az elmagyarosodott szlávok visszaszlávosítására, s a munka elvégzésére az egyházat és az iskolát ajánlotta. A tanulmány megjelenése idején Kirilovics elméletének nagy hatása volt a pedagógusokra, a hivatalos iskolapolitika azonban nem követte ezt a merev elvet és hajlékonyabbnak bizonyult. A kisebbségek vezetőinek sikerült meggyőzniük az illetékes tényezőket arról, hogy nem lehet a családnevek alapján senkinek a nemzetiségét megállapítani s nem szabad a családnevek alapján a magyar gyermekeket államnyelvű iskolákba kényszeríteni.

Kirilovics Dimitrije dr. tanulmánya hozta nyilvánosságra az első dunabánsági kisebbségi népiskolai adatokat is. A tanulmány szerint az iskolák száma a következő:

Iskolaév	1932/33			1933/34			1934/35		
	Állami	Magán	Összesen	Állami	Magán	Összesen	Állami	Összesen Állami Magán 1	
Óvoda	166	6	172	164	6	170	164	6	170
Elemi	1130	9	1139	1094	8	1102	1013	8	1021

Az elmúlt évek adatai hiányoznak, azonban az 1932—35-ös évek iskolaadataival csaknem azonosak lehetnek, mert nagyobb eltolódás az iskolák számában nem mutatkozik, bár a mostani iskolaévben a magyarság vezetőinek következetes közbenjárására több magyar iskola megnyílt. Hasonlóképpen szinte változatlan az iskolatermek száma is, mert új épületet alig emeltek. Az 1932—35-ös esztendőben 242—245 tantermet vettek igénybe az óvodák és 4376—4406 tantermet az elemi iskolák részére. Az óvodák számára 200 állami épület áll rendelkezésre, amelyek túlnyomó részben községi tulajdonban vannak. Az iskolaépületek száma 2026, ebből 1242 községi, 506 egyházi tulajdon. A báni közoktatásügyi hivatal is elismeri, hogy 253 iskolaépületben csak azért tanítanak, mert egyelőre nincs jobb, megfelelőbb. Az utóbbi években főleg az agrártelepeken épült iskola, mintán messze feksze-

nek a falusi iskolák és a gyermekeknek 10—15 kilométert kellett gyalogolniuk, ha iskolába akartak járni.

Megkapjuk a jelentésből egyben a tanulók nemzetiségi megoszlását is tantervek szerint, amely így fest:

A tannyelv	Magyar	Német	Állami	Szlovák	Román	Ruszin	Orosz
Óvoda	31	33	172	1	1	1	3
Elemi	460	618	3337	124	79	22	8

A magyar kisebbség számbelileg erősebb a német kisebbségnél, mégis a németeknek 618, a magyaroknak csak 460 tantermük volt, aminek az a magyarázata, hogy sokkal több magyar nemzetiségű gyerek járt állami osztályba, mint német. Az államnyelvű osztályokba járó magyar nemzetiségű gyermekeket viszont külön nem tüntetik fel és így a számukat nem lehet megállapítani. Az 1933—35-ös iskolaévek adatai alapján a tanulók iskolák szerint a következőképpen oszlanak meg:

Az iskola megjelölése	A tanév elején		Kimaradt		Az év végén maradt	
	Fiú	Leány	Fiú	Leány	Fiú	Leány
Állami óvodák	9008	9260	155	173	9169	9415
Magán óvodák	131	128	26	30	122	124
Állami elemi iskolák	138.783	126.961	8466	8445	134.658	121.938
Magán elemi iskolák	301	674	10	25	295	663

Feltűnő, hogy évközben mennyi tanköteles gyermek ma-

radt ki az iskolából. Közel 17.000 gyermek nem; tudta megszakítás nélkül folytatni elemi iskolai tanulmányait. Elsősorban a falusi tanköteles gyermekekről van szó, akik a mezei munka kezdetével kénytelenek szegénysorsú szüleiknek segídeni, vagy pedig elszegődni libapásztoroknak, kondásnak. A törvény ugyan szigorúan büntette az iskolát elhanyagoló gyermekek szüleit, mégsem lehetett a gyermekeket rászoktatni arra, hogy iskolába járjanak. Különösen a magyar iskolásgyermekek kénytelenek voltak elmaradni az iskolából, mert szüleik szegények és a gyermekek szerény keresetükkel is hozzájárultak a család fenntartásához. A tanulók nemzetiségi megoszlásáról az 1933—34-es tanévben ezeket az adatokat kapjuk:

Az iskola megjelölése	Magyar		Német		Szlovák		Román		Jugoszláv		Egyéb szláv	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány
Ovoda	1867	2018	2437	2506	108	130	188	192	4473	4463	138	164
Elemi	19.786	17.963	19.290	18.763	4189	4181	2856	2817	87.591	77.015	1320	1291

Egyéb nemzetiségű volt. Az elemiiskolákban 1133, (538 fiu és 495 leány) az óvodákban 80 fiu és 65 leány. Az 1932—35-ös esztendőik közül 1933-ban és 1934-ben volt a legmagasabb a magyar tanulók száma (37.081) míg 1932—33-ban a magyar elemi iskolákban 36.976, 1934—35-ben 36.360 magyar gyermek tanult és azóta a számuk valószínűleg elérte a negyvenezretet. A tanulók vallási megoszlása az 1934—35-ös iskolaévben:

Iskola megnevezése	Katolikus		Görög keleti		Gör. kat		Protest.		Zsidó		Egyéb	
	Fiu	Lány	Fiu	Lány	Fiu	Lány	Fiu	Lány	Fiu	Lány	Fiu	Lány
Ovoda	4187	4245	3962	4349	112	116	848	868	81	86	6	2
Elemi	41197	39542	83883	73982	1098	1086	9989	9987	515	543	26	32

Az elemiiskolákban 14 ókatolikus (6 fiú és 8 leány), tanult a Dunabánságban. Az adatok tehát nemcsak a magyarok által lakott Bácska, Bánát, Baranyára, hanem a Dunabánság szerbiai részére (Belgrád környékére) is vonatkoznak és innen van az, hogy a görögkeleti vallású tanulók túlsúlyban vannak. Szinte a kétszeresét teszik ki a többi vallású tanulóknak. Bácska, Bánát, Baranya elemiiskolai tanulóinak vallási megoszlása egyelőre nem áll rendelkezésünkre, azonban Kirilovics Dimitrije dr. még a hiányzó adatokkal is szolgáltatott, mert megközelítőleg feldolgozta az elemi iskolák és tanulóinak nemzetiségi adatait. Még ideiktatjuk a szerző tanulmányának a konklúzióját, hogy még jobban megérthessük a kisebbségi elemiiskolák nehéz helyzetét: »A Dunabánság, amelynek északi területe meglehetősen heterogén országrész, elég szépszámú kisebbségi iskolával rendelkezik. A kisebbségi iskolák száma tökéletesen megfelel a kisebbségek számarányának, bár a magyar iskolák száma több, mint amennyi a magyarság számarányának megfelelő. (?) Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a magukat magyaroknak nevező gyermekeknek a fele nem magyar származású, akkor a magyar tannyelvű iskolák száma túlságosan nagy.« Már annak idején feleltünk Kirilovicsnak: a magyar iskolák száma valóban nincsen arányban a magyar lakosság számával, miután a magyarságnak sokkal több iskolára volna szüksége, mint mennyi rendelkezésre áll, s a magyarság vezetőinek állandó panaszából is kiérezhető, hogy iskola- és tanítóhiány van a magyarlakta vidékeken.

Megemlítjük, hogy dr. Petrcics Milán a báni közoktatásügyi osztály főnöke, a báni tanács márciusi ülésén olyan adatokat ismertett, amelyek szerint több kisebbségi iskola van a Dunabánságban, mint amennyit dr. Kirilovics feltüntetett. Az adatai szerint államnyelvű oktatás 3505 tagozaton folyt, németnyelvű 591, magyarnyelvű 437, szlovák 107, román 80 tagozaton, míg 21 tagozaton ruszin nyelven folyt az oktatás. A tanévben 235.777 tanulót íratnak be a népiskolába, ezek közül 173.453 az államnyelvű tagozatokon, 24.465 a német tagozatokon, 25.758 a magyarnyelvű tagozatokon, míg a többiek a szlovák, a román és ruszin tagozatokon tanulnak. Az óvodák államnyelvű tagozatába 8777 gyerek járt, a német tagozatokat 1564, a magyar tagozatokat 1314 gyer-

mek látogatta. Miután ezeket az adatokat nem áll módunkban ellenőrizni, nem tudjuk, hogy Kirilovics, vagy Petrovics adatai a helytállóak.

A bánáság területén 34 gimnázium, 32 polgári iskola, és öt tanítóképző működött, A 34 gimnáziumból 27 állami, 2 önkormányzati, öt pedig magániskola. A magángimnáziumok közül a mostani iskolaévben nyílt meg az újvidéki pravoszláv, valamint a verbászi és apatini német gimnázium, azonkívül Fehértemplomban két orosznyelvű gimnázium áll fenn. A 32 polgáriiskola közül 30 állami, Verbászon németnyelvű polgáriiskola van, Szabadkán pedig az apácánővérek zárdájában működött szlávnyelvű leánypolgári, magyar leánypolgári iskola már közel húsz éve nem állott fenn.

HUSZONÖT ÉV ALATT 250—300 MAGYAR TANÍTÓ

A. magyar iskolaprobléma megoldására a visszacsatolás előtt a következőket ajánlottuk:

A magyar elemiiskolai oktatás mindaddig nem nevezhető kielégítőnek, amíg a névvegyelemzés valamennyi válfaja meg nem szűnik és intézményesen nem gondoskodnak elegendő számú magyar iskoláról és magyar tanerőről. Az iskolasérelmeket a következő sorrendben kívánatos orvosolni: 1. Törvényesen biztosítani kell mindenkinek azt a jogát, hogy magyarnak vallja magát. 2. A beszüntetett magyar iskolák megnyitandók. 3. A nem magyar iskolákhoz beosztott magyar tanítókat magyar iskolákhoz kell kinevezni. 4. Ha hiány van magyar tanerőkben, főiskolai képesítéssel rendelkező a tanítói hivatás iránt érdeklődő személyeknek lehetőséget kell nyújtani arra, hogy tanfolyamokon kiképzést nyerjenek és magyar iskolákhoz kapjanak beosztást. 5. Az állandó tanítói utánpótlást magán magyar tanítóképezde segítségével kell megszervezni.

A háború előtti szerb kisebbség ideálisan kiépített nemzetiségi iskolarendszerrel rendelkezett. A magyar kormány lehetővé tette a szerb felekezeti iskolák fenntartását és nem akadt olyan görögkeleti hitközség, amely ezzel a jogával nem elt volna. A szerbség önkéntes iskolaadóval milliókat adott

össze és jelentős alapítványok jövedelmei is biztosították a tanítói és tanári kar fizetését s a felekezeti iskolák fennmaradását. A szerbség áldozatkészségével nemcsak az elemiiskolák százait tartották fenn, de középiskolákat, elsősorban gimnáziumokat és tanítóképezdéket is életre hívott, úgy hogy a tanítói kar utánpótlása elő volt készítve.

A magyar iskolahálózat kiépítése, a magyar tanári és tanítói kar megteremtése most már megoldódik, hiszen tiz ujjunkon meg tudnók számolni a tanári oklevéllel rendelkező magyar tanárokat s a magyar tanítói kar létszáma sem kielégítő. A belgrádi tanítóképezde magyar párhuzamos osztálya tavaly bocsátotta ki az első végzett magyar tanítókat. A Vajdaságban Zomborban, Újvidéken és Versecen volt államnyelvű tanítóképezde. A magyarok főleg a zombori tanítóképezdét látogatták, míg Újvidéken csak leányok tanulhattak. A magyarság szempontjából figyelembe jött zombori intézet 1920—1931 között 1770 tanítónak adott oklevelet s ebből 127 magyar (65 férfi és 62 leány), a német nemzetiségű tanítók száma 247 volt, zsidó vallású tanító három került ki. Az 1932—38-as években 858 okleveles tanító közül 120 a magyar és 150 a német. Azóta Verbászon a németeknek magántanítóképezdájük van. Ha a zombori tanítóképezdeből kikerült magyar tanítók számához hozzáadjuk még azt a néhány magyar nemzetiségi tanítót, aki a belgrádi magyar párhuzamos osztályon, vagy a többi állami tanítóképezdében végzett, akkor 250—300-ra tehetjük azoknak a magyar tanítóknak a számát, akik Jugoszláviában tanítói képesítést nyertek. Hogy ez mennyire kicsiny s nem kielégítő szám, elég csupán arra utalnunk, hogy Szabadkán 1918 előtt 150 magyar és nyolc szerb osztály volt, eddig pedig 40 osztályban magyarnyelvű volt a tanítás, de nem minden osztályban tanított magyar tanító.

A horvát bánságban is tanítóhiány van s ezért nehezen megy a magyar szórványok részére megígért iskolák felállítása.

Erezzük, hogy a beszámoló nem teljes és magán viseli hiányosságának nyomait. Ennek oka az adatszegénység és az iskolai téren tapasztalható egyéb nagyarányú tájékozatlanság. A magyarságnak kevés megbízható adat áll rendelkezésé-

re, a hivatalos adatgyűjtés pedig kevésbé hozzáférhető. Mindezek ellenére talán megközelítőleg hű képet sikerült adni a magyar iskolaviszonyokról, amelyek a legjobb akarattal sem nevezhetők kedvezőeknek. A Délvidék visszacsatolásával persze egészen más helyzet adódott. Most már nem lesz névelemzés, elegendő magyar tanerőnk lesz s gyermekeink magyar szellemű továbbképzése a felszabadult Magyarországon biztosítva van. (1941 március).

A délvidéki városok népmozgalma

Kisebbségi sorhelyzetünkben pusztá számjegyekből is SCH kat megértettünk. így voltunk azokkal is, amelyeket a szerb állam megszüntetése előtt tett közzé dr. Margan Vladimir nyugalmazott főispán, a vajdasági városok népmozgalmáról. A városok népi összetételére, erősödésére vagy gyengülésére vonatkozó adatokat hivatalos helyen olyan gondosan őrizték, hogy minden ilyen egyoldalú közlemény is, határozott gazdagságot jelentett. Margannál azt látjuk, hogy kitűnő forrásmunkákkal dolgozott s ha újabbkeletű adatgyűjteményét nincs is módunkban pillanatnyilag ellenőrizni, némi helyzetismerettel nem lehet kétségbevonni: összegező adatai megközelítik a tényleges állapotot.

Füzetének adataiból elsősorban azok érdekelnek bennünket, amelyek a városlakó magyarság szaporodásáról számolnak be. A Vajdaságban mindig jelentős réteg volt a városlakó magyarság, mint ahogy a városok adtak ösztönzést és példát magyar kultúrmunkára. Vonatkozik ez nemcsak a magyar jellegű, hanem a vegyes lakosságú városokra, beleértve Újvidéket is. Örvendetes jelenség, hogy a szerbség erősödésével arányosan, erősödött a magyarság is Újvidéken, amely már a háború előtt a szerb élet központja volt.

Elsősorban a városok területével és népsűrűségével ismerkedjünk meg. Szabadkának, ennek a nagy, tágas pusztákba néző parasztvárosnak területe 779 négyzetkilométer, Zentaé 373, Zomboré 308, Kikindáé 274, Újvidéké 440, Versecé 197,

Beckereké 131, Pancsovái 113 és Fehértemplomé 39. Fehértemplomban 274, Újvidéken 218, Beckerekén 210, Pancsován 171, Versecen 137, Szabadkán 117, Zomborban 102, Kikindán 94 és Zentán 82 ember esik egy km²-re. Az egykori Jugoszláviában átlag minden négyzetkilométernyi területen 56, a Dunabánságban 76.4, Szerbiában 100—120 ember lakott. Ez a rész azért sűrűbben lakott, mert Bácskában és Bánátban földművelésre szánt földek találhatók.

A városok népmozgalmi kimutatása az elmúlt hatvan évben rohamos megerősödésünket mutatja.

Városok:	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931
Zenta:	19.938	21.230	25.725	28.582	29.666	30.694	31.969
Újvidék:	19.119	21.325	24.717	28.763	33.590	39.122	63.985
Zombor:	24.309	24.693	26.435	29.036	30.593	31.342	32.334
Szabadka:	56.323	61.367	72.737	81.464	94.610	90.961	100.058
Bácskai városok:	119.689	128.585	149.614	167.845	188.459	192.119	228.346
Kikinda:	18.834	19.845	22.768	24.419	26.795	25.774	28.400
Beckerek:	19.666	19.529	21.934	25.953	26.006	27.522	32.831
Pancsova:	16.888	17.127	17.948	18.512	20.808	19.407	22.089
Versec:	21.095	22.329	21.859	24.770	27.370	27.011	29.411
Fehértemplom:	8.284	9.845	9.041	9.695	11.524	9.650	9.657
Bánáti városok:	84.767	88.675	93.550	103.349	112.503	109.364	122.388
Vajdasági városok:	204.456	217.260	243.164	271.194	300.962	301.483	350.734

A bácskai városok fejlődése gyorsabb és zavartalan, a bánátiaké kevésbé élénk. A múltban is azt láttuk, a falusi lakosság városba özönlése Bácskában mindig nagyobb volt. A bácskai városokban 1869—1910 között 68.770 lélekkel (57,4 százalékkal) szaporodott a lakosság, a bánáti városokban 27.826 lélekkel (32,7%-kal). Az 1922—1931 években a szaporulat 32.227 (18,8%) a bácskai városokban és 13.024 (11,9%) Bánátban. A vajdasági városok az államváltás óta nem erősödnek olyan mértékben mint azelőtt, bár a városok lélekszámának növekedése rendes s megfelel a németországi városokénak. A délvidéki városok lakosságának átlagos növekedése 8,1%, a németországi városoké csak 6,2—7,3%, de a jövő kilátásai nem sok jóval biztatnak. A következő összehasonlítás a bánáság szerbiai részének fokozott erősödéséről számol be.

A bánság részének megjelölése a lakosság lélekszáma szaporulat 1921-31

Vajdaság	1921	1931	számbelileg	%
Járások	1,186.720	1,229.284	42.564	3.5
Városok	335.912	378.728	42.816	12.8
Összesen:	1,522.632	1,608.612	85.380	5.6
Szerbia				
Jár. és városok	585.026	702.208	117.182	20.—
Dunabánság	2,107.658	2,310.220	202.562	9.61

A falvakban a népszaporulat rendes, a vajdasági városok átlagos népszaporulat 12.8%-léknak felelt meg, mivel a falusi lakosság állandóan a városokba szivárog. A szerbiai városokban a népszaporulat 20%, ami azzal magyarázható, hogy ott csak legutóbb kezdődött a nagyobbarányú polgáriásodás. Egyre-másra létesültek nagyobb s mindtöbb embert foglalkoztató gyáripari vállalatok. Amíg tehát a Vajdaság 1,522.632 számú lakossága csak 85.000-rel szaporodott (5.6%-kal), a régi bánság szerbiai részén a szaporulat 117.182 lélek, vagyis 20%. A vajdasági városok népszaporulata Fehértemplomban volt a legkedvezőtlenebb, mindössze 0.1 százalék, Zomborban 2,9, Zentán 4,4, Magyarkanizsán 5,6, Versecen 8.9, Kikindán 8.7, Szabadkán 10, Becskerekén 19.3, Újvidéken 44,6 és Karlovácon 5,67%. A szerbiai részen Gornjamilanovácon 13,7, Pozsarevácon 32,5, Szmederevón 66,3 és Kragujevácon 66.3%-kal növekedett a lakosság, ami nemcsak a természetes népszaporulatnak, hanem az odaköltözésnek is tulajdonítható. A volt Dunabánságban egyébként 1,728.900-an születtek lakóhelyükön, 658.391-en nem, tehát a lakosság 27.6 százaléka állandó mozgásban volt, egyik helyről a másukra költözött, ahogy azt kereseti viszonyai és életkörülményei megkövetelték a szerb uralom alatt. Ahogy a háború előtt is megfigyelhető volt, hogy a lakosság az északi megyékből a déli megyékbe költözött, ugyanaz volt tapasztalható az utóbbi évtizedben is. A bánság szerbiai részéhez tartozó városokba főleg a környékbeli falusi lakosság özönlött s helyezkedett el iparban és kereskedelemben.

A lakosság nemzetiségi megoszlásának a táblázata százalékban kifejezve is rendelkezésre áll. Ez a kép így fest:

A lakosság nemzetiségi megoszlása százalékban (Bácska n)

Városok	MAGYAROK			NÉMETEK			SZLÁVOK			EGYEBEK			ÖSSZESEN		
	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900
Zenta	88.2	89.5	90.0	9.2	1.4	0.9	9.4	8.7	8.4	0.2	0.4	0.7	100	100	100
Ujvidék	96.9	91.6	95.6	25.1	24.5	21.8	47.2	43.6	47.7	0.8	0.5	0.9	100	100	100
Zombor	21.5	23.4	31.1	11.4	10.1	8.1	66.6	66.1	40.9	0.5	0.4	19.8	100	100	100
Szabadka	51.3	52.7	56.0	2.5	2.6	2.1	46.0	44.5	3.4	0.2	0.2	38.5	100	100	100
BÁCSKA	47.7	50.5	54.0	7.3	7.3	6.3	44.1	42.0	17.3	0.4	0.4	22.4	100	100	100
							+27.8					-21.8			
							39.1					0.6			

A lakosság nemzetiségi megoszlása százalékban (Bácska b)

Városok	MAGYAROK			NÉMETEK			SZLÁVOK			EGYEBEK			ÖSSZESEN		
	1910	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931
Zenta	91.8	86.4	81.2	0.6	1.0	1.3	6.9	10.3	14.9	0.7	2.3	2.6	100	100	100
Ujvidék	39.7	43.4	27.0	17.6	16.6	14.5	41.7	48.3	57.5	1.0	1.7	1.0	100	100	100
Zombor	33.9	16.8	18.1	7.1	9.6	10.5	35.3	72.9	70.9	20.7	0.7	0.5	100	100	100
Szabadka	58.7	29.4	41.4	2.0	2.7	2.9	3.9	67.8	55.0	35.4	0.1	0.7	100	100	100
BÁCSKA	43.1	29.0	31.4	16.5	17.2	15.4	25.0	22.3	51.8	15.4	1.5	1.4	100	100	100
							+13.0					-13.0			
							38.0					2.4			

A lakosság nemzetiségi megoszlása

Bánát a)

Város	M A G Y A R O K		N É M E T E K		S Z L Á V O K		E G Y E B E K		Ö S S Z E S E N						
	1880	1890	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900					
Kikinda	3092	3519	4732	5719	6408	11620	12944	13180	401	536	631	19845	22768	24419	
Becskerek	3776	5116	9214	6597	7934	8635	8439	8396	521	505	409	19529	21934	25953	
Pancsova	1165	2055	2627	6577	7294	7363	8803	8118	8089	562	491	433	17127	17948	18512
Versce	1005	1254	2527	12639	12154	13242	7815	7803	8199	670	648	802	22329	21859	24770
Fehértemplom	470	574	966	6025	6040	6085	1651	1535	1662	899	892	982	9845	9041	9695
B Á N Á T	9508	12518	19334	37570	39071	41032	38524	38839	39526	3073	3122	3457	88675	93550	103349

A lakosság nemzetiségi megoszlása

Bánát b)

Város	M A G Y A R O K		N É M E T E K		S Z L Á V O K		E G Y E B E K		Ö S S Z E S E N						
	1910	1921	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931					
Kikinda	5968	4122	5333	5855	5774	5803	14214	15175	16768	758	703	496	26795	25774	28400
Becskerek	9148	7508	9189	6811	7888	8164	9465	11590	15000	582	536	378	26006	27522	33631
Pancsova	3364	1536	1746	7467	7255	7872	9094	10206	12038	883	410	433	20808	19407	23089
Versce	3890	2433	2787	13556	13244	11926	8776	10689	13995	1148	645	703	27370	27011	29411
Fehértemplom	1213	370	405	6062	5194	4409	2038	3407	4287	2191	679	556	11524	9650	9657
B Á N Á T	23583	15969	19460	39751	39355	38174	45607	51067	62088	5562	2973	2566	112503	109364	122388

Nem kevésbé érdekes az adatok véglegesösszege és dítbléncé sem.

A lakosság nemzetiségi megoszlása százalékokban

Bánát a)

Város	M A G Y Á R O K			N É M E T E K			S Z L Á V O K			E G Y E B E K			Ő S S Z E S E N		
	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900	1880	1890	1900
Kikinda	15·6	15·5	16·4	22·8	25·1	26·2	58·5	56·8	54·0	2·1	2·6	3·4	100	100	100
Beckeresk	19·3	23·3	35·5	33·8	35·9	30·6	44·2	38·5	32·3	2·7	2·3	1·6	100	100	100
Poncsova	6·8	11·5	14·2	36·4	40·6	39·8	51·4	45·2	43·7	3·4	2·7	2·3	100	100	100
Verec	4·5	5·7	10·2	57·5	55·6	53·5	35·0	35·7	38·1	3·0	3·0	3·2	100	100	100
Fehértöplom	4·8	6·3	9·9	69·4	66·8	62·8	16·7	17·0	17·1	9·1	9·9	10·2	100	100	100
B Á N Á T	10·7	13·4	18·7	42·4	41·8	39·7	43·4	41·5	38·3	3·5	3·3	3·3	100	100	100

A lakosság nemzetiségi megoszlása százalékokban

Bánát b)

Város	M A G Y Á R O K			N É M E T E K			S Z L Á V O K			E G Y E B E K			Ő S S Z E S E N		
	1910	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931	1910	1921	1931
Kikinda	22·3	16·2	18·8	21·9	22·2	20·4	53·0	58·9	59·0	2·8	2·7	1·8	100	100	100
Beckeresk	35·2	27·3	27·9	26·2	28·6	24·9	36·4	42·1	45·7	2·2	2·0	1·5	100	100	100
Poncsova	16·2	7·9	7·9	35·8	37·3	35·6	43·7	52·6	54·5	4·3	2·2	2·0	100	100	100
Verec	14·2	9·0	9·6	49·6	49·1	40·2	32·0	39·5	47·7	4·2	2·4	2·5	100	100	100
Fehértöplom	10·5	3·8	4·6	52·6	53·7	45·6	17·9	35·2	44·4	19·0	7·3	5·4	100	100	100
B Á N Á T	21·0	14·4	15·9	35·4	36·0	31·1	38·7	46·6	50·8	4·9	3·0	2·2	100	100	100

Az adatok teljes áttekintése számokban

Bánát és Bácska lakossága a)

Városok	MAGYAROK		NÉMETEK		SZLÁVOK		EGYEBEK		ÖSSZESEN	
	1880	1890 1900	1880	1890 1900	1880	1890 1900	1880	1890 1900	1880	1890 1900
	70740	87838 100003	47740	50003 51619	93240	101664 68573	3540	3659 49999	217260	243164 271194
						36600		36600		
						105173		4399		
Vejtéséghon	1910	1921 1931	1910	1921 1931	1910	1921 1931	1910	1921 1931	1910	1921 1931
	129812	87587 109991	49940	51622 53967	114339	157549 181634	6871	4725 5042	300962	301483 350734

Az adatok áttekintése százalékokban

Bánát és Bácska b)

Városok	MAGYAROK		NÉMETEK		SZLÁVOK		EGYEBEK		ÖSSZESEN	
	1880	1890 1900	1880	1890 1900	1910	1890 1900	1880	1890 1900	1880	1890 1900
	32·4	36·0 40·5	22·0	20·6 19·0	25·3	23·5	15·2	15·2	100	100
					+	13·5		—	13·5	
					44·0	41·8 38·8	1·6	1·6 1·7		
A Vejtéséghon	1910	1921 1931	1910	1921 1931	1910	1921 1931	1910	1921 1931	1910	1921 1931
	43·1	29·0 31·4	16·5	17·2 15·4	—	25·0	15·4	15·4		
					+	13·0		—	13·0	
					38·0	52·3 51·3	2·4	1·5 1·4	100	100

Adatok állnak rendelkezésre arról is; hogy a vajdasági városok lakosai nemzetiség szerint milyen százalék arányban költözködtek az 1880—1931 években. A népmozgalmi adatok így alakultak:

B á c s k a

	1880	1890	1900	1910	1921	1931
Magyarok	47.7	50.3	54	43.1	29	31.4
Szlávok	44.1	42	39.1	38	52	51.8
Németek	7.8	7.3	6.3	16.5	17.2	15.4
Egyebek	0.4	0.4	0.6	2.4	1.5	1.4

B á n á t

	1880	1890	1900	1910	1921	1931
Magyarok	10.7	13.4	18.7	21	14.4	15.9
Szlávok	43.4	41.5	38.3	38.7	46.6	50.3
Németek	42.4	41.8	39.7	35.4	36	31.5
Egyebek	3.5	3.3	3.3	4.9	3	2.2

V a j d a s á g

	1880	1890	1900	1910	1921	1931
Magyarok	32.4	36	40.5	43.1	29	31.4
Szlávok	44	41.8	38.8	38	52.3	51.8
Németek	22	20.6	19	16.5	17.2	15.4
Egyebek	1.6	1.6	1.7	2.1	1.5	1.4

A vajdasági városok magyar lakossága a háború előtt nagyobb mértékben költözködött, az uralomváltozás óta viszont a városlakó szerb lakosság hullámváltozása volt észlelhető. Magyarázata, hogy a falusi szerb lakosság könnyebb elhelyezkedést találva városlakóvá lett, míg a magyarnak erre kevesebb volt a kilátása. Ha a háború előtti és háború utáni városi lakosság költözködését vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy 1880—1910 években 44-ről 38 %-ra csökkent a szlávok költözködése, az 1910—31 években pedig 38%-ról 51 %-ra emelkedett, ami 13.8 %-os növekedés. A magyarok száma az 1880—1910-es években 32.4 %-ról 43 %-ra emelkedett, az 1910—31-es években pedig 43 %-ról 31.4 %-ra csökkent, ami 11.7% veszteség. Ez bizonyítja, hogy a magyar lakosság nehezebben mozdult el lakóhelyéről, a kilátástalan megélhetési viszonyok miatt. A németek az 1880—1910-es években 22 %-ról 16.5 %-ra csökkentek, a háború után 15.4 százalékra. A háború utáni veszteségük tehát egészen kicsi. A

háború utáni években a szlávok lélekszáma a városokban 13%-kal növekedett. A lakosság 1880—1900 közti lélekszámának növekedéséről egyébként a következő táblázat ad képet:

V á r o s	Az összlakosságnál		A magyaroknál
	1880—1900	1900—1931	
Kikinda	23.1	29.4	14.7
Zenta	34.8	37.5	18.7
Szabadka	32.7	45	22.5
Zombor	17.6	70.5	35.2
Újvidék	34	78.6	39.3
Fehértemplom	1.5	105.5	52.7
Pancsova	8.1	125.5	62.7
Becskerék	32.9	144	72
Versec	10.9	151.9	75.7

Versée, Becskerek, Pancsova és Fehértemplom szláv lakossága a háború előtt meg sem közelítette a magyar lakosság lélekszámának ugrásszerű emelkedését. A háború után azonban a városlakó szerbek megerősödtek, lélekszámuk szaporulata átlag 6.5%, viszont a háború előtt a városlakó magyarok száma átlag 14.7 százalékkal emelkedett. A zentai magyarok száma a háromszorosa volt a szerbek számának, illetve a lélekszám növekedésének, Szabadkán és Újvidéken a hatszorosa, Fehértemplomban a kilenceszerese, Pancsován a tízszerese, Becskereken és Versecen a tizenkétszerese. Végül álljon itt egy táblázat, amely összehasonlítást tesz a városlakó szerb és magyar lakosság lélekszámának a növekedése között. Százalékosan kifejezve a magyarság és a szlávok lélekszáma a következő arányban növekedett:

V á r o s	A szlávoknál	A magyaroknál	Többség
	1921—1931	1880—1900	a magyaroknál
Becskerék	3.6	72	68.4
Versec	8.1	75.7	67.6
Pancsova	8.1	62.7	54.6
Fehértemplom	9.2	52.7	43.5
Szabadka	12.8	22.5	35.3
Zombor	2	35.2	33.2
Újvidék	9.2	39.3	30.4
Kikinda	0.1	14.7	14.6
Zenta	4.6	18.7	14.1

A vajdasági városok nemzetiségi és népmozgalmi adatai után ismerkedjünk meg a városok gazdasági, szociológiai és biológiai keresztmetszetével is. Mindenekelőtt a városok lakosságának kor szerinti vázlatát vegyük. Az 1921-es népszámlálás szerint a városlakó polgárság évjárat szerint a következőképpen oszlott meg:

V á r o s	0—15	15—30	30—60	60-on felül	összesen
Zenta	9753	8587	9619	2735	30.694
Ujvidék	9933	13.018	13.042	3129	39.122
Zombor	8575	9007	10.508	3252	31.342
Szabadka	27.805	26.869	28.393	7894	90.961
Kikinda	7869	1112	8166	2627	25.774
Becskerek	7815	8923	8876	2408	27.522
Pancsova	5005	5676	6595	2135	19.407
Versec	6811	7638	9634	2928	27.011
Fehértemplom	2115	2886	3337	1312	9.650
Összesen:	82.231	89.216	98.170	28.416	301.483

Miután az 1931-es népszámlálás adatai még nincsenek feldolgozva, azok eredménye ismeretlen. Megkapjuk azonban százalékban kifejezve a városlakó polgárság korszerinti megoszlását:

Zenta	31.5	28.1	31.4	9	100
Ujvidék	24.4	33.3	33.3	8	100
Zombor	27.4	28.7	33.5	10.4	100
Szabadka	30.6	29.5	31.2	8.7	100
Kikinda	30.7	27.8	31.2	10.3	100
Becskerek	27.3	31.3	32.8	8.6	100
Pancsova	25.8	29.1	34.1	11	100
Versec	25.3	28.2	35.7	10.8	100
Fehértemplom	21.9	29.9	34.6	13.6	100

Az áttekintésből megállapítható, hogy Zentán, Szabadkán és Kikindán, vagyis azokban a városokban, amelyek agrárjellegüket a legjobban megőrizték, a legnépesebbek a családok és ott leghátrébb a gyermekréteg. Aránylag rosszabb helyzetben van Fehértemplom, Versec, Pancsova és Ujvidék, míg a legtöbb öreg ember Versecen, Szabadkán, Kikindán és Pancsován található. Ha kiszámítjuk, hogy a 15—60 évjárat, vagyis a legproduktív réteg miként oszlik meg a

városokban, akkor azt látjuk, hogy Újvidék lakosságának 66.6 Fehértemplom 64.5, Beeskerek 64.1, Versec 63.9, Pancsova 63.2, Zombor 62.2, Szabadka 60.7, Zenta 59.5 és Kikinda lakosságának 59 százaléka a munkaképes dolgozó polgárok táborába tartozik. Országos átlagban az egykori Jugoszláviában ezer lélekre 565 munkaképes és 435 munkaképtelen polgár esett. Magyarországon 670 munkaképes polgárra már csak 330 munkaképtelen jut, s minél nyugatabbra megyünk, annál kedvezőbb a helyzet, mert ott átlag 635—700 dolgozó 15—60 év körüli személyre csak 300—365 gyermek, illetve kiöregedett, eltartásra szoruló polgár esik. A szigorúan vett volt Dunabánságban az arány 59.4—40.6, a vajdasági városokban alig száz lakos közül 62.2 olyan korban van, amikor még termelhet s csak 37.8 munkaképtelen, amíg elég kedvező arány. Németországnak azonban 1871-ben volt olyan társadalmi struktúrája, mint amilyen „a felbomlás előtti Jugoszláviának. Jugoszlávia az európai államok sorában csaknem az utolsó helyen sorakozott fel, tekintettel arra, hogy száz ember közül csak 56 volt munkaképes, a másik jelentékeny fél pedig az előbbi réteg terhére esett. Ha a termelést a német nivóra tudták volna emelni, akkor Jugoszláviában 720.000-rel több munkakéz állott volna rendelkezésre, ami évi 3.6 milliárd dinárral növelte volna a nemzetjövedelmet. Ha a dolgozók korszerinti megoszlását vesszük a nemzetiségeknél, akkor kiderül, hogy a délvidéki magyar kisebbség jobb helyzetben volt a szlávoknál, de a németek a magyarokat megelőzik. Az 1921-es népszámlálás adatait felbontva a nemzetiségek termelési képessége így oszlik meg:

Csoportok	Szlávok	Magyarok	Németek
A) produktív	56.8	58.1	59.8
B) improduktív	43.2	41.6	40.2

A németek a produktív években tehát három százalékkal megelőzték a szlávokat. A szlávok 360.000 munkakézzel kevesebb munkaerővel rendelkeztek, mint a németek, s a szlávoknak a németek alkotó képességével szembeni kimutatható vesztesége 1.8 milliárd dinár volt évenként.

Az európai társadalmi fejlődés irányvonala azt mutatja, hogy a lakosság előbb a nyugati, majd a középeurópai álla-

mokban is a földművelésből fokozatosan áttér az iparosodásra. Németországban 1871-ben a lakosságnak még 63 százaléka élt földművelésből. 1933-ban már csak 28 százaléka s ezzel arányban áll az iparosodás rohamos terjedése. Az iparosodás folyamata ha kisebb ütemben is, de Jugoszláviában is megfigyelhető volt. 1890—1910 között a Bánátban a földműveléssel foglalkozó lakosság száma 75.5 százalékról 69.1 százalékra, a Bácskában 70 százalékról 67 százalékra csökkent. Ugyanezen idő alatt pedig a kereskedők és az iparosok száma Bánátban 14.6 százalékról 19.8 százalékra, a Bácskában pedig 20 százalékról 20.5 százalékra emelkedett. A volt Dunabánságban pedig a lakosság 74.71 százaléka földművelő s 18.66 százaléka foglalkozott gyáriparral, iparral és kereskedelemmel. Az országos átlag 76.58 és 15.86 százalék volt. Az iparosodás az észak és az északnyugati országrészekben jobban terjedt, mint a déli részeken. A földműveslakosság mindjobban özönlött a városokba és a fejlődő gyáripárban talált elhelyezést. Különben a földművelés is lassan mechanizálódik és industrializálódik.

Jugoszláviában 1864-től 1932-ig annyira romlott a születési arányszám, hogy a természetes szaporulat 14 százalékról 5.7 százalékra zuhant. A volt Dunabánságban a születések és a halálozások arányszáma 1919—1928 között a következőképpen alakultak:

	Születés	Halálozás	Term. szap.
A falvakban	29.2—31.4	19.7—21.5	9.5—9.9
A városokban	22.0—25.9	20.3—23.2	1.8—2.7
A Dunabánságban	27.8—30.4	19.8—21.8	8.2—8.6
Jugoszláviában	29.5—32.6	21.8—20.8	7.7—12.3

1921-ben a városokban a természetes népszaporulat még 7.5 százalék volt, azóta állandóan csökkent s 1941-ben alig haladta meg a két százalékot. A városlakó polgárság életkora hosszabb, mint az országos átlag. Az 1931-es népszámlálás adatai szerint Jugoszláviában a férfiak átlagos életkora 26.6 esztendő volt, a Bánátban már 29, Bácskában és Baranyában 28.9 és Északszerbiában 26.4 év. A nők életkora országos átlagban 27.6, a Bánátban 29.6, Bácskában és Baranyában 29.4, Északszerbiában 27.5 év. A vajdasági városok népszaporulata közül a legkedvezőtlenebb Fehértemplomé volt, ahol 1910—1927 között a házasságok száma 8 százalé-

ról 5.4 százalékra csökkent, a születések száma 22-ről 17.9 százalékra, a halottak száma pedig 26 százalékról 22 százalékra. Verséének az 1876—1879-es évektől 1930—1932-ig a születések száma 45.5 százalékról 18.6 százalékra zuhant, a halálozások száma pedig 46.5 százalékról 24 százalékra s az egy százalékos népszaporulat annyira visszafejlődött, hogy ma 5.4 százalékos visszafejlődés mutatkozik. Versec népszaporulata tehát 5.4 százalékos passzívát eredményezett. Ugyanekkor országos viszonylatban 1929-ben a természetes népszaporulat 12.3 százalékot tett ki. Versec évenként 520 lélekkel visszafejlődött, ami azt jelenti, hogy a nemzetgazdaságot évi 2 6 millió dináros károsodás érte. Az egyke szörnyű pusztításainak következményei ezek a lesújtó adatok. Versecen tudvalevőleg főleg németek élnek és a német sajtó már többször rámutatott arra, hogy Versecen a népszaporulat visszafejlődése milyen nagy veszélyt rejt a németiség számára. Ha népszaporulata továbbra is ennyire kedvezőtlen marad, akkor ez azt jelenti, hogy a 30.000 lakosú város százötven év múlva 18000 lakosú faluvá fejlődik vissza. Ha az egész Délvidéken ez volna a helyzet, akkor az egyenesen katasztrófát jelentene, hiszen a volt bánóság 2,582.347 lakosából harminc év múlva csak 1,603.637 lakos maradna. Ha pedig az egyke élőid őzójét később sem tudnák kiküszöbölni, úgy lakossága hatvan év múlva 996.785, kilencven év múlva 519,763, százhusz év múlva 387.769 és százötven év múlva 237.575 lélekszámra zsugorodna. A helyzet azonban megjavul az esetben, ha kiküszöbölik azokat az okokat, amelyek az egykét táplálják, s amelyek megszüntetése a visszatért Délvidéken adva van.

A megszünt Jugoszlávia lakossága húsz év alatt 11 millióról 16 millióra növekedett, bár 1931 óta nem tartottak népszámlálást. Az utolsó adatok arról tanúskodnak, hogy országos viszonylatban a népszaporulat rendkívül kedvező volt, Jugoszláv a azon európai országok közé tartozott, amelyekben a népszaporulat a legkedvezőbbben alakult. A Drinabánóságban a természetes szaporulat 2.5, a vrbászi bánóságban. 2.1, a moravai bánóságban 1.9, a vardari bánóságban 1.9 és a zetai bánóságban 1.6 százalék volt, a tengermelléki bánóságban csak 1.2 a szávai bánóságban alig 1.1, a Dunabánóságban 0.9 és a Drávabánóságban 0.8 százalék. Miután az országos átlag 1.4 százalék, ez azt jelenti, hogy az utolsó négy bánóságban a nép-

szaporulat az országos átlag alatt maradt. Az egyke felkarolását mutatja az is, hogy a városok, főleg a vajdasági városok visszafejlődtek. Az 1909—12 években minden száz házasságra a következő számú gyermek jutott: Versecen 52.2, Pancsován 50, Újvidéken 41.7, Zomborban 39.7, Szabadkán 37.1. Az egykori temesi Bánságban 43.2, a torontáli főispánságban 40.8, a Bácskában 39.3, vagyis a Vajdaság nagyobb részében már a háború előtt minden második családban csak egy gyerek volt. 1929-ben bánságok szerint minden családra a következő számú gyermek jutott: a tenger melléki bánságban 4.1, a zetai bánságban 4, a Dunabánságban 3.9, a vardari bánságban 3.9, a moravai bánságban 3.6, a vrbászi bánságban 2.5, a drávai bánságban 3, a Szávabánságban 3.3, a Dunabánságban 3.2, Belgrádban 2.1 gyermek született- egy-egy családban, úgy hogy abból kettő átveszi szülei helyét, a másik kettő pedig a szaporulatot jelenti. A többi bánságban a népszaporulatot már csak egy-egy gyermeket jelentett minden családban. Amint a kimutatásból megállapítható a gyermekáldás tekintetében a legrosszabb helyzet a Dunabánságban volt, ahol az egyke úgyszólván minden családban gyökeret vert. Miután pedig az egygyermek rendszer már nemcsak a városok periferiáit, hanem a városokat is meghódította, a Vajdaság lakosságának a népszaporulata nem sok jóval biztat. Ha a legjelentékenyebb államok népszaporulatát vesszük, akkor megállapítható, hogy 1930-ban Angliában 3.1, Franciaországban 5.3, Németországban 6.5, Csehszlovákiában 8.0, Olaszországban 12.4, Lengyelországban 17, Magyarországon 9.4, Görögországban 10.5, Romániában 15, Bulgáriában pedig 20.4 százalék volt a népszaporulat, a Dunabánságban 9.6, a szorosan vett Vajdaságban pedig mindössze 5.6. Ha a bolgár népszaporulat rendkívül kedvező adatait vizsgáljuk, akkor látható, hogy a népszaporulat eredményei mennyire kedvezőtlenek. A vajdasági járások a városok nélkül a bolgár adatokkal összehasonlítva évenként 17 százalékos veszteséget szenvednek, ami 204.000-rel kevesebb lelket jelentett, a nemzetgazdaságnak pedig 1.2 milliárd dináros veszteséget. A Délvidéken is évtizedek óta dívik az egyke s ha a társadalmi struktúráját nézzük, akkor különösen a perifériákon a produktív elemek száma mind kisebb s mind jobban növekedik az improduktív elemek száma. Úgy a természetes népszaporulat, mint a tár-

sadalmi keresztmetszet szempontjából a szlávok rosszabb helyzetben vannak a magyaroknál és a németeknél különösen akkor, ha a háború előtti eredményeket vizsgáljuk. A területen élő szlávok, elsősorban a szerbek népszaporulati, kulturális és gazdasági veszteségei tehát nemcsak nyugati kulturnemzetekkel szemben igen jelentékenyek, hanem a délvidéki magyarsággal szemben is. A Délvidék visszacsatolásával természetesen a magyarság népszaporulata és megerősödése még élénkebb lesz, mint kisebbségi sorshelyzetében volt. (1941).

Akiktől elvették a földet és akiknek odaadták

A földreformot felületes megítéléssel és különös előszetettel a világháború egyik következményeként szeretik emlegetni. Pedig a földosztást nem csupán a négy évig tartó világhétség sietette, hanem a falu egészségtelen társadalmi és gazdasági helyzete, amely halaszthatatlan rendezésre várt. A földosztást tehát ezekből a szempontokból kell vizsgálni és értékelni. A földosztásban az emberiség egész történelmén keresztül húzódo földéhség jut többé-kevésbé átmeneti megoldáshoz, nem végleges, csak egy időre szóló rendezéshez, mert annyi földet még nem használtak fel, hogy minden igényt ki lehetett volna elégíteni. Hiszen az elég nagyarányúnak nevezhető jugoszláv földosztás után még több száz ezer földművesnek nincs saját földje, s a legtöbbnek a kiosztott föld sem ad nyugodt megélhetést, nem beszélve a magyar zsellérről, akinek nem jutott az ajándékföldből.

A háború után Délkelet Európában — Oroszország kivételével — két és félmillió parasztgazdaság létesült. Vagyis a föld azoké lett, akik ténylegesen megmunkálják. A földosztás ezzel egyidejűleg erősítette a földműves kisbirtokost, ami a termelésben is mindinkább kifejeződik. A jugoszláv földbirtokreform munkája ugyan még nem fejeződött be, de a végrehajtásánál ugyanazt a célt igyekeztek elérni, mint a többi földosztó államokban: a kis gazdasági egységeket életképesse tenni, a nemzeti elemeket erősíteni és a túlnyomóan idegen nagybirtokosoktól függetleníteni. Boszniában, Hercegovinában, Dalmáciában és Délszerbiában még ennél is na-

gyobb jelentősége volt a földreformnak: megszüntette a job-
bágytságot, amely sok százezer család számára középkori sor-
sot jelentett. A jugoszláv földbirtokreform eredményével fog-
lalkozó szakírók azt állítják, hogy a földosztással sikerült a
termelést is fokozni, ami alapos cáfolata azoknak a gyakran
hallható s főképp a nagybirtok-rendszer védelmezői részéről
elhangzott állításoknak, hogy csak a nagy- és középbirtokok
biztosítják a többtermelést, míg a kisbirtokok a termelésben
visszafejlődést jelentenek.

A földosztás előtt a Duna- és Szávabánságban, a két
legjelentősebb mezőgazdasági vidéken, a birtokelosztás két
ellentétes végletet mutatott. A két vidék — nagy és törpe
birtokok hazája volt. A Dunabánságban 210.000 kisbirtok nem
egészen 500.000, 336.618 nagyobb birtok pedig 2.143.039
hektárnyi területet ölelt fel. Ez az jelenti, hogy a földbirtok-
osok 62.7%-a a földnek mindössze 21.30⁰/_o-ával rendelke-
zett. A Szávabánságban 321.699 birtok terjedelme nem ha-
ladta meg egyenként az 5.5 hektárt, 423.849 birtok 76%-a
pedig kimondottan törpebirtok volt. A szávabánsági 1.766.351
hektárnyi földből a törpebirtokosok csak 39.3% -kal rendel-
keztek.

A kis és törpebirtokosok száma ma is jelentős, pedig a
földosztást jórészt befejezték. A Duna-, Száva- és Dráva-
bánságban ma 5.200.000 hektárnyi föld van magánkézben. Eb-
ből alig 600.000 hektárt vett igénybe a földreform. A föld-
osztás tehát nem okozott nagyobb eltolódást a birtokviszony-
ban. Ezért beszélnek megint sokat újabb földosztásról és a
maximumok csökkentéséről. Az 1931-es népszámlálás adatai
szerint a Dunabánságban még 107.264 földművescsaládnak.
az egész országban pedig 193.455 földművescsaládnak nem
volt saját földje.

*

Bácska, Bánát, Baranya és Szerémség területén találta
a földreform a mi fogalmaink szerint a legtöbb nagybirtokot.
Az 1910-es népszámlálás adatai szerint ugyanis a Vajdaság
lakosságának 38.3%-a földnélküli szegény, szolga, mezőgaz-
dasági munkás, napszámos vagy béres volt. Setyerov Szlávkó
dr. kiszámította, hogy ebben az időben csupán Bácskában
57.631 földnélküli nincstelen család élt. Ezek nemzetiségi
megoszlása: 13.701 szerb, 626 bunyevác, 3144 szlovák.

23.856 magyar és 10.475 német. Az adatok nyilvánvalóan hézagosak és nem mindenben helytállóak, mert az elég nagyarányúnak mondható földosztás után is még jelentékeny szláv ajkú földművesnek nincs földje, nem beszélve a kisebbségekről. Setyerov további közlése szerint Bácskában ebben az időben mindössze 28.297 olyan kisgazda élt, aki tíz holdig terjedő birtokon gazdálkodott. Ezek közül 6774 volt szerb, 2543 bunyevác, 2180 szlovák, 9986 magyar, 6171 német nemzetiségű. Ugyanekkor 365 nagybirtokosnak volt 200 holdnál nagyobb birtoka, összesen 373.000 hold terjedelemben. Ezek közül 50 szerb és 23 bunyevác nemzetiségű, a többi magyar és német. Az 1931-es népszámlálás már a következő képet mutatja: A Dunabánságban 336.618 gazdaság volt.

Ezek közül

25.922	0,5,
27.561	0,5—1,
53.347	1—2,
104.015	2—5,
71.545	5—10,
38.172	10—20,
13.821	20—50,
1.560	50—100,
147	200—500, és
52	500

hektárnál nagyobb terjedelmű.

Az egész országban a megmunkálható föld 10.645.980 hektár, ebből a Dunabánságra 2.143.039 esik.

Mivel, az európai értelemben vett nagybirtokok azokon a területeken feküdtek, amelyeket északi országrészként említ a földbirtokstatisztika, a legerősebb földosztás először itt kezdődött meg. Risztics Teofán dr. azt írja, hogy bár a föld megmunkálása a Vajdaságban korszerű eszközökkel, gépekkel történt, az olcsó munkaerő még sem maradt kihasználatlan. A nincstelen földmunkás ennek ellenére szívesen ott hagyta a földet. Ezért kellett ajándékföldhöz segíteni, hogy a faluhoz kössék és a városba özönléstől visszatartsák. A földbirtokreform rendelkezései szerint az északi országrészekben feloszthatók mindazok a birtokok, melyeknek termőföldje meghaladja az 521 holdat, illetve, ha az egész birtok meghaladja a 869-et. A brodi, daruvári járásokban és Szlovéniá-

ban ugyanekkor 347, illetve 782 hold volt a maximum. 1938 január elsejéig az északi országrészekben 714 birtoknak több mint kétmillió holdnyi területéből kb. 860.014 holdat vettek el a földbirtokreform céljaira. Ebből 77 birtok volt egyházi, 45 állami, 14 vagyonszövetségi és 171 önkormányzati. Eddig kisajátítottak és az ajándékföldök tulajdonosai önként megváltottak 548.604 holdat. A fennmaradt 311.950 holdat az új tulajdonosoknak, illetve az államnak kell megváltania. A rendelkezésre álló föld kétharmada tehát már az új tulajdonosok tényleges birtokában van.

A nagybirtok megoszlása az északi országrészekben:

A laibachi agrárhivatal területén	227.325 h.
Varazsdm	» 89.112 h.
Zágráb	» 143.262 h.
Eszék	» 540.022 h.
Vukovár	» 256.718 h.
Újvidék	» 332.266 h.
Marburg	» 126.322 h.
Beeskerek	» 256.316 h.
Versée	» 162.567 h.

Összesen; 2,133,910 h.

Ebből majdnem 50.000 hektár a most kiszáritott panszovai nagyrét. A lefoglalt 870.014 hold földnek majdnem felét.

		411.353 holdat (átlag 2.12)
50.319	» (átlag 8.20)	193.751 helyb. szeg. föld. kapta
11.563	» (átlag 8.60)	6.182 helyb. dobrovolyác »
12.018	» (átlag 6.)	1.294 más. vid. dobrov. »
35.072	» (átlag 7.10)	1.990 optáns s emigráns »

4.958 ínséges vid. földm. »

70.000 maga váltotta meg a földet.

Ezek szabad vásárlással 266.152 holdat szereztek a nagybirtokosoktól.

A föld birtokhivatalok szerint a kiosztott föld így oszlott meg: Eszéken 15.257 agrárérdekelt kapott 51.873 holdat, 737 ínséges vidéki telepes földműves 2211-et, 617 helybeli dobrovolyác 4829-et, más vidékről való 2818 dobrovolyác 25.380 holdat, 7 optáns 29-et, 655 egyéb nincstelen 5839-et, összesen 20.091 család 90.161 hold földet. Az új földesgazdák 4712 házat, 3100 gazdasági épületet, 18 iskolát és 7 templo-

mot építettek. Varázsomban: 39.372 helybeli szegény földműves kapott 36.909 hoki földet, 38 helybeli dobrovolyác 313-at. Más vidékről nem telepítettek erre a környékre sem dobrovolyácot, sem nincstelen földművest, miután minden szabad földet a helybeli igényjogosultak kielégítésére fordítottak. A 39.410 agrárérdekelt 37.222 holdat kapott és ezek 1926 új lakóházat és gazdasági épületet emeltek. Zágrábban: 26.398 főleg helybeli nincstelen földműves 25.224 hold földet kapott elsősorban házhelyeket, kertet, míg 170 helybeli dobrovolyácnak 832 holdat osztottak ki, tehát 26.568 család összesen 26.056 hold földhöz jutott és 1377 lakóházat emelt. Vukováron: 11.171 helybeli igénylőnek 17.980, 1488 helybeli dobrovolyácnak 13.149. 621 telepített dobrovolyácnak 5392, 11 optánsnak és emigránsnak 39, s 553 egyéb telepesnek 2245 hold földet adtak, vagyis 13.844 család 38.805 hold föld tulajdonosa lett. Ezek 2445 házat és gazdasági épületet, 6 iskolát és 37 községi előljáróság! épületet emeltek. Laibachban: 19.680 helybeli földigénylő, 39.531, 65 helybeli dobrovolyác 450, 31 telepes dobrovolyác 234, 111 optáns és emigráns 895, 10 egyéb telepes 69 holdat kapott, tehát 19.897 család 41.179 hold földet. Ezek 741 házat és gazdasági épületet, továbbá egy iskolát építettek. Becskereken 37.977 helybeli agrárérdekelt 122.520, 1989 helybeli dobrovolyác 15.912, 4206 telepes dobrovolyác 33.648, 612 optáns és emigráns 3060, 2085 egyéb telepes 12.430 hold földet kapott, összesen 46.869 család részére 187.570 hold földet osztottak széjjel. Épült 6.341 ház, 9.214 gazdasági épület, 17 iskola, 11 templom és 7 községi előljáróság. Újvidéken 42.350 helybeli földigénylő 112.664, 809 telepes 2531, 1795 helyi dobrovolyác 14.834, 5277 telepes dobrovolyác 46.929, 1249 emigráns és optáns 7990. továbbá 16.555 egyéb telepes 14.489 hold földet kapott, vagyis 68.035 család 199.446 hoki ajándék földben részesült, s ezek 5162 lakóházat, 3711 gazdasági épületet, 39 iskolát, egy templomot és 3 községi előljáróság! épületet emeltek.

Az északi országrészekben ugyanakkor 116.000 hold erdőséget is kihasítottak a földigénylők számára, részben legelőkre, részben pedig újabb termőföldekre. A helybeli földigénylők végeredményben 411.353 holdat kaptak, átlag 2.1 holdat, amivel a földkérdés, mint már említettük, hozzávető-

leg sem tekinthető megoldottnak. Az északi országrészeken még mindig sokezer olyan, elsősorban magyar és német nincstelen földműves él, aki a földosztásban nem részesült.

Dr. Mirkovics Mijo »Agrarna Politika« című nagyszabású munkájában azt mondja, hogy a földbirtokreform az egész országban telepítési célokra 2.100.000 hold földet vett figyelembe. Ebből 620.200 hold kimondottan Szántóföld. A 2.100.000 holdnak még csak a felét, alig egymillió holdat osztottak szét. Az Írónak a legújabb statisztikán nyugvó adatai sok tekintetben eltérnek az idevágó egyéb agrárirodalom adataitól. Mirkovics dr. például azt mondja, hogy 369 földbirtokos földjéből alig 41.7%-ot vettek el, 10%-ot önként értékesítettek, így ma is szabadon rendelkeznek a régi birtok kiterjedésének 48.3%-val. A földbirtokreform után egy-egy nagybirtokos kezén maradt föld átlaga még mindig 1300—1300 hold. Az egyházaktól 77 helységben 110.000 holdat vettek el, 91.000 hold a tulajdonukban maradt. A városi és falusi önkormányzati testületektől 170.000 holdat vettek el, (ennek nagyobb részét Szabadka városától), 230.000 holdat meghagytak birtokukban. Eszerint tehát — hangsúlyozza Mirkovics — nem állítható, hogy az agrárreform megtizedelte a nagybirtokokat. Még csak a felére sem csökkent a nagybirtokok terjedelme. Az általa emiített 369 nagybirtokos nemzetiségi megoszlása: 310 külföldi állampolgár, köztük 142 osztrák, 126 magyar, 10 olasz, 8 csehszlovák, 4 román, 3 német s 17 egyéb nemzetiségű. A vajdasági telepítés eddigi eredményeiről Mirkovics a következőket mondja: »Az elvet földet több mint 20.000 dobrovolyác kapta. Ezek közül 13.000 telepes dobrovolyác. Ezenkívül 4271 egyéb földigénylőt, 2680 magyar és olasz optánst juttattak földhöz és végül 144.000 helybeli földigénylő részesült az agrárreform bőkezősége folytán ajándékföldben. Az északi országrészeken 170.000 családnak adtak földet. 20.000 telepescsalád túlnyomórészt a hegyvidékekről (Hercegovinából, Likából, Montenegróból, Isztriából) jött, ahol egészen mások voltak a mezőgazdasági munka és termelési viszonyok. A hegyvidékről az alföldre került földművesek a kezdetlegesebb viszonyokból egy fejlettebb mezőgazdasági termelés központjába

kerültek. Az éghajlat, a víz, a természet és a környezet mind új volt a jövevényeknek. Némelyek elfáradtak, visszatértek régi otthonukba és egészségüket is feláldozták.«

Mirkovics összehasonlítást tesz az olaszországi és vajdasági agrártelepítési rendszerek között is. Olaszországban az államnak átlag 60—70.000 dinárjába került egy-egy telepes ház. A Vajdaságban az állam alig 4 847 dinárt adott egy-egy házépítésre, a többit a telepesek saját erejükből teremteték elő.

Az 1895-ben megtartott népszámlálás kimutatása szerint Bosznia-Hercegovinának 1.385.291 lakosa volt és a lakosság 88,4 százaléka földművelésből élt. Az 1910 évi népszámlálás adatai, amelyek a földosztásnál figyelembe jöttek, már a következő képet mutatják: A lakosság száma 1.898.044-re emelkedett és ebből 1.668.587, a lakosság 87,9 százaléka földműves. A török uralom alól megszabaduló Bosznia-Hercegovina akkori gazdasági és társadalmi berendezésére jellemző, hogy 1885-ben 8162 földbirtokos, 117.466 szabad földműves és még 197.833 kmet (jobbágy) volt. Az 1910-es statisztika már némileg átalakította a földbirtok viszonyokat, mert a földbirtokosok száma 14.742-re emelkedett, családtagjaikkal együtt 56.647 lélekre. Ezenkívül 136.854 szabad földműves élt 634.791 családtaggal. A jobbágyok száma a török uralom maradványainak fokozatos kiküszöbölésével 79.701-re csökkent, a családtagokkal együtt 444.894-re. A részben felszabadított jobbágyok száma 31.416 volt. családtagjaikkal együtt 205.745 lélek. Még további 20.450 egyéb parasztot tüntetett fel a statisztika 43.352 családtaggal.

A boszniai és hercegovinál föld túlnyomóan agák és bégek kezében volt és a földet részben jobbágyokkal művelték, részben pedig tizedfizetés ellenében és kisebb parcellákban kiadták nekik. A jobbágyföldekhez nem lehetett hozzányúlni, nem adták el őket, és ezért a paraszt, ha csak tehette, menekült a földtől s a városban keresett munkát. A török földesurak nagy része nem adott a jobbágyoknak tizedes földet, hanem maga műveltette munkásaival. Ezek a beglucsok — bégek szolgálói voltak. A kmetek és a beglucsok között az volt a különbség, hogy a beglucsok alkalmaztatása

nem volt állandó jellegű. A kmetek viszont a bégek földjét művelték s ez a munka és a szolgálati viszony családról-családra öröklődött. Az osztrák-magyar hatóságok a bégek érzékenységére s a termelés biztosítására vigyázva, békés eszközökkel igyekeztek a szabad földvásárlást megkönnyíteni. A törekvések eredményeként lassú fejlődés indult meg és 1898—1909 között már 11.389 szabad földeladás történt. A további földértékesítést a háború zavarta meg.

A jugoszláv földbirtokreform megkezdése előtt 2.804.189 hektár megművelhető föld állott Bosznia-Hercegovinában rendelkezésre. A reform egyetlen tollvonással megszüntette úgy a jobbágy, mint a bégek szolgálatában levő földművesek jogviszonyát, és 970.842 hektár termőföldet és 308.385 hektár erdőséget bocsájtott a felszabaduló földművesek rendelkezésére. 1935-ig 249.580 parasztcsalád jutott földhöz. A felosztott föld megoszlása: 8.326 hektárt, 0.65 %-ot hadirokkantok kaptak, 22.415 hektárt 1.74 %-ot a dobrovoljacok, 2.21 %-ot 28.458 háznélküli, 60.27%-ot 775.233 jobbágy, 31.11 %-ot 400.072 beglucsár és 4.02%-ot 51.723 egyéb földműves. Bosznia és Hercegovinában mindössze 4.483 dobrovoljac és 2.542 hadirokkant kapott földet, a földhöz jutottaknak kb. 3%-a. Ha a szétosztott földet elosztjuk a családok számával, azt látjuk, hogy minden kmetjobbágy-család átlag 6.8 hektárt, a beglucsárszolgák pedig 7.6 hektár földet kaptak. A legtöbb esetben azt a földet osztották szét a nincstelenek között, amelyet maguk műveitek. A többi nincstelennek alig egy hektár terjedelmű házhelyet, illetve földet adtak. Mivel a rendelkezésre álló föld nem volt elegendő minden jelentkező kielégítésére, érvényben hagyták a állami erdők bérletére vonatkozó régi szokásokat, illetve rendelkezéseket. Ez abból áll, hogy a paraszt olcsó áron, főleg legelők céljaira erdőt bérelhet. A boszniai földbirtoktörvény egyik leglényegesebb jellemvonása, hogy megállapította az úgynevezett földminimumot, amit nem lehet elidegeníteni és ezzel biztosította, hogy a föld azé marad, aki megműveli. Mirkovics Mijó dr., a boszniai földbirtokreformot elemezve, arra a következtetésre jut, hogy az elgondolás az volt: az ottani szerb földműves lakosságot kielégíteni, véglegesen megszerezni számára az idegen földet, s a muzulmán Parasztságot felszabadítani a bégek uralma alól. A földmű-

ves lakosság ingyen kapta a földet, a régi tulajdonosoknak pedig részben állampapírokat utaltak ki, részben pedig készpénzben megváltották a tőlük elvett földbirtokokat. Akmet-földek megváltására 255 millió dinárt irányoztak elő, de mivel ez kevésnek bizonyult, további 50 millió dinárral kiegészítették.

Bosznia-Hercegovinában egyébként az az érdekes eset állott elő, hogy a pénz elértéktelenedése következtében sok egykori földbirtokos hamarosan anyagi nehézségekbe került. A föld megváltására kiadott kötvények árfolyama is esett, s ezért 1928-ban törvény jelent meg, amely az egykori földtulajdonosok megsegítéséről intézkedett. Állami földet bo-csájtottak a rendelkezésükre, azonban azt teljesen maguknak kellett megművelniök, idegen munkaerő igénybevétele nélkül.

A Vajdasághoz hasonló földbirtok-összetétele volt a földosztásig Szlavóniának is, ahol a földbirtokok jelentékeny területet foglaltak le. Az 1895-ös népszámlálás adatai szerint az összes birtokok 30.99%-át kitevő, 52.886 parasztgazdaság területe átlag nem volt nagyobb 0.6 hektárnál. A 0.6—3 hektárnyi gazdaságok száma 126.209 volt. Ezek együttesen alig 214.965 hektárt tettek ki, a földterületnek mindössze 7.95%-át. A 3—6 hektárig terjedő, 110.999 törpebirtok 466.787 hektár területet, a föld 17.26%-át foglalta le. A 30 hektárig terjedő 303.434 gazdaság pedig már 1.476.960 hektárnyi területet, a föld 68.30%-át. Az életviszonyokat vizsgálva tehát csupán az utóbbi gazdaságok nyújtanak megélhetést, s aránylagos jólétet. Ugyanekkor 209 nagybirtok területe meghaladta a 600 hektárt, s 607.995 hektárnyi összterületével a föld 22.46%-át tette ki.

Szlovéniában az agrárreformnak nem volt sok dolga, mert ez az országrész eddig is kisbirtokok központjának számított. A hegyvidéken kevés a megmunkálható föld, s az is már kiscgazdáké volt, így tehát a földosztáskor inkább csak erdőségek jöhettek figyelembe.

A földbirtokreform Dalmáciában különféle birtok- és hűbéri rendszerek nyomait találta. A római, velencei, ragu-

zai, török és osztrák időkből visszamaradt szokások és földbirtokjogok szabályozták az ottani föld és bérleti viszonyt. A földművesek a föld nagyobb részét, mint bérletet használták. Dalmáciában tehát, akárcsak Bosznia-Hercegovinában és Délszerbiában, a földbirtokreform első dolga volt a bérleti viszonyoknak oly módon való rendezése, hogy a paraszt az általa megművelt földnek valóban tulajdonosa lehessen. A földbirtokosok kártalanítására 400 millió dinárt fordítottak és megszüntették az összes bérleti örökségeket, haszonbérletet, stb. Az 1931-es dalmáciai földbirtoktörvény akként rendelkezett, hogy a föld azé legyen, aki műveli, de ingyenföldre csak az tarthatott, igényt, akinek a földbérlete régebbi volt 30 évesnél. Az ingyen föld terjedelme nem lehetett 10 hektárnál nagyobb, de ha hattagú családról volt szó, minden családtag után további fél hektár járt. A felosztott föld értékét felbecsülték és megváltás címén átlag 1.000—2.000 dinárt fizettek a régi tulajdonosoknak.

A dalmáciai földbirtokreform végrehajtását 1933-ban kezdték meg s 258.708 hektárnyi megmunkálható földből 50.000 hektárt juttattak 96.000 szegény földmunkás családnak. Dalmáciában kimondott nagybirtokok soha nem voltak, mert már az ötven hektáros birtok is nagybirtoknak számított. Ehelyett a bérletet kellett rendezni, hogy a földműves saját gazdája lehessen és megszűnjék a középkorból visszamaradt birtokrendszer.

Jugoszlávia egyetlen vidéke, melyen a földbirtokreform úgyszólván egyáltalában nem talált nagybirtokot, Szerbia volt. Az ottani gazdaságok nagyobb része 2—20 hektárig terjedt, s már 1911-ben Szerbia a tipikus kisgazdaságok állama volt, azonban ennek ellenére is 35.000 családnak még mindig nem volt saját földje.

Délszerbiában viszont, akárcsak Bosznia-Hercegovinában, fel kellett szabadítani a jobbágyokat, akik a török földesurak szolgái voltak. Az 1931-es birtoktörvény szerint az öt hektárnál kisebb terjedelmű földet a jobbágy ingyen kapja, s a földesúrnak kártérítés nem jár. A földbirtokreform végrehajtására Üszkübben hivatal létesült.

A délszerbiai közigazgatási terület 4.820.400 hektár terjedelmű. Ebből 1,282.654 (26.61%) hektár erdő, 1,230.190

hektár (25.52%) legelő, 1.98.756 hektár (24.87%) terméketlen terület. A földbirtokreform végrehajtása még nem fejeződött be. Az elmúlt évben 32.651 jobbágy szabadult fel teljesen, s ezek 184.827 hektárnyi földet kaptak. A volt földesuraknak 2030 hektárnyi földet hagytak meg. További 10.000 hektárnyi földet felmérték, de a felosztás még nem történt meg. A földbirtokreform által kisajátított földek kártalanításáért 8194 földbirtokosnak 78,334.628 dinárt folyósítottak, ami hektáronként átlag 413 dinárnak felel meg.

Délszerbiában, a jobbágyok felszabadításával egyidőben, nagyszabású telepítési tevékenység is kezdődött, amelynek során sok magyarországi optánst és vajdasági nincstelenet is földhöz juttattak. 1938. márciusáig csupán telepítési célokra és az ottani szerb elemek erősítésére 349.800 hektár földet biztosítottak. Ebből, mint telepítési célra alkalmas földre, máris 48.392 család költözött, s ezeknek 226.800 hektárnyi földet osztottak ki. A telepések eddig 330 községet alapítottak, s 12.000 házat, 40 iskolát és 32 templomot építettek. Mivel az ottani föld nagyobb része kavicsos és erdős, a mocsarak kiszárítására is sor került. Már eddig 13.478 hektárnyi mocsarat csapoltak le, 67.940 méter hosszúságú öntözőcsatorna létesült és 20.200 méter hosszúságú gát épült a termőföldek megvédelmezésére.

Jugoszlávia mezőgazdasági és erdő-területe 21,700.000 hektár. A földbirtokreform ebből a következő területeket vette figyelembe:

Bosznia-Hercegovinában	1,280.000 hektárt
Délszerbiában	540.000 »
Dalmáciában	50.000 »
s az északi országrészekben	589.000 »

Összesen: 2,459.000 hektárt

De Bosznia-Hercegovinában és Délszerbiában tulajdonképpen a jobbágyok felszabadításáról van szó, illetve annak a földnek a tulajdonába vételéről, amelyet eddig is ők műveittek. A szegénysorsú falusi nincstelenek földigényének kielégítésére elsősorban az északi országrészt vették igénybe és pedig a rendelkezésre álló mezőgazdasági területnek 13%-át. A kiosztott föld családok szerint így oszlik meg:

Bosznia-Hercegovinában	249.000
Délszerbiában	81.000
Dalmáciában	96.000
s az északi országrészeken	280.000 családnak
Összesen:	706.000

családnak juttattak földet, ami a húsz éves földbirtokreform eddigi összefoglaló eredménye.

Hárommillió lélek kapott ajándékföldet, de mivel még mindig többszázezer, olyan földműves család van, amelynek nincsen földje, vagy ha mégis, olyan kevés, hogy abból megélni nem tud, legutóbb történtek előkészületek az újabb földosztásra. A lecsapolható földeket nagyjából már felhasználták, a pancsovai nagyrét kiszárításával 50.000 hektárnyi termőföldet nyertek, az újabb földosztásra tehát már csak a nagybirtok és az erdőség maradt. Minthogy még kb. 10.000 dobrovolyác sem kapott földet, ezeket állami kötvényekkel akarták kielégíteni, de a kormány a maximumok leszállítását is terve vette, végrehajtására azonban nem kerülhetett sor.

*

A földbirtokreformról szóló törvény megjelöli a nagybirtokok fogalmát és intézkedik arról, hogy azokat se elidegeníteni, se megterhelni ne lehessen. A magánkézben levő nagybirtokokon kívül nagyobb kiterjedésű földjük volt a különböző közintézményeknek. Horvátországban és Szlavóniában a közbirtokosságok 685.026, a községeik és városok 372.337, az egyházi hatóságok 100.649, a vagyonközösségek 539.349 hold földdel rendelkeztek. Horvátországban és Szlavóniában 122 földbirtokosnak 500—2.000 holdat meghaladó birtoka volt összesen 118.300 hold teoyedelemben.

A 200 holdnál nagyobb szlavóniai birtokok a következők tulajdonában voltak: Schmidt K. G. 2.084 hold, báró Braniciani S. L. 2.255, Stampfer Mario 2.331, Nemes Cseh Ervin 2.380, pozicei uradalom 2.719, Ottenfels báró 2.870, Magyar Jelzálogbank 2.922, Hatvány-uradalom 3.145, Marvuis de Pienne 3.404, Aus-család 3.726, Kipal J. M. 4.273, Bombelles gróf 4.532, Steiner Ignác 4.941, Inkey Gabriella és Ludmira 4.959, Nauer Miklós 5.441, Draskovich grófok 5.661, nemes Fodorozi Sándor 5.888, Chotek grófok 6.392, Pfeiffert-család 9 282, Batthyány grófok 9.392, Rauch-csa-

ád 10.155, Strickert Albert 10.160, gróf Kimen Héderváry-család 10.635, gróf Dorrett Leon 11.388, gróf Erdődy-család 13.615, Frigyes főherceg 14.109, Turkovics-testvérek 20.631, Odelschalchi herceg 21.276, Ghyczy-család 28.161, gróf Eltz 32.942, gróf Majláth 36.802, Jankovich gróf 37.340, Pejacsevics gróf 43.088, Normann gróf 52.912, Thurn-Taxis herceg 62.928, Tüköry-család 63.109, Guttmann-uradalom 69.207, Schamburg-Lippe uradalom 69.240 hold.

Bánátban: gróf Csekonics-család 38.902, gróf Karácsonyi-család 17.000, gróf Harnoncourt Félix 21.634, Lederer Arthur és Károly 6.500, gróf Karácsonyi Andor 6.980, báró Dániel-család 5.500, gróf Batthyány-család 8.000, báró Dániel László 2758, báró Dániel Pál 2700, Jenovay Zoltán 3500, báró Tallián Béla örökösei 2.100, Schulpe Vilmos 2.000, gróf Maldeghem-család 1.880, gróf Zichy Mária 4870, Rónay Ernő és Jenő 3.566, Pajzs Ernő 1.000, Rónay Aladár 1.000, Dreschler Brúnó és családja 2.101, báró Liptay-család 1.144, Szentiványi Zoltán 2.656, Papp-testvérek 2.400, Récsey Ede 2.880, báró Jagodics-család 2.000 és Keleti N. 1.000 hold.

Bácskában: Chotek grófok 24.170, Kalocsai Érseki Uradalom Bács 13.000, Görögkeleti Pátriárkái Birtok 11.301, Fernbach-család 15.247, Lelbach-család 13.576, gróf Széchényi-család 10.900, gróf Zichy János 8.000, Latino vich-csa4 Iád 9.700, báró Vojnich-család 3.100, Adamovics-család 3.000, Geyer-testvérek 2.500, Dungerezski Gedeon 3.036, Dungerezski Gyóka 2.400, báró Redl 5.308, báró Podmaniczky 2.800, Dungerezski Szteván 2.400, Hammerstein N. 2.420, Gráber Gyula 1.816, Lolok Antal 1.200, Rác Gyula 1.080, Dukay Mátyás 1.055, Törley Gyula 1.000, Halbrohr-család 1.066, Vajda Mór 1.002, Szemző István 1.275, Ungár-testvérek 2.333 és a Kovilyi Görögkeleti Kolostor 1.918 hold. Az ezer holdon aluli birtokokat nem tüntették fel a kimondott nagybirtokok között. Hasonlóképpen nem említik meg a városi és községi földeket sem, pedig azok igen jelentékenyek, hiszen Szabadkának és a sajkásvidéki vagyonszösségnek 40.000—40.000 hold földje volt a földosztáskor.

Az 1928 július 21-ikén megjelent birtoktörvény megtiltja a nagybirtokok elidegenítését és megterhelését. Ugyanekkor megállapították a föld maximumát is. 1930 szeptember 30-ikán kiadott módosító novella pedig a nagybirtokok

bérletére ír elő korlátozásokat. Azóta majdnem 1000 nagybirtokot helyeztek elidegenítési és megterhelési tilalom alá, összesen 2.185.883 holdnyi területben. A földbirtokreform ugyanakkor 83 földbirtokosnak szupermaximumot engedélyezett, összesen 22.367 holdat. Ezek mintagazdaságok, versenystállók, halastavak, magtisztító állomások stb.

*

A földbirtokreform során az egykori nagybirtokokon több, mint 400 telepes község épült, 25.000 házzal. Vajdaságban és Szlavóniában több, mint 200 telepes falu van, kb. 13.000 házzal. Az északi országrészeken a telepes faluk ingatlainak és állatállományának értékét 300.000.000 dinárra becsülik. Az állam 45.000.000 dinárral támogatta a telepesek házépítési mozgalmát. A földbirtokos-szövetségek bácskai és szerémségi központjának néhány hét előtt Újvidéken megtartott közgyűlésén bejelentették, hogy ma már 65 telepes község van Bácskában és Szerémségben, s a telepes gazdaságok száma 7.150. A szövetségeknek 171 helységben van fiókjuk, tagjaik száma 9.243, s a 171 szövetkezet közül 152 hitelszövetkezet. Glavina Marin, az agrárszövetségek igazgatója 1935-ben adott először összefoglaló képet a bácskai telepítésekről. Akkor 59 telepes falu állt fenn. A telepítéseket négy csoportba osztotta: határmenti, közép-bácskai, délbácskai és szerémségiekre.

Horgostól Bácsrévig a következő telepek találhatóak: 1. Horgoson 224, nagyjából magyarországi optáns-családdal, 2. Ókanizsán két telepes falu, az egyik a város határában 86, főleg montenegrói családdal, a másik Adorján mellett, 224 családdal. (Az utóbbit Velebit névre keresztelték, figyelemmel arra, hogy lakói a likai Velebit hegység alatt húzódó falvakból valók), 3. Zentán a 259 családból álló telepes falu a város határában fekszik, 4. Adán, a falu határában, 43 család telepedett le. 5. Moholon 45, főleg magyarországi optáns-család építette a telepes falut. 6. Kutaspusztán, Szenttamástól 25 kilométerre 78 túlnyomórészt Boszniából érkezett családból áll a telepesfalú. 7. Szvetityevo, Adától 26 kilométerre fekszik és 52 család otthona. 8. Feketehegytől 6 kilométerre 21 család telepedett le. 9. A Bácskától 14 kilométerre fekvő Nyegosevón 105 család él. 10. Tornyos-Dusanovó, Csantavértől keletre fekszik, 98 csa-

lád telepes faluja. 11. Nagyfény mellett dobrovolyác-telep épült, s 369 család lakik benne. Egyike a legnépesebb telepés községeknek. 12. Hajdúk Velykó 4 kilométerre fekszik Palicstól, 53 családdal, túlnyomórészt isztriai optánsokkal. 13. A Palics és Kelebia közt épült Hajdújárason 157 család lakik. 14. Kelebián 51, főleg magyarországi optáns-család kapott földet. 15. Szabadka mellett, Kisbajmokon, 129 család kapott ajándékföldet. 16. Verusics telepes falun 20 család él. 17. Nyolc kilométerre Bajmoktól terül el Nisityevó telepesfalun 105 családjával, túlnyomórészt hercegovinaiakkal. 18. A bajmoki pályaudvar mellett épült telepesfalun 205 család él. 19. Rasztina Regőce határában fekszik, s 147, főleg likai család lakik benne.

Középbácskában: 1. Péterréve határában 40 család, 2. Bácskatopola közelében, Karkatur telepen 79, 3. Zobnaticán 231, 4. Emusityon, Bácskatopolától délre, 311, 5. Tomislávcin, Bajsától 6 kilométerre, 204, 6. Szokolác-Gornyarogaticán, Kossuthfalva közelében, 210, 7. Ószivác mellett, Szrednyiszáiláson, 42, 8. Ujcservenkán 85, 9. Bácskertesén 44 (magyarországi optánsok), 10. Babapusztán 85 család él. A középbácskai körzetben az ország minden vidékéről való telepések kaptak ajándékföldet.

Délbácskában: 1. Újvidék mellett 456, 2. Temerin határában 112, 3. Szirigen, Temerintől nyugatra, 249, 4. Sztepanovityevón, Ókértől 6 kilométerre, 405, 5. Irmapusztán Kiszácstól 3 kilométerre, 70, 6. Veterniken, Újvidék közelében 52, 7. Paszulyistén, Ófutog mellett 65, és 8. Vajszka határában 45 család kapott ingyen földet. Veterniken megvakult katonákat juttattak földhöz, ezen a telepen más földműves nem él.

Szerémségben: India mellett, a Mojavolya telepes falun 62, 2. a Golubinci melletti Lyukovón 90, 3. Kutinácnál, Zsarkovác- Szolnokon 115, 4. Ruma határában 23, 5. Glogon község mellett 18, 6. Ivanci faluban 65, 7. Vukovár mellett, a Luzsac nevű telepes községben 38 magyarországi optáns-családot, 8. Vukovár határában 28, 9. Borovón 22, 10. Vukovártól 8 kilométerre, Lipocsava telepes falun 32, 11. Gabos batárában 23, 12. Markusicától nyugatra Velika Mlaka telepes faluban 17, 13. Markusicától 4 kilométerre, a Kobrinya nevű telepes faluban 35 szerbiai családot, 14. a Lászlóvó

melletti Ada telepes faluban 86 családot, 15. az Ernesztinóvó melletti Lenka-telepen 52, 16. Szodolovcin 91, 17. Križevcin 34, 18. a Lászlóvó melletti Palatya telepes-faluban 88, 19. Lászlóvótól északra fekvő Szilas-telepen 107, 20. a Bogote melletti, Glisza-telepen 22, 21. a Bogote melletti Lubvinci telepes-faluban 23, 22. a Negoslavcától északra létesült Gornya falun 19 családot telepítettek le.

A bácskai és szerémségi 59 telepen 6.091 család lakik.

Ezek közül:

2.358 Likából, Horvátországból és Szlavóniából,

1.445 Boszniából,

393 Szerbiából,

495 Montenegróból s

470 Dalmáciából való

930 család pedig magyar, illetve olasz optáns.

Bánátban 80.000 hold került kiosztásra, A telepesek száma 10.000—11.000. úgyhogy minden családra átlag 8 hold jutott. A telepesek között

a likaiak 35%-al

a montenegróiak 10%-al

a bosznia-hercegovinaiak 25%-al

a magyar és olasz optánsok 10%-al

a szerbiai és dalmáciai telepesek 10%-al

vannak képviselve.

A 10.000—11.000 telepes, családtagjaival együtt 44.000 lélekszámú.

A becskerekai birtokszövetségnek 124 helyi fiókjá volt. Ezek nagyjából új telepes fajvakban működik. A jelentésben emiített tagok fejezik ki egyben a telepesek számát is, mert csaknem minden telepes tagja a szövetségnek. Azok a telepes-falvak, illetve községek, ahol földet osztottak, a következők: Temes Paulis 187 szövetkezeti taggal, Sándorudvar - 650-el. Kiszabadka 18-cal, B. Dusanovác 146-tal, Oroszlános 215-tel, B. Gyurgyevó 393-al, Révujfalu 37-el, Beodra 182-vel, Bethlentanya 33-al, Basahid 137-teil, Begaszentgyörgy 77-tel, Bóka 32-vel, Botos 91-gyel. Bocsár 91-gyel, Homokbálványos 36-tal. B. Bresztovác 80-nal, Baranda 31-gyel, V. Greda 126-tal, Nagykikinda 229-cel. Nagymargita 50-nel, Aracs-Gáj 48-cal. Nagyszered 66-tal, Visnyicsevó 160-nal, Románpetre 93-wal, Temesvajkóc 45-tel, Vojvoda Sztépe 229-cel, Versec 122-

vel, Vojvoda Bojovics 123-mal, Aracs 42-vel, Gáj 95-tel, Felső-Muzsla 57-tel, Torontálvásárhely 45-tel, Suplyaja 54-gyel, Leánykut 75-tel, Délibáb 6-tal, Dubovác 41-gyei, Kevedobra 111-gyel, Gyála 42-vel, Jablanka 22-ivel, Klária 84-el, Székelykeve 90-e'l, Konak 62-vel, Nagyzsám 18-al, Zichyfalva 46-al, Mileticsevó 278-cal, Mokrin 45-el, Homokos Délibáb 50-nel, Melence 92-vel, Mihajlovó 12-vel, Ujbecse 57-el, Osztrovó 64-el, Homolyica 138-al, Ternes Paulis 110-el, Pancsova 76-tal, Versec 12-vel. Tiszaszentmiklós 38-cal, Perlez 43-mal, Becskerek 203-mal, Putnikovó 48-cal, Plocsica 19-el, Kisoroszi 255-tel, Szanád 32-vel, Németcsernye 87-tel, Magyar Pádé 62-vel, Aradác 130-cal, Elemér 430-cal, Ittebej 76-tal, Keviszöllős 28-cal, Székely Kéve 17-tel, Szlováki Aradác 191-el, Sztájicsevó 237-tel, Óléc 78-cal, Sztárcsevó 215-tel, Számos 32-vel. Tarass 332-vel, Homokszil 55-tel, Farkasd 17-tel, Ferdinándfalva 21-gyei, Széchényfalva-Istvánvölgy 117-tel, Feketető 30-cal, Cserépalja 32-vel, Csóka 27-cal, Surlyán i2-vel. Szusara 17 taggal, illetve családdal. A felsorolásból látható, hogy Bánátban sokkal több a telepésfalu, illetve több község határában juttattak földet a nincsteléneknek, mint Bácskában. A becskerei földművesszövetséghez 124 szervezett tartozott, ami azt jelenti, hogy ugyanennyi községben volt földosztás. Dobrovolyácok (hadiönkéntesek) Sándorudvaron, Bethlentanyán, Bókán, Botoson, Bocsáron, Homokbálványoson, B. Bresztovácon, Berenden, Nagygrédán, Kikindán, Margitán, Gájon, Nagyszerdahelyen, Visnyicsefvón. Aracson, Románuetrén, Temesvájkócon, Felső Muzslyán, Torontálvásárhelyen, Temeskubinban, Kanákon, Kriva Barán, Kumánon, Kismargitán, Kiszsámban. Zichyfalván, Mileticsevón, Mokrinban, Homokosdélibábon, Melencén, Mihályfalván, Törökbecsén, Osztrovón, Omolyicán, Kisoroszin, Pancsován, Becskereken, Putnikovón, Plocsicán, Szanádon, Németcsernyén, Magyar Pádén, iVradácon, Eleméren, Magyar Ittebejen, Keviszöllősön, Székelykevéen, Tótaradácon, Sztájicsevón, Ólécen, Sztárcsevón, Számoson, Tarasson, Homokszilen, Farkasdon, Ferdinándfalván, Széchényfalva-Istvánvölgyön telepedtek le, de odavaló dobrovolyácok is kaptak földet. A szlávnevé községek a háború után létesültek, az odatelepített földművesek által.

Az 1931 július 19-iki kisajátítási törvény szerint kisajátítottak 550.000 hold földet és 180.000 hold erdőséget, Az 550.000 holdnyi földből mindössze 16.000 hold volt állami birtok, a telepítési alap tulajdonában alig volt 7.000 hold föld. A magyar állampolgárok birtokainak a kártalanításáról a párisi megegyezés intézkedett. A párisi jegyzőkönyv 130.000 holdat érint. Ezenkívül 30.000 hold az egyházi birtok, 367.000 hold egyéb jogi személyek és magánszemélyek birtoka. Tehát összesen 550.000 hold. Mivel az állami és a telepítési alap birtokáért nem kell kártérítést fizetni, továbbá mivel a magyar állampolgárok birtokait az úgynevezett A alapba fizetik, még 397.000 hold kártalanítása van hátra. A kártalanítás így történik:

253.000 hold megváltási ára holdanként átlag 2.200 dinár, összesen 556.000.000 dinár.

144.000 hold megváltása átlag holdanként 1.800 dinár, összesen 259,200.000 dinár.

Az államnak tehát 815,800.000 dinárt kell kifizetnie. Ebből a telepítési alapba 14%-ot, azaz 105.532.000 dinárt fizetnek be. Ami az erdőbirtokokat illeti, a kisajátított 140.000 holdból 30.000 hold magyar állampolgároké volt, amit ugyancsak a párisi megegyezés alapján az A alapból kell kártalanítani. A többi erdő kártalanítására 57,000.000 dinár szükséges. Mivel azonban a községi birtokok megváltása nem kötelező, a kártalanítás összege 17—18,000.000 dinárral csökken. Végösszegben az északi országrészekben a nagybirtokok pénzügyi felszámolásához 750,000.000 dinár szükséges. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a 30 évre szóló 5%-os kötelevények is jelentős kamatra rúgnak, a földbirtokok megváltásához 30 év alatt tulajdonképpen 1,463.653.400 dinár szükséges a földbirtokok megváltásához a 30 év alatt. Ami a délszerbiai és montenegrói földreform felszámolását illeti, az 1931. törvény erre a célra 300.000.000 dinárt irányoz elő. Az ottani földek ugyanis gyenge minőségűek és megváltási áruk kisebb. A boszniai és hercegovinál, továbbá dalmáciai földbirtokreform pénzügyi felszámolása befejeződött. Az emiitt. majdnem másfélmilliárd dinárba a Bosznia-Hercegovinában és Dalmáciában igénybe vett földek megváltási ára beleszámítva.

Az elmondottak összegezésül ismertetünk néhány komoly bírálatot a földreform terén eddig elvégzett munkáról. Mirkovics Mijo dr., a földbirtokkérdés egyik szakértője az Agrarna Politika című könyvében bírálatát a következőkben foglalja össze: »Az északi országrészekben a földbirtokreformmal szemben emelt legfontosabb kifogás az volt, hogy csökkentette a termelést. A nagybirtokosok és pénzintézetek (Vajdasági Bankszövetség) által felbecsült kár 500.000.000 dinárra rüg. Az átmeneti időszakban, a termelésben valóban bizonyos visszaesésnek kellett bekövetkeznie, de a viszonyok megállapodása és a földbirtok-kérdés helyes rendezése az ajándékföldök tulajdonosait megnyugtatta, úgyhogy a termelés emelkedett. A nagybirtokosoknak az agrártechnika mai fejlődése mellett megvan a lehetőségük, hogy célszerűen gazdálkodhassanak.

A másik és teljesen indokolt panasz, hogy az új gazdaságok — kivéve azokat, amelyek a városok közelében létesültek — nem biztosítják a belterjes gazdálkodáshoz szükséges birtokminimumot. Még a dobrovolyác birtokok sem. Azok a tagok pedig, amelyeket a többi földbirtok-érdekeltek, a földbirtokreform élvezőinek java kapott, nem önálló termelési egységek, hanem tulajdonképpen kisebb kertek, amit nyugaton azért adnak a munkásoknak, hogy azon letelepedve, szabad idejükben, mellékfoglalkozásként kertészkedhessenek s a piacra is termelhessenek. A különféle telepések kevés földet s kevés természetbeni és pénzbeni segítséget kaptak. Csak az állami pénzügyek javulásával és a telepítési alap létesítésével javult fokozatosan a helyzet. A telepítés, évek óta már rendszeresebben és tervszerűbben folyik, s az új földbirtokpolitika felhasználja a szerzett tapasztalatokat is.

A földbirtokreform úgy nálunk, mint más államokban is, aránylag kevés földnélkülün segített. Mikor az első időben arra gondoltak, hogy az összes földműveseknek földet adnak, délibábot hajszoltak. Alig 20.000 dobrovolyác kaphatott az északi országrészekben annyi földet, amennyi a család és az első nemzedék létminimumának biztosításához elegendő. Ahol a minimumot a második nemzedék már megosztja, ott nincs meg. Ha az északi országrészekben 190.000 család hozzá is jutott némi földhöz, nem sokat jelent a falusi lakosság növekedő szaporodásával szemben, amely évi 150.000—200.000

léleknek felel meg. A földet olyanok kapták, akiknek eddig nem volt, de akkor is kevés jutott, amivel nem sokat kezdhettek. Érthető, hogy az ajándékföldhöz jutottak nagyrésze, mielőtt a föld tényleges tulajdonosa lett, sietett azt továbbadni. A kiosztott föld ily módon kereskedelem tárgya lett. Hasonlóképpen eladták földjeiket a nem földműves dobrovolyácok is. Az északi országrészekben a földosztás úgy történt, hogy a magyarok és németek, vagyis az igazi földművesek, alig, de túlnyomóan semmit sem kaptak. Ezeket a mezőgazdasági munkásokat, bár az nemzeti és többtermelési szempontból kívánatos lett volna, elmulasztották a déli országrészekben letelepíteni. Megmaradtak tehát továbbra is régebbi nincstelenségük állapotában. A földbirtokreform végrehajtása során kiderült tehát, hogy a mezőgazdasági államokban a földbirtokkérdést csupán földosztással nem lehet rendezni. Az agrárkérdés az általános gazdasági kérdések és a földből megélni nem tudó tömeg más téren való elhelyezésének kérdésével szorosan összefügg.«

Dr. Risztics Teofán, a földművelésügyi minisztérium földbirtokosztályának főnöke, hasonló következtetésekre jut »Borba za zemlju« című munkájában. Nála többek között ezeket a megállapításokat találjuk: »Az északi országrészekben történt telepítés során, anyagiak hiánya miatt, az érdekelteknek nehéz harcot kellett megvívniuk. Más nehézségek is akadtak. Mindenekelőtt: ezen az országrészen élt a szegény őslakosság, amelynek a földre szüksége volt, s amely a telepésekben azokat látta, akik azt a földet, amelyre jogot formált, elvették. Viszont a telepéseknek az volt a véleményük, hogy a föld iránti joguk semmivel sem kisebb az őslakosság jogainál, ők a földet érdemeikért kapták.«

A szerző a továbbiakban a telepítés nehézségeit elemzi, majd utal arra, hogyha figyelembe vesszük azt, hogy a telepítés színhelye a nemzeti kisebbség-lakta terület volt, akkor a húsz év alatt, állami támogatással végzett munka, földbirtokszempontból nem kielégítő, mert a nemzeti tevékenységet nem fokozta. Risztics megemlékezik az 1938 február 18-ikán megjelent rendeletről is, amely szerint az északi országrészekben csak külön engedéllyel lehet ingatlant vásárolni, ami azért következett be, mert kezdték eladni a földet és ennek akarták útját állni. (1940).

A magyar munkás élet- és bérviszonyai a megszállás alatt

A háború előtti magyarországi földmunkásmozgalom legrégibb nyomai részben a Délvidéken találhatóak. Már jóval a századforduló előtt a nagybirtokok munkabéreivel és az életviszonyokkal mindjobban elégedetlenkedő mezőgazdasági munkásság, osztályöntudatának növekedésével, szervezkedés útján igyekezett közismerten súlyos helyzetén javítani. A Délvidéken számos földművesszervezet működött, amelyek időnként erőteljes bérmozgalmat vezettek le. Magyarország első földműves újságja, a Földművelő, Szenttamáson a földmunkásmozgalom egyik központjában jelent meg, segítve a földművestársadalmi törekvéseket. A háború után a jelentékeny számú földnélküli magyar mezőgazdasági földmunkás helyzete a nagybirtokok részbeni felosztásával még súlyosabbá vált. A kiosztott földből tudvalevőleg a magyar földmunkásnak nem jutott, legfeljebb helyenként kaptak néhányan, főleg pártszolgálatok jutalmazásáért, házhelyet vagy kertet, ha jó tanácsra hallgatva, a választásokon valamelyik szláv jelöltre szavaztak. A délvidéki magyarság huszonkétéves küzdelmes kisebbségi életében a legszomorúbb fejezet a legtöbbet nélkülöző és szenvedő földmunkásoknak jutott. A megnyírbált nagybirtokokon ugyanis lényegesen csökkent a munkalehetőség, az ajándékföld tulajdonosai pedig nem igen vettek igénybe idegen munkaerőt. A legjobb esetben is csak ad-dig, amíg valamennyire el nem sajátították a földművelést. Esetleg a nehezebb, nagyobb hozzáértést és gyakorlatot

igénylő munkákra fogadtak fel eleinte magyar földmunkásokat. Később azonban már csaknem egyedül családtagjaikkal dolgoztak a telepések. A magyar földműves ilyenformán a leg-hősiesebb létfenntartási harcra kényszerült. Faj-, nemzet- és földszeretetének legszebb megnyilatkozása, hogy a legválogatottabb megpróbáltatások között is mindig a helyén maradt, pedig a közelben kevés kereseti lehetőség kínálkozott. A Délvidéken levő kevésszámú gyár nem tudta kenyérhez juttatni a nincstelen falusi lakosságot. A nélkülözésekben egyébként eléggé edzett, mostoha viszonyokhoz szokott magyar földműves távolabbi vidéken is keresett alkalmi munkát. Különösen a magyar kubikusnak van jó hire. Mindig is szívesen alkalmazták a délibb vidékeken. A belgrádi lapokban gyakran olvashatunk magyar kubikusokat kereső hirdetéseket. A magyar földműves, ha arra kényszerült is, hogy alkalmi munkát vállaljon, ősszel mindig visszatért falujába. Belgrád, Zágráb, Szarajevó stb. nagyipari üzemeiben, a korszerű talajművelésre berendezkedő szerbiai és délszerbiai gazdaságokon a magyar földműves mindig keresett és szívesen látott munkás volt. A szíve azonban haza húzta, a poros, akácillatos faluba, még akkor is, ha a környék mostoha volt hozzá. Mi rejtőzött e szívós ragaszkodás mögött? Nem a csodavárás. Annál sokkal több. A kicsiny ház, esetleg az egy-két kapa föld, szőlő iránti előrelátó megbecsülés. Azt a keveset, amije van, sokra értékeli s nem hagyta el. Hányszor hallottuk magyar zsellér ajkáról feltörni a fájdalmas szavakat:

— Ha annak idején csak néhány hold földet kaptunk volna, ma nem kellene annyit nélkülöznünk.

Néhány százezer hold föld kielégíthette volna szerény igényüket. Mert a magyar földműves már hat-nyolc hold földdel biztosítani tudja családja megélhetését, 10—15 holddal pedig még terjeszkedhetik is.

A vajdasági földmunkások számottevő része magyar. Kisebbségben találhatók szlávok s németek is. A hézagos statisztikai gyűjtés miatt a földművesek szegényes életviszonyairól kevés megbízható adat állott rendelkezésre, bár azokat a Délvidék minden lakója többé-kevésbé ismeri. A magyar zsellérek helyzetéről legfeljebb néhány falukutató írásnak szánt munka számolt be eddig. Átfogóbb helyzetképet

adott vajdasági mezőgazdasági viszonylatban két hivatal, amely intézményesen foglalkozott ezzel a kérdéssel. Előbb a munkáskamarák központi hivatala, majd a mezőgazdasági munkások újvidéki szövetsége hozta nyilvánosságra a vajdasági földmunkás-viszonyokra és a földmunkás életére vonatkozó adatokat, amelyek az állami hivatalok hírszerző munkájának eredményei s ezért pontosak és megbízhatók. Miután a mezőgazdasági s egyéb munkások helyzetét községenként ismertetik, kedvező áttekintést adnak a magyarlakta helyek mezőgazdasági s egyéb munkások helyzetét községenként ismertetik, kedvező áttekintést adnak a magyarlakta helyek mezőgazdasági viszonyairól s összehasonlítást a más nemzeti-ségű mezőgazdasági munkások által lakott községek élet s vagyoni viszonyairól.

A gazdasági válság egyik legpusztítóbb évében, 1931-ben, amely az alacsony mezőgazdasági terményárak miatt a mezőgazdasági bérmunkásra is ránehezedett, a munkáskamarák a dunai báni hivatal segítségével elkészítették első jelentésüket a vajdasági munkásviszonyokról. A mezőgazdasági bérmunkások (napszámosok) számát akkor százötvenezer főre becsülték. A báni hivatal azonban, hogy pontos adatokat szerezhessen s a földnélküli mezőgazdasági munkások megélhetési viszonyait is megismerhesse, a 396 bácskai, bánáti s baranyai községet összeírásra utasította. A felszólításnak a 29 járásból 288 község és 10 város tett eleget s ezek 79.864 földmunkást, köztük 58.363 munkanélkülit találtak. A kamaráknak 150.000-es becslése tehát elfogadhatónak bizonyult, abban a 114 községben ugyanis, melyek adataikat nem küldték be, legalább 70.000 földnélküli mezőgazdasági munkás élt. Az összeírásban résztvevő 288 községben mintegy 9651 földművest hallgattak meg s vették jegyzőkönyvbe panaszait.

Az ilyenformán hivatalosnak vehető adatok még lesújtóbb képet adtak a mezőgazdasági munkások helyzetéről. 1930-ban ugyanis mindössze hetvenhat napon át dolgoztak s azalatt naponta átlag 22.27 dinárt kerestek. Ha a hetvenhatnapi keresetet 360 munkanappal elosztjuk, a mezőgazdasági munkás naponta csak 5 dinár 75 párát keresett. Még elszomorítóbb, ha ezt a jövedelmet a családtagok közt osztjuk fel. Egy-egy családtagra alig 1.06 dinár esett. Ennyiből

kellett a mezőgazdasági bérmunkásnak hosszú esztendőn keresztül tengődni családjával. A lesújtó jelentések alapján a munkavállaló érdekképviseletek mind erélyesebben követelték a földműves életviszonyainak törvényes rendezését. A közbenjárásuk eredményeként számos rendelet jelent meg: így előírták, hogy a cséplőgéptulajdonos csak saját termését csépelheti ki s más vidékekről csak akkor hozhat idegen munkásokat, ha nincs elegendő helybeli munkaerő. Ezt követte a paritásos bizottságok felállítása, a legkisebb munkabérek biztosítása, bár mindezeket a megoldásokat az agrárproletariátus átmeneti intézkedéseknek tekintette, mert helyzete lényegesen nem javult. A bérmunkások betegség elleni biztosítása is késett.

29 járásban a földmunkások jövedelme majdnem egyforma volt. Keresetük szigorúan a kínálathoz igazodott s csak helyenként tudtak idény- vagy szükségmunkával többet keresni. Az emiatt járások közül csupán a magyarok által lakottak községeinek adatait közöljük, a Bánátból pedig példaként a törökkanizsai járásét.

TÖRÖKKANIZSAI JÁRÁS

KÖZSÉG	A földnélküli munkások száma	A munkanélküliek száma	A meghaltatottak száma	Ezek családtagjai	Hány n. pot dolgoztak /950-ban	1930-ban átlag dolgoztak	Az egész évi kereset	Az átlagos napi kereset	A kereset 300 munkanapra felosztva	Mennyi esik egy családtagnak az év 365 napján
Csoka	300	350	20	103	2060	103	34900	16,93	5,81	0,77
Szanád	70	150	20	103	939	45	18360	19,54	3,06	0,41
Jázova	74	74	60	179	3202	53	64071	20,—	3,56	0,73
Egyházaskér	450	400	20	100	1040	52	19400	18,65	3,23	0,44
Majdány	25	33	18	48	1398	77	25550	18,27	4,73	1,06
Feketetó	207	810	18	72	1244	69	36340	19,20	6,72	1,20
T.-Szt.-Miklós	120	840	20	102	930	45	26370	28,35	4,39	0,59
Józseffalva	60	30	20	61	1640	82	14900	9,08	2,48	0,50
Ókeresztur	150	—	21	61	1100	52	27515	25,01	4,36	0,91
Törökkanizsa	100	200	19	35	420	22	6780	16,14	1,18	0,34
Oroszlámos	300	20	5	23	435	87	9000	20,68	5,—	0,98
Gyála	320	200	20	61	1250	62	19165	15,33	3,19	0,64

Most pedig folytatjuk a túlnyomórészt magyarok által lakott három legjelentékenyebb bácskai járás községei adatainak köztesét, amelyek élénk fényt vetnek a délvidéki magyar földműves mostoha életviszonyaira nehéz küzdelmeire.

y ,

KÖZSÉG	A földművelői munkások száma	A munkaféltelők száma	A meghaltak száma	Ezek családtagjai	Hány napot dolgoztak 1930-ban	1930-ban átlag dolgoztak	Az egész évi kereset	Az átlagos napi kereset	A kereset 300 munkásra felosztva	Mennyi eink egy családtagra az év 365 napján
Horgos	500	300	20	69	3400	170	54920	16,15	9,15	1,99
Ada	1800	600	20	62	2670	133	51450	19,30	8,50	1,72
Mohol	300	—	155	571	4326	28	72930	16,85	1,56	0,27
Martonos	252	110	19	52	410	22	13798	33,65	2,42	0,53
Óbecse	4000	2500	20	135	1970	98	66391	33,70	11,06	1,17
Turja	293	190	20	88	910	45	21300	33,40	3,55	0,54
Péterréve	509	50	324	1313	16015	49	325201	20,30	3,34	0,54
Bácsföldvár	1800	200	10	85	3400	178	31703	9,32	5,65	0,93
Szenttamás	1273	657	488	1681	33300	68	703800	21,13	4,80	0,88
Kossuthfalva	386	789	20	61	1444	72	39864	27,60	6,64	1,34
B-Feketehegy	2000	2000	20	90	1730	86	39825	23,02	6,63	0,99
Szeghegy	75	75	21	72	730	34	44817	61,39	7,11	1,32
Bácsstopolya	1500	600	60	57	1630	91	37587	23,05	6,26	1,33
Kishegyes	457	37	20	55	1030	51	36613	35,53	6,10	1,33

Ha a munkabérek között esetleg többdináros különbséget észlelünk, annak az az oka, hogy a termés és a munkaviszonyok nem mindenütt s nem minden évben egyformák. Jó években, mikor a munkás keresettebb, emelkednek a munkabérek, rosszabbakban viszont esnek.

A legjelentékenyebb magyar járások után itt adjuk tíz városról készült táblázatunkat.

Ez a tíz város jelenti egyben a legszámottevőbb város-lakó magyar réteget. Bácsstopolya és Óbecse után a magyar földművesek zöme Zenta, Újvidék és Szabadka, vagyis a ki-mondott mezőgazdasági vidékeiken található, amit nem' szabad figyelmen kívül hagyni az adatok vizsgálatánál.

Ugyanennek a magyar földművesrétegnek volt a legnehe-zebb az elhelyezkedés, a munkaalkalom felkutatása. Szabadka az utóbbi években már alig jöhetett figyelembe, az újvidéki gyárak pedig kevés magyar munkást vettek fel.

DUNABÁNSÁGI VÁROSOK

KÖZSÉG	A földművelési munkások száma	A munkaadókatok száma	A meghívogatottak száma	Ezek családtagjai	Hány napot dolgoztak 1930-ban	1930-ban átlag dolgoztak	Az egész év kereset	Az átlagos napi kereset	A kereset 300 munka-napi felosztva	Mennyi ekk egy csalá-ktagra az év 365 napján
M.-Kanizsa	2300	2000	20	94	271	135	50500	18.63	8.41	1.21
Becskerek	2000	1600	230	868	29200	127	431721	14.83	6.25	1.07
Nagyikikinda	3600	2900	507	1786	68310	135	1658901	24.28	10.90	1.93
Fehértemplom	60	21	21	53	1770	88	35200	19.88	5.58	1.30
Zombor	1000	200	19	52	1600	84	42185	26.36	7.40	1.62
Viersec	100	80	20	83	2090	104	48750	23.32	8.12	1.29
Újvidék	—	—	37	160	5170	139	151695	29.34	13.66	2.10
Zenta	4100	4800	20	110	810	40	22929	28.30	3.82	0.48
Karlóca	108	8	120	315	11363	94	346885	30.52	9.63	2.18
Szabadka	793	793	734	2456	34577	47	1162243	33.61	5.27	0.99

Tehát a városban lakó mezőgazdasági munkás sem él sokkal kedvezőbb viszonyok között, pedig a városokban min-dig több a kereseti lehetőség s alkalmi munka is inkább akad.

Itt adjuk végül a 29 dunabánsági járás és tíz város földmunkásairól szóló kimutatásunkat:

JÁRÁSOK	A földművelő munkások száma	A munkanélküliek száma	A meghaltaknak száma	Ezek családjai	Hány napot dolgoztak 1930-ban	1930-ban átlag dolgoztak	Az egész évi kereset	Az átlagos napi kereset	A kereset 300 munkanapra felosztva	Mennyi esik egy családtagra az év 365 napján
Törökbecse	3868	3175	73	329	3360	44	97183	28,92	4,43	0,66
Törökkanizsa	2176	3107	261	948	15658	60	302351	19,30	3,86	0,68
Nagykikinda	2269	3040	175	553	14610	84	266946	18,27	5,08	1,00
Alibunár	2064	1134	362	1382	21062	58	717087	34,03	6,60	1,12
Fehértemplom	755	602	318	904	24991	78	370701	14,83	3,88	0,83
Kovin	358	305	106	368	5910	55	134768	22,80	4,22	0,77
Pancsova	1222	587	156	584	8290	52	189987	22,91	4,05	0,70
Versec	2499	1475	333	1121	22256	67	457298	20,54	4,57	0,86
Antalfalva	1690	1078	643	1663	29875	46	674264	22,56	3,49	0,80
Becskerek	3045	1388	512	1780	40650	79	843764	20,75	5,49	1,—
Módos	2395	3368	267	994	23519	88	451834	19,21	5,64	0,98
Zenta	2902	1260	214	754	10806	51	193188	17,87	3,—	0,54
Óbecse	7875	3597	871	3302	55595	64	1148395	20,65	4,39	0,75
Zombor	2206	1516	260	796	18069	69	530245	29,33	6,79	1,37
Zsablya	2329	1058	84	373	6778	80	207247	30,57	8,22	1,24
Ujvidék	8420	6492	218	856	12100	55	322296	26,63	4,92	0,92
Titel	1418	811	165	626	14008	84	324460	23,16	6,55	1,12
Kula	3354	2662	145	472	11750	81	268093	22,91	6,16	1,19
B.-Pallánka	1345	661	234	814	21260	90	493262	23,20	7,02	1,28
Apatin	1238	1117	354	888	31484	88	654992	20,80	6,16	1,44
Hódság	1618	880	222	817	24209	109	616370	25,45	9,25	1,62
Bácstopolya	4418	3501	114	378	8224	72	322006	39,10	9,41	1,79
Ruma	2147	1328	370	1381	32403	87	568868	17,55	5,12	0,83
Pazova	500	306	165	629	12723	77	269283	21,16	5,44	0,92
Mok	1093	450	370	1185	36050	97	639619	17,74	5,76	1,12
Irig	694	193	131	478	14876	113	303253	20,38	7,71	1,36
Zimony	648	291	296	1121	21282	73	360649	16,94	4,06	0,69
Dárda	533	154	183	487	14130	71	304880	21,50	5,55	1,24
Kiskőszeg	724	425	231	650	24586	106	401776	16,34	5,79	1,24
Városok	14061	12402	1728	5977	155161	89	3951009	25,46	7,62	1,40
Összesen:	79864	58363	9561	32700	735675	76	16386074	22,27	5,71	1,06

A mezőgazdasági munkások szövetségének egy később-

beni 1937-ben kiadott beszámolója szintén nem adott kedvezőbb képet a falu népének helyzetéről. A zsellér sorsa majdnem változatlan s ezen a munkabérek átmeneti emelkedése sem javíthat sokat. Kielégítőbb javulást csak a földhöz juttatás hozhatja, mert ha emelkedik is a napszám, soha sem tudja követni a közszükségleti cikkek még rohamosabb áremelkedését.

Az említett beszámoló szerint «a volt Jugoszláviában 4,327.000 család 11,480.000 családtaggal földművelésből él. A megmunkálható föld terjedelme pedig 23,846.800 hektár. A földművesek 95%-ának 11,732.524 hektár földje van s a fennmaradó 5% birtokolja a termőterület nagyobb részét 12 millió 114.276 hektárt. Ez azt jelenti, hogy 4,193.500 parasztcsalád a megművelhető földterület 49%-ával rendelkezik, 133.500 családnak viszont 51% jutott. Az első csoportban egy családra mindössze 2.79 hektár (3 lánc és 1357 négyszögöl), a másodikban már 98.23 hektár esik. Ha viszont a termőföldet egyenlő arányban osztanók fel, minden családra 5.5 hektár jutna. A szegénysorsú földműveseket a mezőgazdasági munkások szövetségének titkársága négy csoportba sorolja:

1. Úgyszólván semmi jövedelme nincsen 492.500 családnak, a földművesek 9%-nak. A 492.500 család birtokában 939.000 hektár föld van, a termőföld 3.9%-a.

2. Évi 1000 dinárig terjedő jövedelme volt 2,980.000 családnak. Ez az a tekintélyes réteg s a földművesosztály 68.9%-át képviseli s 5,890.000 hektár föld van birtokában, vagyis a megművelhető terület 27.7%-a.

3. Az évi 1000—2000 dináros jövedelmet 441.000 földműves, a családok 10.02%-a éri el, s ezek 2,547.000 hektár földön (10.7%-on) gazdálkodnak.

4. Évi 2000—4000 dináros jövedelme 280.000 családnak volt (6.48%-nak), s ezek 2,354.000 hektár földön (9.9%-on) gazdálkodtak. Az adatok összegezéséből kapjuk az eredményt, hogy az emiitett négy csoportban 4,193.500 család van (94.58%), s hogy a megművelhető föld 49.2%-a van birtokukban, a földjövedelem 44.80%-val.

Ezzel nem egészen azonos adatokat ismertetett a mezőgazdasági kamara. A munkaadó szervezetek a földmunkás szövetség adatainak pontosságát kétségbevonták, túlzottaknak tekintették.

A nehéz agrárviszonyok megjavítására törekedve a mezőgazdasági munkavállalók szervezete tanácsot s útbaigazítást is adott. Mindenekelőtt arra figyelmeztetett, hogy az egyoldalúlag, hibásan és felületesen végrehajtott agrárreform nem hozta meg a kívánt eredményeket. A pártpolitika túlzott befolyásában látták a földosztás igazi hibáit. A nagybirtokok teljesen nem szűntek meg s a földműves keveset, illetve semmit sem kapott, úgyhogy a termelésben és a föld jövedelmében a munkásság helyzetén javító nagyobb eltolódások nem következtek be.

Setyerov Szlávkó dr. könyvében Bácskában és Bánátban 1,305.297 hold kiterjedésű s földosztás céljaira kijelölt nagybirtokot sorol fel. Ezekből csupán 705.432 hold a megművelhető termőföld, a többi rét, legelő, erdő stb. Az 1,305.292 holdból 537.882 holdat, 41%-ot osztottak fel s ezt 74.188 család kapta, átlag 6 hold 885 négyszögölet. A földbirtokosok földjéből 41%-ot elvettek s 51% továbbra is megmaradt birtokukban. A Bánátban 12.000 holdat hagytak meg azzal az indokolással, hogy ezen a földön mintagazdálkodás folyik. A kiosztott föld egyébként is kevés s nem elegendő egy család eltartására, mert a Vajdaságban — mondja a füzet — egy többtagú földművescsalád megélhetéséhez átlag 18—20 hold, illetve 10 hektár szükséges. Az a földműves ugyanis, aki ennél kevesebbet kapott, még a teljesen földnélküli zselléرنél is rosszabbul járt. A kicsiny föld megművelése miatt helyéről mozdulni nem tudott, bér munkát alig vállalhatott. A 2—3 hold föld a legjobb esetben húsz métermázsza búzát hoz s ha levonjuk a termelési költségeket, alig kilenc métermázsza marad, ami az 1937-es árak alapján 1530 dinárt ért, tehát a néhány holdas földműves sem él jobb életviszonyok közt, mint a nincstelen bér munkás. Még egy fontos körülményre hívta fel a földművesszövetség az illetékes körök figyelmét. A földművesreform felszámolásának elhúzódására, ami bizonytalanná tette a termelést. A föld elidegenítésének könnyű lehetősége pedig azt segítette elő, hogy a középbirtokosok és tőkepénzsek olcsó földhöz juthattak. (Az elmúlt három évben az ingatlanforgalom korlátozásáról szóló rendelet kiadása óta a helyzet lényegesen megváltozott. Az utóbbi években már nem volt olyan könnyű az ajándékbirtokokat eladni és új földet szerezni.) Nem új megállapítás az sem, hogy a mezőgazdasági

gépek fokozottabb igénybevétele a termelésben csökkentette a mezőgazdasági munkavállalók kereseti és elhelyezkedési lehetőségeit. Mégis érdemes a földműves-szövetség erre vonatkozó adataival megismerkedni. Annak ellenére — mondja a szövetség, — hogy a Vajdaságban használatban levő gépek sokkal kezdetlegesebbek, mint a nyugati agrárállamokban, 1931-ben a társadalmpolitikai minisztérium megkeresésére a dunai báni hivatal mégis összeírta a mezőgazdasági gépeket. A termelés szempontjából legfontosabb 31 járás 441 községben, Szabadka, Zimony és Pancsova városok kivételével, 26.247 mezőgazdasági gépet találtak. Ebből: 727 traktor, 163 motoros eke, 11.437 vető és 10.095 aratógép. A többi egyéb különféle mezőgazdasági gép. Az összeírás ezenkívül 3438 cséplőgépet tüntetett fel. A mezőgazdasági munkásszövetség titkársága kiszámította, hogy a szántó (traktorok) és vetőgépek igénybevételével 147.169 munkás esett el jövedelmétől. Az aratásnál és a cséplésnél pedig 173.753 munkáskéz vált feleslegessé annak következtében, hogy már kisebb birtokokon is egyre több gépet használnak. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a vajdasági mezőgazdasági termelés célszerűsítése és korszerűsítése csak most indult meg, akkor még aggasztóbb képet kapunk a munkavállalók bizonytalan jövőjéről. Helyzetük annál súlyosabb volt, mert a városok nehezen tudták a földművesszegénységet felvenni és munkához juttatni. A Délvidék visszacsatolása persze egészen más helyzetet teremtett, mert a magyar kormány korszerű agrár- és népjóléti politikája lehetőséget fog találni a földművesek helyzetének megjavítására.

*

Különös figyelmet fordított a mezőgazdasági munkásszövetség a munkavállalók foglalkoztatására és keresetük kiszámítására. A községek által a báni hivattal közölt adatok szerint 1931-ben — tehát a földosztás után — a mezőgazdasági munkások száma így oszlott meg:

1. Teljesen szegény földnélküli: 75.831 család,
2. földet kapott: 65.643 család,
3. 1—3 hold földje van: 68.190 családnak,
4. 3—5 hold földje: 44.809 családnak.

A 254.473 családból 44.840 családnak nincs saját háza. Ezek 1931-ben 238.795 dinár házbért fizettek. A mezőgazdasági munkások szövetsége a 254.473 földműves családot, néhány holdnyi földje ellenére, a munkavállalók közé sorozta mivel részben az egész évben, részben az idénymunka idején, kénytelenek bérmunkát vállalni, hogy megélhessenek. A 254.473 család hozzátartozóival együtt körülbelül 550.000 munkást jelent. Ezek közül legalább 400.000 az egész éven át állandóan munkanélküli. Az elhelyezkedési lehetőségek viszont így alakultak: 1931-ben búzával volt bevetve 1.216.675, kukoricával 1.192.988, egyéb mezőgazdasági növényvel 921.714 hold, összesen 3.331.377 hold. A föld megoszlása:

1. Megművelhető terület	2,978.005 hold
2. Megőrzött ajándékföld	280.109 hold
3. Megművelésre felhasználható községi föld	73.263 hold
4. Vizes, mocsaras terület	231.465 hold
5. Legelő.....	361.123 hold
	3.923.965 hold

A mezőgazdasági munkásnak legtöbb keresetet az aratás biztosít. De 1931-ben 559.797 hold termését gépekkel aratták le s csupán 602.783 hold jutott aratóknak. Ennek egyharmadát is a kisbirtokosok családtagjaikkal aratták le, úgy hogy csak 400.000 hold maradt aratómunkásoknak. 1931-ben holdanként átlag 86 kilogramm búza volt a részesedés, vagyis az arató és marokszedő az aratásnál 172 kilogramm búzát keresett.

Az 1931-es évi cséplésnél a cséplőgépeknél 61.864 mezőgazdasági munkás talált elhelyezést. Az átlagos részesedés 2.06% volt, vagyis összesen 254.429 métermázsa. Tehát nem egészen 400 kg. jutott egy-egy munkásnak. A kukoricatörésnél kínálkozik egyelőre a legtöbb munkaalkalom, mert itt a gépek még nem szorították ki a munkást. A munkások 1931-ben átlag 94.07 kg. kukoricát kerestek a töréssel. Egyéb növények művelése, illetve kapálása is keresethez juttatta őket, de kevesebbhez. 1931-ben az átlagos napszám alig volt 10 dinár. Kapálással együtt egy-egy munkás alig keresett 300 dinárt, mert csak harminc napig dolgozott. Ha a mezőgazdasági munkások részesedését és munkabéreit átszámítjuk, a következő adatokat kapjuk:

egy család átlagos jövedelme az aratásnál	192.—	dinár
„ „ „ „ cséplésnél	105.60	„
„ „ „ „ kukoricatörésnél	196.40	„
egyéb munkáknál, évente 75 munkanapot számítva	750.—	„
	1244.—	„

Az 1931-es adatok szerint tehát minden család átlag ennyit keresett. Mivel minden munkásnak átlag öt családtagja van, egy-egy családtagra évenként 248.80 dinár, naponta mindössze 0.68 dinár jutott. A munkabérek, a gazdasági válság lassú megszűnésével fokozatosan javultak, de lényegesen nem változtattak a földműves helyzetén. A munkás aratási részese-
dése 1936-ban 93 kg. búzára emelkedett, az átlagos napszám pedig élelem nélkül 10 dinárról 15.50 dinárra. A kukoricatörésnél legutóbb már 98 kg. volt a részese-
dés, vagyis 4 kg.-al több, mint 1931-ben. A cséplésnél a munkás részese-
dése 2.06%-ról 2.8%-ra emelkedett. Az 1936. évben emelkedett ugyan a vetésterület is, de a természetes népszaporulat kö-
vetkeztében emelkedett a munkások száma is. Az 1931-es bé-
rekkkel szemben némi javulás mutatkozott, de ezt leron-
totta a közszükségleti cikkek árának emelkedése. A mezőgaz-
dasági munkások szövetségének véleménye szerint 1931-ben a
munkások évenként átlag 1244 dinárt kerestek, 1936-ban már
1797 dinárt. Kedvezőbb némileg annak a földművesnek a hely-
zete, akinek valami földje is van. A nagyobb családok viszont
úgy segítenek magukon, hogy már a gyermekeket is munkába
fogják, a leányokat pedig cselédnek adják. Mint jellemző kö-
rülményt emeli ki a földművesszövetség, hogy főleg magyar,
német és szlovák leányok mentek el háztartási alkalmazottak-
nak, szerbek alig.

A szőlőtermelő vidékeken, elsősorban Versecen és Fehér-
templomon mindig jobbak a munkalehetőségek és a munkabé-
rek. Az 1936. évben Versec környékén a napszám átlag 20.24
dinár volt, a Szerémségben pedig 16.10 dinár.

A városokhoz közel lakó mezőgazdasági munkások közül
sokan átmenetileg a gyáriparban is foglalkoztatást találtak. A
vajdasági gyáripar visszafejlődésével azonban a mezőgazdasági
munkásság városi munkavállalása is visszaesett.

Hogyan lehetne tartósan javítani a mezőgazdasági munkás helyzetét? A mezőgazdasági munkásszövetség akkor a gyakran felvetett kérdésre így adta meg a választ:

1. a mezőgazdaságban napi 16 óra a munkaidő, azt 10 órára kellene csökkenteni, amivel megkétszereződnek a foglalkoztatott munkások száma.

2. A mezőgazdasági munkabérek az ipari munkások munkabéréhez hasonlóan, törvényileg kellene szabályozni, megállapítva a legkisebb munkabéreket.

3. A mezőgazdasági munkásoknak a munkásbiztosítóba való kötelező bejelentése lényegesen megjavítaná a munkások hozzátartozóik egészségügyi viszonyait.

4. A földbirtokreform következetes végrehajtásával eleendő földet találnának a falusi szegénység számára. Ezenkívül meg kellene kezdeni a talajvíz és mocsarak lecsapolását. Csupán a Vajdaságban 400.000 hold talajvizes föld vár lecsapolásra. A talajjavító munkálatoknál több ezer munkást foglalkoztatnának, ami jóidőre munkalehetőséget biztosítana.

A. mezőgazdasági munkások védelmét pedig a szövetség úgy képzei el, hogy

minden munkásnak munkakönyvet kell beszereznie (ami azóta már meg is történt);

rendezni az állandóan foglalkoztatott mezőgazdasági cselédek, kubikusok, részesek, napszámosok munkaviszonyát;

kötelezővé tenni az ideiglenes munkát szabályozó egyéni és kollektív szerződés megkötését;

a megállapodásokat a községi eljárásnál kell megkötni, négy-öt példányban és teljesen illetékmentesen;

a legszigorúbb büntetés terhe alatt megtiltani az ingyenmunkát;

a munkaidő megállapításánál figyelembe kell venni, hogy százezrek várnak munkára;

minden idényre megállapítani a pihenésre szánt időt;

paritásos bizottságok alapítandók, (sok helyen működnek bár nem kielégítő eredménnyel);

felhatalmazandó a bán, hogy betilthassa az egyes mezőgazdasági gépek és szerszámok használatát, ha általuk nagyszámú munkás válik munkanélkülivé;

szigorú intézkedésekkel egészséges lakások és munkalehetőségek biztosítandók az alkalmazottaknak;

az állandóan foglalkoztatott munkásnőknek hat héttel a szülés előtt és hat héttel a szülés után fizetéses szabadság biztosítandó;

megjelölendők azok a nehezebb munkák, amelyeket tizenégy évnél fiatalabb gyerek semmiesetre sem végezhet;

a munkanélküli mezőgazdasági munkások segélyezésére buzaalap létesítendő azzal, hogy minden olyan földbirtokos, akinek legalább kilenc hold földje van, tartozik legkevesebb öt kilogramm búzát, illetve kukoricát beszolgáltatni stb.

Ezek voltak a mezőgazdasági munkások legfontosabb követelései.

*

A mezőgazdaságból egyre nagyobb számban kivonuló munkásság érhetően menekült a faluból s a városokba özlött vagy külföldre vándorolt. A háború után, különböző korlátozások miatt csökkent ugyan a kivándorlás, de annál gyakrabban vállaltak a jugoszláviai földmunkások németországi vagy franciaországi idénymunkát. Különösen a muraközi munkásokat keresték, akik a Vajdaságba is eljutottak, bár itt is elég a munkanélküli. Azonban igénytelenebbek a bácskai munkásnál! s ezért szívesen alkalmazták őket.

A rendelkezésre álló adatok szerint a ki- és bevándorlás az 1926/36. években így alakult:

ÉV	Kivándorlók száma	Visszatértek száma
1926	18.230	5554
1927	21.976	5753
1928	21.789	5827
1929	18.189	5992
1930	13.560	7380
1931	4.808	8089
1932	2.454	5950
1933	2.221	2970
1934	2.907	2017
1935	3.347	1887
1936	3.860	1800

Összesen: 113.341 53.219

A kivándorlók száma tehát 60.122-vel volt nagyobb a visszavándorlók számánál. Hogy a kivándorlás nem öltött nagyobb méreteket, sőt az utóbbi időben visszafejlődött az a bizonytalan külpolitikai helyzettel s az államok védekező magatartásával magyarázható. Mivel odahaza pedig nincsen elég munka, az utóbbi években mind nagyobb mérvű volt a németországi és franciaországi kivándorlás. 1926—36. között 47.649 mezőgazdasági munkás ment a nyugateurópai államokba s 18.176 tért vissza. Franciaországba ugyanezen idő alatt 31.919 munkás vándorolt ki s 23.081 tért vissza. A mezőgazdasági munkásszövetség egyébként a maga részéről is helyesnek tartotta a mezőgazdasági idénymunkások külföldi foglalkoztatását, mert a keresetükből jobban tudták segíteni az otthon maradtakat, mintha munkaalkalomra várva otthon maradtak volna.

*

Hogy mennyire súlyos a mezőgazdasági munkások helyzete, azt minden oldalon elismerték, azonban gyökeres rendezése mindig késett, csupán időnként, amikor már kellemetlen volt a sok panasz, menekültek negyed-megoldásokhoz.

A megélhetési viszonyok egyre nehezebb megpróbáltatások elé állították a mezőgazdasági munkásokat. A drágaság a nyugati háború kitörése óta még jobban volt érezhető s bár a földműves kenyérszükségletének egy részét nyáron megkeresi, egyéb közszükségleti cikket alig tud beszerezni. A drágaságot a legjobban szemlélteti a múlt s az ez évi megélhetési viszonyokról és áremelkedésekről készült összehasonlító kimutatás. A múlt év augusztusában egy magános munkás tisztességes megélhetéséhez 695, családos munkásnak 1775 dinár kellett, de tudjuk, hogy a munkások nagyobb része ezt a keresetet soha el nem érte. A háború következtében megindult drágaság egyre fokozódik. 1940. április végén pedig a magános munkásnak már 907. a családosnak 2360 dinárra lett volna szüksége.

A magyar nemzet igazi fenntartó rétege kisebbségi életünkben is a falusi lakosság volt. Minél szegényebb a földmivelakosság, annál kevésbé ismeri az egykét. Éppen azért nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy minden tehetősebb gazdánknak erkölcsi kötelessége a falusi magyar mezőgazda-

sági munkásság helyzetének javítása, mert népünk fenntartását s erősödését ezzel lényegesen megkönnyíthetjük.

A Délvidék felszabadításával a magyar földmunkás kereseti és életlehetőségei is megváltoznak. Magyarországon az intézmények egész sora foglalkozik a telepítéssel, a földhöz juttatással, a kereseti lehetőségek biztosításával. A magyar földmunkás számára a felszabadulás új életet, nyugodtabb, gondtalan napokat jelent. Nem kell többé elvándorolni, nélkülözni, mert a korszerű magyar munkáspolitiká gondoskodik minden munkás boldogulásáról. (1940).

A magyar szakmunkás költözködése

A délvidéki magyarság szervezetlensége a statisztikai adatgyűjtés területén jelentkezett legszembetűnőbben. Nem volt olyan magyar intézményünk, amely alkalmas lett volna a délvidéki magyarság kataszterének elkészítésére, hogy osztálytársadalmi, népmozgalmi, kulturális és birtokstatisztikai adatai hozzáférhetőkké válhassanak. A velünk együtt élő népek közül a németek katasztere már elkészült. A többi népek azonban az állami statisztikai hivatal tízévenként ismétlődő összeírásaira voltak utalva. S bár a figyelem itt is sok mindenre kiterjed, az összeírásokat a szerbség is hiányosnak tartotta. Ezért a Szrpszka Matica a szerb kulturális és vagyoni kataszter elkészítését maga vette munkába. Néhány járásnak, illetve községnek máris megvan a maga népi s vagyoni katasztere, úgyhogy az összeírások hiányosságai kiegészíthetők. A magyarság ezzel szemben csaknem teljesen hiányos adatokra volt utalva.

A délvidéki magyarság túlnyomó része — amint tudjuk — földműveléssel foglalkozik és falun él. Ezek számáról elég megbízható adataink vannak. Jóval kevesebbet tudunk azonban a legjelentékenyebb város lakó rétegről, a magyar szakmunkásról, bár gyakran hallunk dicsérő megjegyzéseket a magyar iparosról, aki ügyességével, szakképzettségével és szorgalmával sorban meghódította a nagyvárosokat. De hány ipari munkásunk élt szanaszét az országban s milyen viszonyok között, arról megbízható adataink nincsenek. Pedig a délvidéki magyar iparos munkások elköltözése szinte szemünk előtt folyt le. Ahogy meggyöngült egy-egy ipari nagy-

üzem, vagy áttette székhelyét a több terjeszkedési lehetőséget nyújtó nagyvárosokba, elsősorban Belgrádba és Újvidékre, úgy csökkent, apadt a vajdasági magyar munkások száma is. Az elköltöző s az új környezetben munkát, jobb megélhetést kereső magyarok túlnyomó többsége ipari munkások sorából került ki. Ha Belgrádban, Zágrábban, Szarajevóban, Üszkűbben stb. annyi magyar szót hallottunk, az főleg a magyar szakmunkások egyre nagyobb számban bekövetkezett letelepedésével magyarázható. Pedig a szakmunkások elvándorlásával a délvidéki magyarság egyik legértékesebb rétegét veszítette el, mert az új környezetbe kerültek a beolvadás veszélye fenyegette. Elsősorban Zágrábra, Eszékre s egyéb horvátországi városokra gondolunk, ahol sokezer magyar szakmunkás él s ahol a beolvadás nem mai, hanem már a háború előtti jelenség. A horvát nagyvárosok iparosai között nagy számban akadnak magyar nevűek, akik a magyarság számára végképp elvesztek. S már csak nevükben őrzik eredetüket. Mivel a magyar szakmunkások elköltözése a magyarlakta helységekből az ipartelepek elköltözése s a munkaalkalom csökkenése folytán tartott, a magyarság értékes polgárokkal szegényedett.

A magyar ipari munkásság elköltözéséről már az 1931-es hivatalos népszámlálási adatokból is fogalmat alkothatunk. Ha figyelembe vesszük a szlávlakta városok egyre növekvő magyar lakosságát, az átköltözés fokozódása máris szemünkbe ötlük. Az elköltöző magyarok 90%-a szakmunkás, mely ügyességet s tudását ott értékesíti, ahol megfizetik s marasztalják. Az elmúlt 20 évben Újvidéken kívül elsősorban Belgrád, Zágráb, Üszkűbb, Szarajevó stb. szlávjellegű városok lakossága mutat számottevő szaporodást, mert ezekbe a városokba volt a legerősebb a beköltözés. Az 1931-es népszámlálás adatai szerint Belgrádnak 1920-ban még csak 111.739 lakosa volt. 1931-ben már 239.775, ma pedig 300.000-nél is több. Újvidék lakossága is megkétszereződött. Ez a város különben az egyetlen magyarlakta hely, amely némileg fel tudta venni a magyar szakmunkásokat. Nagyobb részük azonban kénytelen volt messzebb keresni elhelyezkedést. Hogy sokan milyen messzire kerültek el, kitűnik a következő hivatalos táblázatból:

1931-ben a városokban 1,939.735 lakos élt és ezek anyanyelv szerint így oszlottak meg:

szerb-horvát	1,375.060	(70.91%)
szlovén	130.046	(6.71%)
egyéb szláv	40.284	(2.54%)
magyar	148.408	(7.65%)
német	119.905	(7.58%)
török	47.131	(2.43%)
albán	23.069	(1.19%)
román	6.763	(0.35%)
olasz	3.821	(0.20%)
egyéb	35.734	(1.84%)

A kisebbségek közül a városokban tehát a magyar elem volt a legszámozottabb. A bánságok között viszont a legtisztább szláv jellege a volt Tengermelléki bánásznak van. Ennek 97.92, a Vrbászi bánásznak 95.40, a Drávainak 92.70, a Moravainak 91.15, a Drinainak 91.15, a Szávainak 87.89, a Zetainak 85.37, a Vardarinak 61.09.

DRÁVABÁNSÁGBAN

Magyar 124. német 5.478. Ebből:

Laibachban: 1.729 német és 56 magyar,

Marburgban pedig 2.744 német és 50 magyar nemzeti-ségű polgár él, a többi kisebb városokban található.

A SZÁVABÁNSÁGBAN

A városlakó németek száma 25.386, a magyaroké 10.045. A nagyobb városok közül

Zágrábban	6.287	2.210
Eszéken	9.731	2.839
Károly városban	293	121
Szusákon	157	50
Varazdinban	270	124

Az 1931-es népszámlálás a Vrbászi bánszágban mindössze 761 németet és 114 magyar nemzetiségű polgárt mutat ki. A legtöbb kisebbségi polgár ebben a bánszágban Banyalukán élt, ahol 480 német és 93 magyar lakost írtak össze. A tengermelléki városokban nem mutatnak ki magyarokat, pedig tu-

domásunk szerint szétszórva ott is élnek főleg, mint kézműiparosok, a Vajdaságból. A tenger melléken élő németek száma 261, az olaszoké 1707.

A Zetabánságban az 1931-es statisztikai évkönyv nem tüntet fel sem magyart, sem németet. Annál több albánt s városi, török lakosságot. A Drinabánságban 974 polgár vallotta magát magyar nemzetiségűnek, s ezekből csupán Szarajevóban 580 magyar él. Belgrádban a legutóbbi népszámlálás 10.471 német és 5.792 magyart talált. Mivel a tulajdonképeni elköltözés csak az elmúlt tíz évben volt erős, a Belgrádban élő magyarok száma Jugoszlávia összeomlása előtt legalább 25—30 ezer volt, Pancsován 1746, Zimonyban pedig 807 magyar polgár élt 1931-ben.

Az egykori Dunabánság városainak lakossága nemzeti-szerint ugyanakkor így oszlott meg:

	magyar	szláv	német	egyéb
Szabadka	4L 404	53.484	2865	351
Újvidék	17.354	31.640	9116	587
Becskerek	9189	13.540	8164	168
Zombor	5822	22.439	3400	113
Zenta	25.924	4659	414	13
Versée	2787	13.178	11.926	247
Kikinda	5333	16.115	5803	102

A bánságban levő városokban 228.353 szerb-horvát, 2.284 szlovén, 55.973 német s 127.104 magyar élt.

A városokban olasz és román nemzetiségű polgárok is találhatóak. Az olaszok 11 városban élnek. Lélekszámuk 3.821, Zágrábban 379, Belgrádban 307 olasz élt, a többi dalmáciai városokban. A románság megoszlása a következő: Bitolyban 1776, Belgrádban 1.044, Üszkűbben 841, Versecen 470, Fehértemplomban 458 és Becskereken 190.

Jugoszlávia 86 városa lakóinak felekezeti megoszlása:

katolikus	924.762	(47.69%)
görögkeleti	733.454	(37.82%)
mohamedán	186.703	(9.63%)
izraelita	55.148	(2.84%)
ág. ev. és ev. ref.	29.636	(1.53%)
egyéb	9.532	(0.49%)

A jugoszláviai zsidók száma 65—70.000 és így több, mint 80%-uk városlakó, mintahogy az evangélikusok és reformátusok zöme is az,

A tízévelőtti adatok is azt bizonyítják, hogy a volt Dunabánságtól távoleső városokban kialakult ipari gócpontokban már 1931-ben több, mint 20.000 magyar élt, akiknek túlnyomó része iparos volt. Az elmúlt tíz év alatt ez a szám kétségtelenül megkétszereződött, úgyhogy a Vajdaság elvesztette értékes magyar szakmunkásainak egy részét, akik Jugoszlávia összeomlásával sietve tértek vissza régi lakóhelyükre, ahonnan a munkahiány távozásra készítette őket. (1941)

Hígmagyarok és szilárdmagyarok

A veszett háború által meglazult magyar nemzettömb jugoszláviai szilánkja — szétszóródottságunkban s egyéb gyötrő bajaink közepette — más időszerű kérdéssel is foglalkozhatna, mint azzal, hogy ki a jó és ki a kevésbé jó magyar. Nem aktuális és oportimusz ennek a tüskés kérdésnek a feszegetése már csak azért sem, mert hevülékeny lelkek egyéni megítélés alapján magyarságukban könnyelműen osztályozzák az embereket jobb és baloldali világnézetük szerint s a legkisebb egyoldalúság, személyes ellenszenv elég ahhoz, hogy bárkire lelkiismeretfurdalás nélkül ráüssék a színtelen magyar szégyenteljes bélyegzőjét. Már számtalanszor megkíséreltük megmagyarázni annak a szükségességét, hogy kisebbségi életünkben ki kell küszöbölni minden világnézeti tagozódást, mert mai helyzetünkben kizárólag magyart ismerünk s munkája, áldozatkészsége, gondolkodása szerint Ítélezünk s nem a szerint, hogy milyen elavult vagy divatos világnézetekkel kacérkodik. A magyar nemzeti gondolat és a kisebbségi eszme tág keretében elfér minden magyar polgár világnézeti tagozódásra való tekintet nélkül és vérségi, valamint sorsbeli azonosság miatt meg kellene szűnni minden bal- és jobboldali állásfoglalásnak. Mi mindenkor első-sorban és kizárólag magyarok vagyunk a ránk szakadt kisebbségi sorsban s ezt az érzést kell erősíteni minden magyarban, első-sorban az ifjúságban, mielőtt még bele kerül a nem magyar szellemiséget árasztó idegen világnézetek hatósugarába.

Tömören megfogalmazva ez volna a kikristályosodott

kisebbségi gondolat, amelynek jegyében dolgozott eddig is a délvidéki magyar kisebbség legtöbb intézménye és vezetője. Megerősítette ezt a tiszta jellemes felfogást számos magyarországi megnyilatkozás is, amely szerint magyarnak tekintendő az, aki mindig, minden helyzetben öntudatosan származásra, vallásra való tekintet nélkül vállalja magyarságát. Ez a hivatalos felfogás sem beszél arról, hogy a jellemes magyarnak fajtája, nemzete érdekeinek következetes ápolásán kívül nem szabad a fejlődést konzervatív vagy haladó polgári, illetve világszemlélet szemüvegén keresztül figyelemmel kísérni. Mégis vannak, akik ezzel a kézenfekvő s egyedül helyes felfogással sehogyan sem tudnak megbarátkozni, bár maguk nem mondanak le arról, hogy közismert világnézeti beállítottságuk szerint magyarazzanak minden megnyilvánulást, másoktól mégis megkövetelik, hogy fogadják el álláspontjukat, különben vakmerő bátorsággal kétségbe vonják magyar szellemű munkájuk értékét,

A személyeskedés mérge csepeg a szivekre s lassan felszívódik a testben. Nem akarjuk követni ezt az ízléstelen eljárást, ha vállalkozunk is arra, hogy néhány szót vesztegessünk arra, hogy a mi elképzeléseink szerint ki a híg és ki a szilárd magyar. A legkényelmesebb teendő a lekicsinylés, mások munkájának semmibe vevése különösen akkor, ha a hosszú tétlenség és tehetetlenség szinte gyűlölködővé teszi az embert azokkal szemben, akik tevékenykednek s a kisebbségi életsík egyik vagy másik területén hallatnak magukról. Mi a magyar kisebbségi polgárt egyedül helyes értékeléssel mérlegeljük. Azt kérdezzük, mit csinált eddig s mik a legközelebbi teendői. A mi véleményünk szerint a »híg magyar« az, aki kibújik a magyar munka, áldozatkészség felelőssége alól, megakaszt minden lendületet s akkor veri a mellét nagy magyarságával, amikor az nem jár semmiféle veszéllyel és következményekkel. Például baráti összejöveteleken, kávéházi stb. tereferéken s kedvező politikai konstelláció idején. Ha viszont csúnya szelek fújnak — ami elég gyakori eset — a magyarság kevésbé védett házatáján, akkor ügyes zsonglőrök módján esetleg idegen hangzású nevük felhasználásával igyekeznek megvédeni magukat. Sze-

rencsére nincsenek sokan s személy szerint is ismerjük őket. Hosszú ideig szemléltük aknamunkájukat, összeférhetlen gyűlölködésüket egyesületekben, pártokban stb. Nem tudtak szürke egyéniségükkel kiemelkedni, s mivel lelki beállítottságuk hajlik a személyeskedésre a legkönnyebb, de legviszszataszítóbb módját választották az egyéni munka értékelésének. Mindenkit, aki nehéz kisebbségi talajunkon dolgozott s nem tapsolt nekik, megmárták a nemzetietlenség méregfogával, A történelem órája azonban egy percre sem állott meg a kisebbségi magyarság felett s kiváló anyagot adott a bizonyításra. Az egyik oldalon ott állnak azok, akik számos lendületes akcióban furcsa természeti örökségként mindig kétkedően a nem magyar anyagot, elgondolást keresik s e mellett persze továbbra sem csinálnak semmit. Meg sem kísérlik bebizonyítani, hogy ők az igazi magyar munka letéteményesei, a másik oldalon pedig a támadottak sorakoznak fel, akik a legélesebben abban különböznek a másik tábortól, hogy nem törődve a gáncsoskodókkal, tovább végzik feladatukat.

*

A néppel, a magyar nemzeti gondolat fenntartóival csak annak lehet kapcsolata, aki a néppel érez, vele van és érette dolgozik. A nép eddig nem igen látott tetteket azoktól, akiknek egyszerű teóriája szerint mindaz, amit nem ők kezdeményeznek nem jó és nem megfelelő. Ha adakozni kell, ha munkát kell vállalni, ha felelősségről van szó, szigorúan hallgatnak. Magyarságuk egyszerre hig lesz, mintha erős napfényben felolvadna. A nép, a kisiparos, kiskereskedő, kiszgazda, a magyar nemzet fenntartója mindezt jól látja s megtanulta az embereket megfelelően értékelni. Különben is mindig a kisembert látjuk az adakozás, az áldozatkészség, munkavállalás eléggé könnyen áttekinthető frontján. Azt a kisembert, aki dinárjaival úgy ahogy pótolja azokat az ezer dinárokat, amelyeket a módosabbak elmulasztottak adni. A magyar középosztálynak, helyesebben az uri osztálynak csak egészen kicsiny rétege van tisztában azzal, hogy a kisebbségi és a magyar nemzeti élet súlyos kötelezettségekkel jár s nem fejeződhetik be a magyarság pusztá hangoztatásával. Komoly és alapos, sokoldalú kötelezettségekkel, amelyeket csak az érez át, akiben a magyarság teljesen feloldódott. Hol

azért vonja ki magát a munkából, hogy a kezdeményezéssel, illetve kezdeményezőkkal nem ért egyet, vagy azért mert nem állították »történelmi« múltjának megfelelő helyre, hol meg azzal az indokolással tagadja meg a hozzájárulást, hogy az egész elgondolást nem helyesli. Mást, jobbat azonban nem nyújt. Akciókat néni kezdeményez s a fáradtság, nemtörődomség zsibbasztó jelei mutatkoznak rajta. Ezzel szemben kisembereink soha nem a felületet, hanem a lényegét, a célt, a rendeltetést, az életgyökeret nézik. Adnak, mert magyar kötelezettségérzésből adni kell. Segítik a magyar munkát, mert a táborot erősíteni akarják s nem törődnek azzal, hogy ki hiányzik s milyen okok miatt húzódik meg a háttérben. A kisember jobban összeforr a néppel, mint az uri osztály, kevésbé érzékeny és helyes ösztönrel gyorsabban átérzi kötelezettségeit.

Hígmagyar és szilárdmagyar. A hígmagyar az, aki mindig keres valami kibúvót, amikor kérnek tőle — pénzt vagy munkát — ilyenkor magyar érzése elolvad s lelkisége elvesz. A szilárdmagyar nem ilyen ingatag. Mindig ad és mindig magyar akár süt a nap, akár beborul a kisebbségi égboltozat. Ezért legbiztosabb és legkitartóbb támasza nemzetünknek a kisember, akire mindig lehet számítani. A kisember támogatása, fajszeretete kisebbségi életünk legnagyobb értéke. (1940.)

Mindenütt és mindig magyarok vagyunk

I.

A magyar munka termő rétjeinek az elmúlt években gazdag aratásuk volt. A jó Isten bőségesen öntözte és pazarul megáldotta őket.

Az illatos, jószagú mezei virágokból összegyűjtöttünk egy csokorralót s boldogan turkálunk közöttük. Mennyi ismerős, régen látott kedves emlék. Mindegyik egy-egy festői táj, hangulatos vidék, napsütéses domboldal, vagy komor hegygerinc színeit bontja ki magából. Az egymásra utaltság kisugárzó örömeivel ismerkedünk újra s áldjuk a teremtőt, amiért ehhez hozzásegített.

Az egykor robusztus életszíkla lehasított szilánkjai viszszagördülnek a helyükre, megkeresik a repedéseket és azokhoz igazodva összefornak. Már zöldel rajtuk a legyőzhetetlen élet örök virága, a seb lassan beheged, az idő meggyógyítja, eltünteti. A romokon felüli apró fejét a munka virágja, az elmúlt napok felejtetője. Pazarul szórja illatos leveleit, élénk színeivel hízeleg és a szívedhez kúszik. Azt akarja, hogy fogadd, el s büszkén tűzd a kebledre.

Magyarságunk szép virágait mámorítón arcunkhoz emeljük, s mélyen belélegezzük édes, kábító illatát. A jóleső érzés végig ömlik rajtunk, de hamarosan újra felnyílnak szemredőnyeink s megtisztultan, kiegyensúlyozott lélekkel s forró szeretettel nézünk szembe közelmúlt dolgokkal és történelmekkel.

Amikor az első bécsi döntés után a Felvidék hosszú s keskeny területsávja néhány történelmi múltú magyar város-

sal visszakerült Magyarországhoz, aránylag kevesebbet tudunk az ottani magyarságról, lelki összetételéről, irodalmi és gazdasági értékeiről, mint a másik legjelentősebb kisebbségi sorsba kényszerült magyar nemzettömről, az erdélyi magyarságról. Erdély patinás múltja, eseményekben változatos politikai s történelmi tradíciója, népének önérzetes, büszke magyarsága, amely épített s eredményesen ellenállott minden elszintelenítési törekvésnek, nemcsak az idősebb generáció előtt volt eléggé ismert és megbecsült. A fiatalság, főleg az erdélyi magyar írók értékes műveiből már rég tiszteli az erdélyi szellemiséget, sokat tanult a könyveikből s idejében helyesen tájékozódhatott Erdély kincses földjén. Ami a felvidéki magyarság megismerését illeti, a legtöbbet korszerű, mély, szociális lelkületéről, hallottunk s mindig úgy éreztük, hogy a felvidéki szellemiség a friss pezsdító szél erejével járta át a magyar közéleti levegőt. Azt a légkört, amely minden magyar számára egyaránt elviselhető kell hogy legyen. Erről a felvidéki szellemről, amely nemcsak őszinteségekben jelentett újat, de építő munkában is társadalmi átállítást ígért — a nép szorosabb közreműködését a közügyekben — hónapokig vitatkoztak s a szellemi párbaj hangja áthallatszott a határokon. Kíváncsian s mohón olvastuk a bátor felvidéki szellemiség számos megnyilvánulását s lehiggadt, letisztult véleményünket abban összegeztük, hogy a kisebbségi húsz esztendő jellemes, acélosakarátú, erős idegzetű embereket kovácsolt a felvidéki magyarságból. Annál jobban esett ezt észrevenni, mert magunk is azt tapasztaljuk, hogy ha a magyar nyelvterületek között utolsónak is, de a délvidéki magyarság körében is némi szellemi megújulás, átalakulás indult meg, amely új hangot, jobb látást, kitartóbb és megértőbb szívet, szilárdabb akaratot képvisel. Még nem merjük ezt a kialakuló új formát önálló szellemiségnek nevezni s inkább és szívesebben az enyhébb kifejezést használjuk, azt, hogy most alakul át igazi kisebbségi énünk, az a lelkiség, amely megszabadult minden világnézeti kötöttségtől és merevségtől s egyedül kisebbségi magyar lelkiségnek mondja magát. Mi már ezt is olyan eredménynek könyveljük el, ami a legszebb reményekre jogosít s azt ígéri, hogy hamarosan megkapjuk a népies, szociális élettartalom délvidéki szellemiségét is. ami olyan régen esedékes.

A felvidéki szociális élettartalom a visszatérés napjaiban erősen felkavarta a magyar szellemiség területeit, de a programja azóta egyetemes magyar hitvallás lett. A jelszava: több szociális megértést a munkában, a mindennapi életben. Mire a második bécsi döntésre sor került, a felvidéki program főbb vonásaiban már átment a gyakorlatba, a magyar népi erő fényesen diadalmaskodott. Ma a felvidéki szellemiségről már kevesebbet hallani, elültek az irodalmi viták is. Az új európai korszellem, amely a szociális célkitűzéseket s a jobb, elviselhetőbb emberi élet biztosítását is magáénak vallja, csak sietette a felvidéki szociális elképzelések megvalósítását. Magyarországon a kisebbségi sorsból átmeneti szociális értékek felhasználásával valósították meg a népi kívánságokat. Nem a felvidéki gondolkodók nélkül, hanem velük teljes egyetértésben s ez adta azt az eredményt, amely elmaradhatatlanul jelentkezett a magyar közélet célkitűzéseiben és hangjában. A szociális átállítás megtörtént, a kisebbségi esztendőkben összeforrt magyarság társadalmilag nem esett széjjel, lelki-sége megmaradt, győzedelmeskedett.

Ez volt a felvidéki szellem legnagyobb sikere s ebből a szemszögből vizsgáljuk az erdélyi szellemiséget is.

A második bécsi döntés lázas időben érte Európát. A hang ma halkabb, a szív csendesebben ver s csak a lelkiismeret él töretlenül és a kézfogás melegsége fejezi ki az igazi érzéseket

Erdély egy részének visszatérése Magyarországhoz ha külsőségekben fényes és mámorosító ünnepet jelentett is, nem lehetett annyira zavartalan öröm a magyarság számára, mint az első területszerzés. A világ csaknem minden sarka lángokban áll. s tüzes vulkán fölött keringnek az ijedt, félnék tekintetek. Az erdélyi szellemiség erős kisugárzása mégis áttört a sűrű, leereszkedő ködökön s megmutatta magát.

Megint hallottuk a felröppenő kérdést: van-e erdélyi szellemiség, önálló, vagy része a magyar szellemiségnek. Erdély nem maradt adós s megadta a választ: nincsen és soha nem is volt önálló, külön utakat kereső erdélyi magyar szellemiség. Mindig az egyetemes magyarsággal együtt haladt, azt erősítette irodalomban, politikában, tudományban egyfor-

mán. Az erdélyi szellemnek azonban egyéni színezete, hangsúlya, értékelése van. Megtisztult, nem ismer semmiféle idegen cafrangot s kizárólag a magyarság lelkeségének ősi forrásaiból táplálkozik. Soha nem zárkózott el, nem vonult vissza, hogy elrejtse, a saját körében kiélje sajátosságait, a magyar egyetemes szellemiség szolgálatában állott és maradt.

A felvidéki és erdélyi szellemiség ha tehát át is alakult az új idők s a változott életkörülményekhez igazodva, a leg hamarabb megtalálta a teljes visszatérést a magyar erők ki meríthetetlen dus medencéjéhez, a nemzethez, amely széttagoltságában is mindig egy és örök.

A magyar életterületek szemlélődése, megnyilvánulásának vizsgálódása közben íme ilyen következtetésekhez segít bennünket.

II.

Milyen a délvidéki magyar szellemiség? Hát ilyen is van, vagy csak most ölt testet?

A viharedzett magyar életfa egyik erős ágának dus hajtása vagyunk s lehet, hogy némi új szint, esetleg új hangot jelentünk, az itteni tájra eső fényzuhatag különös visszaverődését. Amikor délvidéki magyar szellemiségről beszélünk, mindig arra gondolunk, hogy kizárólag magyar szellemiséggel kell erősíteni magyarságunkat s meg kell szabadulnunk minden idegen szellemtől és befolyástól. Mert végeredményben a délvidéki szellemiség nem öncélú, nem önálló, egyéni utakat kereső kísérlet vagy kifejezés, még kevésbé élettartalom, mert minden elképzelés az egyetemes magyar szellemiséghez vezet, akárcsak a felvidéki és az erdélyi szellemiség esetében tapasztaljuk azt.

*

Magyar bokkrétát szedtünk tarka rétjeinkről s megnyugtató, hogy minden virágot egyaránt melegítő napunk hívott életre. Ha más-más talajból is fakadnak, völgyben, hegyóriások ölében vagy a síkságok búzatáblái között találtuk őket egy szárból hasadtak, egyformán a mieink.

A magyar szellem virágai, mindig szeressük s gondosan ápoljuk őket. (1940)

Magyar életfa

I.

Ha huszonegyéves kisebbségi múltunk gazdag is megpróbáltatásokban és bőven ontotta az eseményeket, még sem volt elegendő ahhoz, hogy teljesen kialakítsa a magyar nemzet-tömb délvidéki szilánkjának finom arculatát és érzékeny lelki-ségét. A két évtized, amint hogy a történelem homokóráján is csak néhány lepergett szemet jelent, a kisebbségi életben ta-lán még gyorsabban elmúlt és semmiesetre sem volt elegendő az elhelyezkedéshez, a változott viszonyokhoz való hozzási-muláshoz, az új feladatok pontos megjelöléséhez és a kisebb-ségi ember tökéletes megmintázásához. A legjobb esetben csak arra szolgálhatott az idő futószalagján villámgyorsan el-suhant huszonegy év, hogy ismerkedjünk, tapasztalatokat gyűjtsünk, meglássuk az őszinte jóbarátot, a kíméletlen rossz-indulatot. Amint az ifjú életében az első húsz esztendő a ta-nulás hasznos periódusa, úgy a mi sorsunkban sem hozhatott egyebet. Milyen tanulságokkal vértettük fel magunkat, attól függ a további munkálkodás termékenysége.

Kevesen voltak a sorsfordulatkor tisztában azzal, mit jelent, kisebbségnek lenni és ezért történt, hogy a családok bő kútjából annyit merítettünk. Nem készültünk és nem is ké-szülhettünk fel idejében a kisebbségi életre és ez volt az oka gyakori kudarcainknak, gyér, pillanatnyi sikereinknek. Min-dennapi megszokott munkánkkal és életrendszerünkkel nehe-zen tudtuk elhelyezni új kötelességeinket és feladatainkat a dolgok változott rendjében. Mire eljutottunk kisebbségi mi-benlétünk kellő megismeréséhez és megfelelő értékeléséhez,

elmúlt a röpké tanulási idő, amely után már eredmény: joggal és indokolhatóan siker várható. A huszadik esztendő mintha meghozta volna az egyik esedékes fordulatot: sorban leválnak az elgyengült, kiöregedett ágak a magyarság törzséről és új, duzzadó hajtások nőnek a helyére. Ki elköltözött az élők világából, ki pedig megváltozhatatlan előítélettel mindent lemondóan begubózott élete csigaházába és aki most jön, tarsolyában némi gyakorlati kisebbségi életszemlélettel és megtisztult látással, az adja az igazi kisebbségi polgárt, a nemzetkisebbségi embert, aki már itt van, közöttünk nevelkedett és akit keresünk.

II.

Nemzettöredék — nagyon sokszor és nagyon sokan megírták már — aligha volt értékekben és tehetségekben — áldozatkész, minden munkát és következményeit vállaló emberekben — annyira szegény, mint a délvidéki magyarság. Mintha ezért kellett volna annyiszor észlelni, hogy megfelelő útmutató, tapasztalattal rendelkező férfiak hiányában nehezen boldogulunk s annyi mindent újra kell kezdenünk. Ha voltak is lelkes nekilendülések a tapasztalatlanságból, hozzá nem értésből eredő gyakori kudarcok szinte megmerevítették a testet, a végtagok nem mozogtak. Magunk is sokat foglalkoztunk azzal: mégis miért lelkesedünk olyan könnyen az első közeledésre, miért ássuk ki eltemetett reménységeinket a legkisebb biztatásra? Mért nem gondolunk meg mindent alaposabban? A magyarság — lehet, hogy rossz s nem időszerű — veleszületett tulajdonsága, hogy könnyen hívó, a bizalma hamar megnyerhető. Ha keményebb természete, szilárdabb s nehezebben felbontható volna, sok kellemetlenségtől, kiábrándulástól óvta volna meg. Mi mindig hittünk lelki beállítottságunk rossz örökségével, a kimondott szó, ígéret, férfias kézfogás varázslatos erejében és őszinteségében. Az emberi tisztességben és azért a sok kiábrándulás, csalódás, befejezetlen munka. Aki nem ennyire hiszékeny, felkészültebb s tapasztaltabb, kevesebb meglepetés éri.

A fiatalságunk viszont már a múlt kíséző emlékei nélkül minden emberi és helyzeti értékelési félreértéstől megszabadulva látta meg a környezetet és a saját sorsát is. Nem siet minden hízelgő kinyilatkoztatásra — még ha a saját köréből

érkezik is — görögtüzet gyújtani és kánkánt járni. Nem olyan könnyen barátkozó, kevésbé hiszékeny, óvatosabb és minden lépése átgondolt. Már a kisebbségi életbe született bele s a jövőt és a jelent olyannak látja, amilyen délibábos színeitől s mesterséges hangulattól megtisztítva. A rideg realitás mérlegén értékeli mindent, kevesebb felületességgel és lelkesedéssel, mert az életben saját bőrén tapasztalta mennyi baj származik a könnyű fellángolásból. Mi éppen utóbbi tulajdonságai-
ban látjuk igazi küldetését. Mély szociális gyökerek táplálják korszerű érzéseit, Kevésbé hasadt társadalmi rétegekre. A kisebbségi élet őrlőmalmában megszabadult minden sallangtól. A magyarsághoz való hovatartozandósága, nemzeti érzése ez által erősebb minden más érzésnél és befolyásnál s könnyen leküzdö az ifjúságot foglalkoztató divatos jelszavak s eszmék hullámverését maga körül.

Kisebbségi küzdelmeinkben sok kritika éri a fiatalságot. Az ifjúságot meg kell érteni. Aki már elfelejtette, hogy valamikor szintén fiatal volt, vagy soha nem is élte a fiatalság nekilendülő életét, az soha nem érti meg a mai fiatalságot.

II.

Az ifjúság a kisebbségi polgár igazi megszemélyesítője. Az az ifjúság, amely az élet örök törvényei szerint a kidőlt öregek helyére lép. Mi is azt az ifjúságot keressük az élet minden területén, amely rátermetségével és tehetségével indul neki a feladatoknak. Szilárd, jellemes magyarok legyenek s nem meglapuló, érvényesülést hajhászok. A fémjelzett kisebbségi polgár lelkülete nem a hangulatok hatása alatt alakul ki, hanem a mindennapi küzdelmekben ötvöződik. Öntudatos, bátortekintetű, következetes magyarokat látunk lelki szemeink előtt s nem törtetőket, elkallódott értékeket, az ifjúság széthullott kévét.

A nemzetkisebbségi életben végtelen szeretetre és türelemre van szükség. Előlegezzük a fiatalságnak kijáró jóindulatot és megértést, ha pedig eljárásában csiszolni, javítanivaló akad, figyelmeztessük a hibákra.

A felváltását váró generáció feladata az ugartörés és az ültetés volt. A fiatalság munkája a magyarság megtépázott életfájának kitaró és hűséges ápolása legyen, hogy minden fenyegető viharok diadalmasan ellen tudjon állni. (1939).

Játék a meggyőződéssel

Korunk, ez a furcsa, állandó meglepetéseket hozó világ nagyszerű alkalmat nyújt a könnyű érvényesülést kereső, feltűnni, akaró, szerepelni vágyó, felületes emberek vitatható képességeinek bemutatására, Nem kell hozzá egyéb, mint megfelelő aréna (lehet egyesület, klub, pártpolitikai alakulat, stb.), amelyben kedvük szerint mutogathatják s produkálhatják magukat. S mert hálás, türelmes közönség mindenütt akad, mindjárt megkezdődhet a produkció.

A zsonglőr ügyes, sokoldalú ember. Tegnap még azt láttuk, hogy mesterien libbent át szinte pillanatok alatt az egyik világnézeti elképzeléstől a másikig, hirdetve az új felfedezés helyességét és meggyőző erejét. A politikai kötéltrancs soha nem engedte ki a kezéből az elvekkkel való zsonglőrösködéshez szükséges zsinórt, s amilyen elszántan és meggyőződéssel bukkant fel tegnap az egyik oldalon, ugyanolyan sietséggel és elvhűséggel jelentkezik ma a másikon. Még csak el sem sápad, szempillái sem rezdülnek meg. Zsonglőrösködik, mint a cirkuszi mutatványos, aki a szemünk előtt rejti el a vörös zsebkendőt s változtatja Fregoli-módra fehérre. Mit tegyünk vele? Mi is szórakozzunk mutatványain, vagy figyelmeztessük? Komolyan vegyük? Vagy bosszankodjunk?

Ha a mai kor nem lenne olyan véresen komoly és drámai, könnyedén elszórakozhatnánk az elv-zsonglőrökön. így azonban rossz hangulatot idéznek elő azokban, akik a csábító átváltozás helyett megmaradtak öreg, kopott köntösükben. Szívükben a régi érzésekkel, lelkükben a régi lelkesedéssel! és hűséggel. Nem hatott rájuk az elvek szivárványtánca, amely

megkönyékezte őket s nem estek bele a felvillanó, vakító fényreflektorba. Mindig egyben hisznek kitartóan és következetesen. Akkor is, ha a bűvészműtávjok sokakat arra csábítanak, hogy megkíséreljék utánozni a zsonglőröket.

A magyar kisebbségi kötelezettség szent és kicserélhetetlen, megváltozhatatlan feladat. A világ politikai arénájában kicserélődhetnek a küzdő felek, váltogathatják a szereplőket, kísérletezhetnek ezzel és azzal, a nemzetkisebbség életében azonban mindennek nem szabad visszaverődnie. Azért állunk töretlen hittel a kisebbségi gondolat mellett, amelyet megtisztítottunk a színek minden árnyalatától. A kisebbségi feladatok változatlanok és örökké magyar feladatok, amelyeket lehetetlen a politikai fényreflektorok tarka színeivel átfesteni.

Még sokan vannak, akik ezt a történelmi igazságot nem veszik elég komolyan s könnyen beleesnek a kor pusztító hibáiba. Politikai zsonglőrök lesznek, bűvészkednek az elvekkel, játszanak a meggyőződésükkel. A mi számunkra kisebbségi sorshelyzetünk sérthetetlen s azt nem engedjük ilyen vagy olyan világnézeti festékekkel átmázolni.

Magyarok vagyunk, mert tudjuk, hogy ebbe a szép, nemes szóba kényelmesem elfér lelkünk, szívünk és agyunk minden kisugárzó érzése és meleg gondolata.

Nem futunk divatos elvek, felbukkanó világnézetek után. Nem vonzanak idegen jelszavak, mert azokon már régen túljutottunk.

Magyarok vagyunk ... (1941).

A németek kulturális és gazdasági szervezetei

A népek nagy harcainak közepette, Jugoszláviában a német nép megtalálta önmagát, fellángolt benne a szunnyadozó életakarat és a háború befejezésével lerakta a német népcsoport szervezeteinek az alapját, amely szervezetek állandó, buzgó tevékenység alatt állanak. Mielőtt a mozgalom megindulhatott volna. Újvidéken 1920 június 20-án megalakult a Schwäbisch-Deutscher Kulturbund (Német-sváb kultúrszövetség) mint az egész jugoszláviai németiséget magába foglaló testület, amely egyesület a legszélesebb néprétegek lángoló lelkesedése közben jött létre és ezáltal fejlődött ki, mint a jugoszláviai németiség kulturális és gazdasági törekvéseinek előharcosa. A Kulturbund megalakításakor a következő irányelveket tűzte ki maga elé: »A kultúrszövetség feladata a jugoszláviai német kisebbség szellemi, esztétikai, erkölcsi és társadalmi törekvéseinek helyes ápolása és nemesítése, valamint gazdasági és társadalmi jólétének hathatós előmozdítása.« A németek kezdettől fogva célkitűzéseik elérése tekintetében Jugoszlávia földjére helyezkedtek és kiadták a jelszót: »Államhűség és néphűség«, amely világos és következetes jelszava és legfőbb törvénye maradt a Kulturbundnak és a német nép minden testületének és ezt a legfőbb törvényt az életben maradéktalanul megvalósították.

A Kulturbund felejthetetlen megalakítása után — ennek az előjárója volt az 1919 őszen megindított Deutsches Volksblatt, amely a németiség orgánuma és előharcosa a nép cél-

kitűzéseinek, — a Kulturbund vezetősége azonnal hozzáfogott a szervezkedés munkájához, amely a németek által lakott helyeken mindenütt a leglelkesebb megértéssel és támogatással találkozott. A Kulturbund első hároméves fennállása alatt 128 községben alakították meg helyi szervezeteit és tagjainak a létszáma aránylag rövid idő alatt 55 ezer főre szaporodott. A Kulturbundot 1924 áprilisában érte az első hatósági betiltás, amely működését egészen 1927 októberéig bénítólag megzavarta. Amikor 1927 októberében újból megindulhatott a munka 26 helyi szervezett még működött és a számukat 1929 január 6-ig 64-re lehetett növelni. A kormány megértőbb belátása folytán 1931 április 14-én a Kulturbund munkáját újból engedélyezték és a közben 13-ra leolvadt helyi szervezetek számát 1934 október 31-ig 129-re lehetett emelni. Ez a változás a Kulturbund életében a harmadik kiépítési fejezet volt, amelyben sokkal nehezebb körülmények között dolgozhatott, mint az előző szervezkedések alkalmával, mert a gazdasági válság egyre jobban kiütközött és tudvalevő, hogy ha valamit előről kell kezdeni, hogy milyen nehéz eredményt elérni. Most azonban a munka zökkenők nélkül teljes erővel folyik, a helyi szervezetek száma nőtőn nő, s ami különösen jelentős körülmény, a fiatalság tömegesen tódul a Kulturbundba, a szolgálatába állítja szerény képességeit és ezáltal biztosítja önfeláldozó lelkes munkájával a Kulturbund jövőjét.

A Kulturbund munkahálózata úgyszólván minden németlakta területre kiterjed, így a régi Vajdaságra, a Szerémségre, Szlavóniára, Szlovéniára, sőt a boszniai német telepítvényekre is, Nemcsak a falusi, hanem a városi helyi csoportokban is, amelyekkel az újvidéki központi vezetőség szoros és élénk kapcsolatokat tart fenn, intenzív lüktető élet folyik. Hogy a Kulturbund megbirkózhasson a rája váró nagy munkával és hogy szervezetileg kiépíthesse a helyicsoportok teendőit és azokat fejlessze Eszéken a törekvő szlavóniai helyi csoportok, Ciliben pedig a szlovéniai helyi csoportok részére kerületi titkárságokat állítottak fel, amelyek a néppel a legszorosabb érintkezésben állanak. A Kulturbund központja most azzal a tervvel is foglalkozik, hogy a Felső-Bácskában és a Bánátban hasonló kerületi titkárságokat állít fel. (Azóta meg is történt).

A Kulturbund, hogy sokoldalú feladatait minél eredményesebben elvégezhesse külön egyesületeket hívott életre. A német ifjúság részére külön ifjúsági egyesületet létesített, amelyhez a múlt év október 31-én nem kevesebb mint 102 alosztály tartozott. Az egyes ifjúsági alosztályok a Kulturbund helyi csoportjainak kiegészítő szervei, ami által az ifjúság a helyi csoportokkal harmonikusan együttműködhet. A német ifjúság lelkesedésével és munkavágyával nagy kihatással van az egész német kultúrelvet felvirágoztatására. A német sportszövetségnek 34 alakulata van, amelyek keretében eredményesen fejleszti a testi kultúrát és elősegíti az ifjúság testi erejének szabad fejlődését. A sportszövetség számos sportünnepélyt rendezett, tanfolyamokat tartott fenn sportvezetők helyes kiképzésére, hogy az ifjúsági sportegyesületek, amelyek ugyancsak a Kulturbund helyi szervezeteihez tartoznak minél eredményesebben megoldhassák feladataikat. Az ifjúság munkájában résztvesznek a lányok is, akik nemes versenyben együttműködnek válllvetve a fiukkal a Kulturbund minél sikeresebb kiépítése érdekében.

A jó népkönyv helyes ápolása érdekében német népkönyvtárakat létesítettek, amelyekhez már eddig is 114 népkönyvtár tartozik és amelyek egységes irányelvek szerint dolgoznak. A Kulturbund gondoskodik a legjobb népkönyvek beszerzéséről, szabályozza a folyóirat szolgálatot, olvasóórákat szervez és minden községben olvasótermet tart fenn. Ugyancsak a Kulturbund hatáskörében szervezték meg vándorkönyvtáraikat is, amelyek még a legkisebb községekben is áldásdus működést fejtenek ki. A népkönyvtárak vezetőinek kellő kiképzése céljából tanfolyamot rendeztek, amelyek élénk látogatottságnak örvendtek és amelyeken alkalmas és szakértő férfiak voltak az előadók.

A jugoszláviai német egyetemi hallgatóknak önálló egyesületeik vannak, amelyek 21 alosztállyal működnek és amelyekbe a német egyetemi hallgatók a közös munka minél sikeresebb elvégzése érdekében tömörültek. Az egyesületekben tömörültek a főiskolák hallgatói, továbbá azok is, akik az egyetemi tanulmányok elvégzése után valamilyen életpályán működnek, tekintet nélkül arra, hogy férfiak-e vagy nők. Az egyetemi hallgatók egyesülete a lehetőségek határain belül előadó estélyeket, tanfolyamokat rendez, amelyeken főleg

azokkal az időszerű kérdésekkel foglalkoznak, amelyek első sorban érdeklik a németeket és az ilyen előadásokon gyakran előadást tartanak német egyetemi tanférfiak is. Az előadások célja: azoknak a kérdéseknek a megvitatása, amelyeknek a megoldása a németekre vár, azonkívül az ilyen előadásokon igyekeznek a német polgárok tudását kimélyíteni és az egyetemi hallgatókat tovább képezni, hogy a német nép körében eredményesen munkálkodhassanak. A legutóbbi előadó estélyen, amelyet a múlt év nyarán Újvidéken tartottak meg, dr. Milutinovics Nikola a Szrpszka Matica főtitkára igen érdekes előadást tartott a Matica jelentőségéről. A kölcsönös megbeszélések azt eredményezték, hogy a Matica és a Kulturbund között kulturális együttműködés tekintetében megállapodás jött létre. A Matica múzeumában, nagy képtárában, több ezer könyvet befogadó könyvtárában történt látogatás elősegítette, hogy a német egyetemi hallgatók gyarapítsák és kimélyítsék tudásukat az 1824-óta fennálló Szrpszka Matica hasznos és eredményes működéséről. A német főiskolai hallgatók országos egyesülete részletes kimutatást készített a német főiskolai hallgatókról és mintegy 500 egyetemi hallgató nevét tünteti fel. Az egyesület más irányú feladatai mellett állásközvetítéssel is foglalkozik, sőt pályaválasztó tanácsokat is ad. A főiskolai hallgatók egyesülete szoros összeköttetésben áll a többi német alakulatokkal és hasonlóképpen az a törekvése, hogy a német népközösség áldásos munkáját szolgálja és az ügyét előbbre vigye.

*

A német dalszövetség szintén a Kulturbund egyik alakulata. Magába foglalja az összes német dalegyleteket és énekcsoportokat s azok munkája felett ellenőrzést gyakorol. A szövetség állandó karnagya tanfolyamok útján gondoskodik arról, hogy a helyi csoportok dalegyesületei megfelelő karvezetőket kapjanak, amivel igyekeznek elősegíteni az igazi német népdal kultiválását. A dalszövetség nagyszabású előadásokat is rendez és a szövetséghez ma 36 dalegyesület tartozik. A szövetség rendezésében Újvidéken és Belgrádban bemutatásra került Hass József »Szent Erzsébet« oratóriuma, Pancsován nagyszabású dalünnepélyt rendezett, a Kulturbund dalszövetsége azonkívül elősegítette a »Last uns singen« című dalkönyvecske kiadását, nyilvános dalórákat rendezett, ame-

lyek során a jelenlevőket a szakképzett irányítás arra ösztönözte, hogy valamennyien résztvegyenek az éneklésben. A dalszövetség továbbá az egyes helyicsoportok székhelyén a szabad ég alatt dalosnapokat rendez, énekelőadásokat szervez és ezáltal a német népdalt népszerűsíti s annak híveket toboroz. Most pünkösdkor Újvidéken tartják meg az első német országos dalosünnepélyt, amelyre már most erősen készülődnek. Nemrégiben egy szerzői est keretében alkalmat nyújtottak a dalszerzés terén működő hazai zeneszerzőknek, hogy műveikkel és szerzeményeikkel a nagy nyilvánosság elé lépjenek. A dalestélyek sok tehetséges zenésznek megnyitották az utat a későbbi érvényesüléshez. A helyi dalegyletek minél hathatósabb támogatása céljából központi hangjegy archívumot létesítettek, amelyet állandóan kiegészítenek legújabb szerzeményekkel és a hangjegy archívumot igen gyakran veszik igénybe a dalegyletek.

Mindent összevéve megállapítható, hogy a Kulturbund működése igen sokoldalú, mint az az egyes alakulatok munkájának az ismertetéséből kitűnik. Az összes egyesületek szerkesztő részét a Kulturbund hatalmas szervezetének, egységes irányelvek alapján dolgoznak és a népközösség követelményeit annál inkább teljesíthetik, mert az egyes alakulatok működési területe már biztosítva van s most már azt a feladatot kell megoldani, hogy a munkát tovább kimélyítsék és minél bensőségesebbé tegyék.

A Kulturbund munkájáról szólva még néhány igen fontos adatot kell felsorolnunk. A munka kiszélesítése érdekében a Kulturbund időnkint munkakedvelő és munkaszerető férfiak és nők bevonásával vándortanfolyamokat szervez, amelyeknek az a céljuk, hogy a tanfolyam-hallgatók képezést nyerjenek arra, hogy lakóhelyükön tovább képezzenek másokat is, a népet kellően felvilágosítsák a Kulturbund szociális és kulturális céljairól, továbbá hogy elősegítsék új helyicsoportok felállítását. Magától értetődő, hogy a német tanügyi viszonyokra a legnagyobb gondot és figyelmet fordítja a Kulturbund. A Kulturbund a tanügyi viszonyokról pontos nyilatkozatot vezet és tanácsokkal szolgál a helyi csoportoknak a tanügyi kérdésekben. Hasonlóképpen egyházi természetű kérdésekben és az anyanyelven való lelkioktatás kérdésében is útbaigazító tanácsokat nyújt.

A Kulturbund központja bábszínházat tart fenn, amely a népművelés szolgálatában áll és mint tanácsadó testület működik, amely felvilágosítást ad bármennemű ünnepély és előadás megrendezésére, ügyelve mindig arra, hogy az előadások és ünnepélyek egységes irányelvek figyelembevételével történjenek ... Állandó és pontos sajtószolgálat gondoskodik arról, hogy a Kulturbund működéséről a közönség pontos értesüléseket szerezzen és a Kulturbund egy külön osztálya nevezetesebb német színművészek és színtársulatok bevonásával előadásokat és hangversenyeket rendez. A Volkswart című folyóirat, amely a népművelés szolgálatában áll és kiváltképpen honi történeti és népismereti értekezéseket közöl, negyedévenként jelenik meg. A folyóiratot kiegészíti a negyedévenként megjelenő »Unsere Schule« s mind a két folyóiratnak nagyon sok munkatársa van. A német művészet fejlesztése céljából már eddig is három nagyobbzsabású képkiallítást rendeztek, amelyek azt igazolták, hogy a németek sorában tehetséges művészek vannak. Különös népszerűségnek örvendenek a német népviseleti bálák, amelyeket a Kulturbund tervszerűen rendez és amelyek rendszerint valóságos népünnepélyé alakulnak át. Nem csupán a nagy noviszádi népviseleti bálát rendezik meg évenként, igen sok kis községben is rendkívüli népszerűek lettek a népviseleti bálák, hiszen egyetlen más művészi életmegnyilvánulás sincsen annyira egybeforrva a nép őseredetével, mint a népviseleti ünnepségek. Ezzel kapcsolatban széleskörű propaganda indult meg német múzeumok létesítésére, amelyben a régi német telepítvények népének ereklyéit igyekeznek összegyűjteni és megőrizni. Az első ilyen múzeumok már működnek és most azon dolgoznak, hogy egy szélesebb alapon nyugvó muzeumot állítsanak fel.

A Kulturbund szociális működése külön figyelmet érdemel. Nagy gondot fordítanak a tanoncgondozás minél eredményesebb kihasználására. Már eddig is 337 tanoncot sikerült jó helyeken elhelyezni. 102 esetben állást közvetíttek. A tanoncokat rendszeresen látogatják, pontos nyilvántartást vezetnek az inasok képességeiről, előmenetelükről, jó könyveket kapnak olvasás céljából, azonkívül takarékosagra nevelik őket. hogy az étellel majd eredményesen megbirkózhassanak.

A tanoncok részére gyűjtőperselyeket állítanak fel, amelyekben megtakarítják pénzüket, amit felszabadulásuk után a kamatokkal együtt megkapnak. A Kulturbund központja gyermekotthonok fenntartásáról is gondoskodik, szünidei akciókat támogat, hogy a városi gyermekek nyáron át a falvakban, jó levegőn lehessenek és jószívű, gyermekszerető német családok szeretettel felkarolják őket. A legfontosabb azonban a népmozgalom figyelése és ellenőrzése. A kérdéssel külön bizottság foglalkozik, amely figyelemmel kíséri a népmozgalmi megnyilvánulásokat és megfelelő rendszabályokat alkalmaz szükség esetén. A falvak közegészségügyi helyzetének az emelése érdekében külön munkaterületet létesített a Kulturbund. S végül mutassunk még rá arra is, hogy az idei télen a »Brüder in Not« elnevezés alatt működő téli segélyakció több, mint háromszáz ezer dinár készpénzt és jeilentős természetbeni adományt gyűjtött össze, hogy a legnagyobb szükség idején segítse a szűkölködőket.

Így dolgozik szociális és kulturális téren a Kulturbund a német nép érvényesülése érdekében. A Kulturbund legfőbb célja a békés együttműködés az ország és a nép érdekében és a becsületes megértés hű polgáraival.

A jugoszláviai némettség a legnagyobb szeretettel csüng a Kulturbundon s az egyesület keretében megtalálja mindazokat az életfeltételeket, amelyek virágzását és boldogulását biztosíthatják. Hasonló melegséggel ragaszkodik iskoláihoz is. Az iskola szervezetek is az önszervezés elve alapján épültek ki. Az 1931-ben a kormánnyal folytatott megbeszélések azt eredményezték, hogy engedélyezték a német iskolák létesítését. A jugoszláviai németek az adakozás bizonyos örömeivel és a legnagyobb készséggel alig néhány hónap alatt közel két és fél millió dinárt adtak össze iskolacélokra, hogy adományaikkal biztosítsák a német iskolaoktatást.

Újvidéken 1931 június 29-ikén tartották meg azt az ülést, amelyen kimondták, hogy megszervezik az iskolaoktatás ügyét. Az értekezleten nagy számmal jelentek meg lelkes német férfiak és nők. A gyűlés elfogadta az előkészítő bizottság előterjesztett iskolaalapítás alaptervezetét és megválasztotta az öttagú kuratóriumot, amelyre az iskolaalapítási ügyek

intézését ruházták. Az iskolaalapra összegyűjtött pénzből kétmillió dinárt az iskolaügyek költségeire fordították. Azóta is megszakítás nélkül folyik a gyűjtés az iskolaalap céljaira. A német lakosság maga tartja fenn a német középiskolákat is.

Az iskolaalap segítségével már a mozgalom első éveiben lehetővé vált a tanítóképezde felállítása, mely elsőször Becskenen működött, aztán Óverbászra került. A német tanítóképezdében az állam által előírt ötévi tanulási rendszert vezették be. A múlt évben a tanítóképezdéből már tíz férfi és nyolc női tanerő került ki. A tanítók az állami iskolák német tagozataiban taníthatnak. A tanítóképezdének jelenleg körülbelül száz tagja van, a múlt évben pontosan százan tanultak s azóta a számuk még inkább emelkedett.

A múlt iskolaévben Óverbászon a német iskolaalap német polgári iskolát létesített, amely négy osztályú volt és csupán leánynövendékeket vett fel, az idén pedig megnyílt a fiúosztály is. A fiú és leánytanulók száma az idén 160. (Azóta nyolcosztályú német gimnáziumot is kapott Óverbász).

A háború befejeztével a jugoszláviai németység mindjárt felismerte a szövetkezeti mozgalom fontosságát és azonnal hozzáfogott a szövetkezetek létesítéséhez. Már a háború előtt egyes német telepeken akadtak szövetkezetek, amelyek a Raifeisen-féle rendszer szerint létesültek, a központjuk azonban Temesváráit volt, amely a határmegállapítás értelmében Romániához került. Mindössze két ilyen szövetkezet maradt Jugoszláviában: a mramoráki és a verseci. A drávabánsági németek soraiban volt a legfejlettebb a szövetkezeti mozgalom. A legjelentősebb szövetkezetek: a kocsevljei, marburgi, ptuji, és cili. Bosznia területén az ottlevő német telepítvényeken már 1878-ban voltak szövetkezetek, amelyek főleg a háború alatt indultak nagy fejlődésnek.

A német kisebbség köréből a szövetkezetek teljes kiépítésére az első kezdeményező lépések a volt német-sváb kulturbund gazdasági osztályából indultak ki. Ennek a tevékenységnek az eredményeként 1922 október 1-én a szükséges előmunkálatok után Újvidéken megalakult az Agraria mezőgazdasági központi szövetkezet, mint német szövetkezet; amely az alappillére a mai német szövetkezeti mozgalomnak. Azóta

a kis palánta hatalmas fává terebélyesedett, amely a német mezőgazdaságnak mérhetetlen nagy jelentőséget biztosít és megadja az erőt és az összefogást ahhoz, hogy a német mezőgazdaság minden szükséges kedvezményt megkapjon. Nem volt könnyű munka a szövetkezeti gondolatot a német falvakban terjeszteni, mert hiányzott a szövetkezeti gondolattal szembeni megértés s megnehezítette a munkát kezdetben az is, hogy a német nép vagyonosságának a látszata sokakat tévedésbe ejtett. Azonban a német szövetkezeti mozgalom kezdeményezőinek előrelátása minden nehézség ellenére is eredményt tudott felmutatni és ennek következtében ma a nehezebb gazdasági viszonyok között is a német kisebbség, de főleg a parasztság felfegyverkezetten áll a bajokkal szemben. A kezdett a felvilágosítás munkája volt, aztán a gabona-értékesítés következett, végül pedig a szövetkezetek gondoskodtak a parasztság részére szükséges közszükségleti cikkekről. A pénz és hitelügyek megszervezése csak később következett be, még pedig 1926-ban, amikor arra szükség mutatkozott. A felvilágosítás és a propagandamunka első látható eredményeként, — amelyet három éven keresztül faluról-falura járva lankadatlan szorgalommal végeztek — megkezdődött a tagok beözönlése a szövetkezetekbe. Míg 1925-ben összesen alig 39 német szövetkezet állott fenn, amelyeket az újvidéki központ hívott életre, 1926-ban 54-re emelkedett a számuk, 1927-ben már 67 szövetkezet működött, 1928-ban 109, 1929-ben 127, 1930-ban 251, 1931-ben 295, 1932-ben 313, míg 1933-ban a számuk 331-re emelkedett. A szövetkezetek számának a növekedésével egyidőben szükség mutatkozott a munkamegosztás érdekében, irányító központok létesítésére. Már 1927-ben felmerült annak a szükségessége is, hogy az Agraria hitelosztályát mezőgazdasági hitelközponttá alakítsák át, amely azóta a központja minden német hitelszövetkezetnek. 1931-ben létesült a sertésenyésztő és értékesítő szövetkezet, valamint a Selector szövetkezet, mint a német állattenyésztés központi szerve, végül az Avis baromfi és tojástermelő szövetkezet. A szövetkezetek központja Újvidék. Mindezekon kívül a falusi nép részére népjóléti intézmény, a fűszerkereskedők részére beszerzési szövetkezet alakult.

A hitelszövetkezetek nem csupán azt a célt szolgálják,

hogy a pénzeket beszedjék és összegyűjtsék, hanem azt is, hogy a falusi nép szükségleteiről gondoskodjanak.

Az önszegélyezés elve alapján felépült szövetkezetekben a tagokat a közös érdek ápolására, a pontosságra, a rendre és erkölcsösségre nevelik. A szövetkezeti tagok alkotják azt a hidat, amely a különböző társadalmi osztályokat, foglalkozási ágakat és szociális ellentéteket összeköti, ott ahol arra a leginkább szükség van és ahol az ellentétek a legkönnyebben kiegyenlíthetők. A szövetkezeti életben mindenki részt vesz és mindenkinek szava van tekintet nélkül arra, hogy gazdag vagy szegény. A szövetkezetek révén sikerült a népva-gyon egy jelentős részét a gazdasági élet számára hozzáférhetővé tenni. A munkáról beszéljenek a következő számok: a szövetkezeteknél elhelyezett takarékbetétek 1933 végén 85 millió dinárt tettek ki, ugyanakkor a szövetkezeti tagok részére folyósítottak 110 millió 926.704,23 dinár kölcsönt. A szövetkezetek tőkéje 3,622.160 dinár értékű üzletrészevény, továbbá a 4,204.390.12 dinár tartalék, összesen 7,826.550.12 dinár.

A szövetkezetek nagy érdeme a takarékosagra való nevelés megkönnyítése a tagok körében, ami a legszembetűnőben nyilvánul meg a betétösszeg nagyságának az áttekintésénél, amely viszont az egész szövetkezeti és gazdasági élet alapja. A betéttőke felfrissítette a gazdasági életet és lehetővé tette, hogy olyan tőkéhez hozzájussanak, amelyekhez különben soha nem lehetett volna hozzáférni. A heti öt dináros összegnek három évi befizetés után a betétes 1450 dinárt kap kézhez, Ha valaki egy év után meghal, az örökösei megkapják a teljes 1450 dinárt. A betétek négy és fél százalékos kamatoznak, azonkívül a betétes halálozás esetére is biztosítja magát. A takarékoságnak ez a módszere lehetővé tette, hogy a szövetkezetek a legnehezebb gazdasági viszonyok között is a tagokat tudták segíteni és ennek köszönhető, hogy nem kellett a szövetkezeteknek felhasználni azokat a védelmi eszközöket, amelyeket egyébként a bankok nem ritkán vesznek igénybe. A takarékoságnak ez a módja kiszámíthatatlan szociális eredményeket jelent, mert lehetővé teszi az aggkori és özvegyi segélyezést, kiházasítási járulékot, továbbá tanulmányi támogatást, építési alap megteremtését, otthon létesítését, adósságok visszafizetését megkönnyíti.

Nagyon sok községben népotthont és kórházat létesítettek a szövetkezetek, sőt iskolák felépítését is lehetővé tette az önszegélyezésnek ez a módja. A takarékos betétesek száma ezidő szerint 8800, az öt évi befizetési ciklus után 15 és fél millió dinárt folyósítanak a tagoknak. Megjegyzésre érdemes, hogy 292 esetben a betétes elhalálozott és a hozzátartozóinak 845.000 dinárt fizettek ki, vagyis 368.000 dinárral többet, mint amennyit befizettek.

A szövetkezeti központok munkásságának az eredményeiről a következő adatok nyújtanak hű és áttekinthető képet: a községi helyi szervezetek 1933-ban 150 millió dinár forgalmi tőke felett rendelkeztek. A központi szövetkezetek pedig 60 millió dinárral. A helyi községi áruforgalmukat a központ utján bonyolítják le. A szövetkezetek a korlátozott szavatosság elve szerint működnek és az egészséges viszonyokat bizonyítja az, hogy az összes szövetkezetek megfelelnek hivatásuknak és kötelezettségeiknek.

Az Agráriához 1933-ban összesen 143 községi szövetkezet, mint földműves önszegélyező egyesület tartozott. Az áruforgalom összege 1927-ben 17, 1931-ben már 71. 1932-ben 51 és 1933-ban 41 millió dinár volt.

Az Agraria 1922-ben 64 vagon műtrágyát helyezett el, 1925-ben 630. 1928-ban 1043. 1929-ben 817. 1933-ban 68 vagon. A műtrágyafogyasztás feltűnő csökkenése az utóbbi időben a mezőgazdasági termények katasztrofális áresésére vezethető vissza. Megjegyzendő, hogy az Agraria felvilágosító munkájának az eredménye, hogy a német telepítvényeken a műtrágyával való trágyázáshoz folyamodtak. Az Agraria volt az első szövetkezet, amely felvilágosító munkájával a gazdálkodót a föld racionális megmunkálására és megforgatására rászoktatta és bevezette az olajosmagvak termelését.

A Selektor a bel- és külföldön a szarvasmarhák eladását közvetíti. A múlt év július 1-ig az osztrák állatpiacokon a szövetkezeti tagok tulajdonából eladott 1,036.958,29 dinár értékű hizlalásra és vágásra szánt szarvasmarhát.

A sertésstenyésztésre és értékesítésre alakult szövetkezetek központja a következő táblázat szerint adott el sertéseket:

év	vagon	darab	kg	összegeben átl. kg-ár
1931	300	14.682	1,941.095	14,828.420.86 7.63
1932	320	17.219	2,307.503	16,067.449.40 6.96
1933	278	12.994	2,229.596	17.545.735.75 7.87

Az Avis 1932-ben a külföldön 2.9 millió, 1933-ban pedig már 4.8 millió dinár értékű tojást helyezett el.

A német szövetkezetekhez 30.000 tag tartozik, akik 334 községi szövetkezetben tömörültek és ezzel talán joggal mondható, hogy a szövetkezetek magukba foglalják a német földművelő nép zömét. A szövetkezetek tagjai 660 ezer hold föld felett rendelkeznek.

A jugoszláviai német szövetkezeti szervezkedés felépítése a következőképpen történt; a teljes német szövetkezeti életet magába foglalja a szövetkezeti kölcsönkönyvtár, amely szerveivel végzi a szövetkezeti munka ellenőrzését. A pénzközpontozhoz tartozik 26 hitelszövetkezet, az áruforgalmi központ, az Agraria, amelynek keretében működik 9 Raiffeisenféle szövetkezet és 125 paraszt szövetkezet (az áruforgalmi helyi szervezetek). A mezőgazdasági hitelszövetkezethez tartoznak a kiskereskedők (fűszerkereskedők) hat csoporttal, ugyancsak a mezőgazdasági hitelszövetkezet keretébe tartoznak a népjóléti intézmények (31). Hozzájuk sorozható még a 21 különféle megbízást végző szövetkezet, 9 tehenészeti szövetkezet. A Selector állattenyésztő szövetkezethez viszont 16 szövetkezet tartozik, a sertésenyésztő szövetkezethez 99 helyi szövetkezet, az Avis körébe 3 tojástermelő szövetkezet. Hogy lehetővé tegyék a mezőgazdasággal foglalkozó tagoknak, hogy a nem rentábilis mezőgazdasági termények helyett kifizetődő terményeket termeljenek, intézkedés történt, hogy az Oleum elnevezés alatt működő szövetkezet bocsásson rendelkezésre olajmagvakat és segítse elő azok termelését.

A mezőgazdasági hitelszövetkezeteknek tehát 360 tag szövetkezete van, s 7 központi szervezet működik. (Hivatalos közlemények nyomán 1935—38).

Még háromszázezer szlávot akartak a Délvidéken letelepíteni

Számos cikkben ismertettük a Szrpszka Matica, a vajdasági szerbek kultúrszervezetének régi és jelenlegi munkásságát és céljait, azonban vagyoni helyzetét eddig nem volt módunkban feldolgozni. A Szrpszka Matica múlt évi kimutatásából vesszük az adatokat, amelyek kevés változtatással minden évben azonosak és csupán az évi költségvetésben mutatkoznak némi eltérések.

Az egyesület 53 alapítványt kezel, amelyek kivétel nélkül jómódú délvidéki szerb polgárok adományait őrzik meg. A nagyobb részük még a háború előtt létesült, amikor a szerbség Magyarországon élt és a kisebbségi polgár kötelezettségei mások voltak, mint akkor, amikor a szerbség államalkotó lett. Az ötvenhárom alapítvány között vannak egészen jelentéktelen összeget képviselő értékek, vannak azonban hatalmas vagyonokat magukba foglaló ingatlanok is. A legtekintélyesebb alapítvány Trandafil Jovan és felesége hatalmas Kenyéruccai palotájának az alapítványa, amely körülbelül öt millió dinárra értékelhető. Alapítványt létesített a nemrégiben Amerikában meghalt Pupin Mihajló, az ismert szerb tudós is a Szrpszka Mátkában, aki mellett ott találjuk Miletics Szvetozár a háború előtti szerb kisebbségi mozgalom harcos és soha meg nem alkuvó vezérének a nevét is. Miletics Szvetozár nemcsak fiatalságát, egészségét és szíve minden dobbanását áldozta fel a szerb eszmének, de szerény anyagi jövedelme mellett arra is gondolt, hogy a ma körülbelül fél-

millió dinárt érő alapítványával a gazdag szerb családokat hasonló ádozatkésztségre serkentse. A példaadás nem volt hiábavaló, öt követve még huszonötén létesítettek alapítványt a Szrpszka Matica céljait szolgálva és Miletics munkásságának az idejére esik az öt millió dinárt érő Trandafil-féle alapítvány létesítése is.

A Szrpszka Matica folyószámláin nyilvántartanak 3,888.409 dinár készpénzt, az alapítványokat jelentő ingatlanok értéke 5 millió 677.344 dinár, az értékpapírok értéke 263.021 dinár, az alapítványok kinlevősége 724.329 dinár, a leltári értéke 94.955 dinár.

A tiszta, minden időben mozgósítható vagyon kerek tíz és fél millió dinár. Ez azonban csak az alapok vagyona, amii nem szabad összetéveszteni a Szrpszka Matica egyéb, önálló vagyonával, amely jóval több, figyelembevve a hatalmas, sok ezer kötetből álló könyvtárát, értékes arcképcsarnokát és a vajdasági szerb történelmi élet relikviáit őriző muzeumot. A kimutatásból megkapjuk a felvilágosítást arra vonatkozólag is, hogy miként gazdálkodnak az alapítványokhoz tartozó földekkel, házakkal és más értékekkel.

Az 53 alapítvány fenntartásának összkiadása évenként 684.718 dinár, amiből az örökhagyók kívánságának megfelelően 178.577 dinárt fordítanak a szegények támogatására. Az alapítványok évi adója 260 ezer dinár és jelentős tétel jut minden évben a Szrpszka Maticának is, amely a bevétel tíz százalékát kapja. A múlt évben a tíz százalékos hozzájárulás 87.510 dinár volt.

A bevételek jóval meghaladják a kiadásokat és 881.398 dinárra ingnak, ami közel kétszázezer dináros többletet jelent. Az alapítványok folyószámla kamata 171.000 dinár évente, a föld jövedelme 438.937 dinár, az alapítványi házak jövedelme 194.641 dinár, egyéb jövedelmek 63.571 dinár.

A következő kimutatás ad hü áttekintést a Szrpszka Matica egész vagyoni helyzetéről:

Készpénz 35.969 dinár, takaréketét 464.608 dinár, a Szrpszka Matica ingatlanainak értéke az alapítványok nélkül 1,057.727 dinár, értékpapírok 15.276, jelzálogkölcsonök 5,007.540 dinár, adósok 138.751, a Szrpszka Matica leltára 5,038.622 dinár, a Letopisz előfizetői 522.241 dinár, az alapítványok ingatlanai 5,677.344, az alapítványok értékpapírjai

263.021 dinár, folyószámla adósok 3 millió 688.329 dinár, leltár 94.955 dinár.

A Szrpszka Matica összvagyonja tehát huszonhárom millió dinár.

Külön táblázat ismerteti a Szrpszka Matica apparátusának a költségvetését, amelyből kiderül, hogy közel kilencszáz-ezer dinárjába kerül az egyesületnek évente az adminisztrációs kiadás. A kiadások így oszlanak meg:

Fizetésekre 300.929 dinár, adók és illetékek 116.878 dinár, folyószámla kamatok 171.646 dinár, adminisztrációs kiadások 181.687 dinár.

Az irodalmi alap kiadásai 98.061 dinár, amibe bele van számítva a könyvtár és a múzeum fenntartásának a költsége is. A bevételek így alakulnak ki:

A betétek kamatai 26.649 dinár, jelzálog kölcsönök kamatai 408.155 dinár, házbérek 234.625, az alapítványok 10 százalékos jövedelme 87.510 dinár, más jövedelmek 104.067 dinár, az irodalmi alap bevétele 16.645 dinár.

A kiadás és a bevétel összege tehát 889.038 dinár, vagyis közel egy millió dinár, ami szorosan véve kizárólag a Szrpszka Matica adminisztrációjára szolgál és az nem sok, ha figyelembe vesszük sokféle intézményeit és egy ilyen hatalmas és messzeelágazódó egyesület különböző szerveit. Az összvagyon az alapokkal együtt 23 millió dinárra értékeli s ez a hatalmas összeg kellően érzékelteti, hogy milyen jelentős értéket képvisel a Szrpszka Matica birtokában levő ingatlan, ingóság és más vagyon.

A Szrpszka Maticának összesen tíz fizetett alkalmazottja van, akik kezelik és felügyelnek az egyesület tulajdonára, az adminisztrációs ügyeket intézik és irányítják a kulturális mozgalmat. Az irányítás élén dr. Milutinovics Nikola főtitkár éM, aki a legelfoglaltabb, mert a titkári teendőkön kívül három lapot szerkeszt, szervez és agitál a Vajdaságban a Szrpszka Matica mellett.

Akármilyen beszédes és érdekes számok ezek még pusztán felsorolásuk mellett is, úgy látszik sokakat még nem elégít ki, amit bizonyít az, hogy legutóbb Popovics Dáka volt szenátor mutatott rá annak a szükségességére, hogy a német Kulturbund példájára kell átcsoportosítani a vajdasági szerbek kulturális, gazdasági és politikai mozgalmát. Az a véleménye

ugyanis, hogy akkor gazdasági téren is még szebb eredményeket tudnának elérni a szerbeklakta falvakban és városokban a szervezkedés és együttműködés tekintetében.

Az alapítványok közül a Trandafil-féle alapítványt, amely a legjelentősebb, külön bizottság kezeli. Az alapítvány bevételeiből, amint megállapítható, állandóan 35 szegénysorsú dunabánsági szerb gyermeket iskoláztatnak és mesterségre tanítanak. Az ösztöndíjasok napi ételmezése átlag 3,02 dinárba került az alapítványnak. Az ösztöndíjasok ételmezésére évente több mint ötvenezer dinárt költenek. A többi alapok segítségével tíz szegénysorsú fiatalember egyetemi tanulmányait segítik elő.

A Matica múzeumára külön bizottság ügyel és gondoskodik gyarapodásáról. A múzeumot még 1847-ben létesítették és azóta állandóan gazdagodik. Az egyesület könyvtára ment át a legszembetűnőbb fejlődésen. A könyvtárat nemrégiben megnagyobbították és tízezer új könyvet szereztek. A könyvtárban hatvenezer könyvet őriznek. Az egyesület könyvtárának a jelentőségére jellemző, hogy évenként húszezer ember látogatja és veszi igénybe könyveit. A múzeumban 282 darab szerb, illetve vajdasági vonatkozású értékes festmény és 11 szoborművet őriznek. A múzeum látogatóinak a száma állandóan növekszik. A múzeumban levő képek értékét hatmillió dinárra becsülik.

A haladó nők egyesülete minden évben sokat dolgozik a felvilágosítás munkáján és kiváló előadók bevonásával támogatja és segíti a Matica kultúrmozgalmát. A haladó nők egyesülete gondoskodik a Szrpszka Matica jótevői sírjainak jókarban tartásáról és emlékeik megőrzéséről. A haladó nők egyesülete egyébként alaposan kiveszi részét minden kulturális, emberbaráti és nemzeti munkából. A Szrpszka Matica bizottságai munkájának az ismertetésébe tartozik a jogtanácsos jelentése, aki az alapítványi földek és házak jövedelmének a kezelése során felmerült jogi kérdésekben nyújt tanácsokat. A jogtanácsos jelentése szerint a Szrpszka Matica néhány pert kénytelen folytatni és pert indított a Letopisz irodalmi lap hátralékos előfizetői ellen is. Maga ez a körülmény azért érdemel megemlítést, mert ebből látható, hogy nemcsak a vaj-

dasági magyarság egyes rétege hanyagolja el kötelességeit a kisebbségi kultúrtörökvésekkel szemben, de a szerbség is, amelynek azonban kedvezőbb a helyzete lévén államalkotóelem és a kötelességei nem azonosak a kisebbségi polgár sokirányú kötelezettségeivel.

A Giasz Szrpszke Matice a Vajdaság nacionalizálásával foglalkozik és két cikket közöl dr. Milutinovics Nikola főtítkártól, aki először megmagyarázza, hogy mit ért nacionalizálás fogalma alatt és azzal igyekszik elejét venni az esetleges félremagyarázásoknak, hogy gyorsan kijelenti, nem a vajdasági szerbséget és szlávtságot kell nacionalizálni. Erre nincsen szükség, mert őszintén elismeri, már a háború előtt az itt élő szerbség nacionalista volt, tehát kisebbségi sorsban is teljesítette kötelességét és tudta mi a teendője. A Vajdaságot kell tehát nacionalizálni, nem a szerbséget. Hogy miért kell ezt a munkát végrehajtani, azt a következő sorokból tudjuk meg:

»A Vajdaságot és nem a vajdasági szerbeket és a többi szlávokat kell nacionalizálni, miután a Vajdaságban a szerb és szláv elemek a magyar és német imperialista telepítési politika következtében összekeverődtek jelentős számú kisebbségi polgárral, bár igaz, hogy nem olyan mértékben, hogy a Vajdaság szerb, jugoszláv és szláv többsége ezáltal veszélybe került volna, de mégis oly annyira, hogy tervszerűen és rendszerint dolgozni kell a vajdasági szerb, jugoszláv és szláv lakosság számbeli megerősítésén.

Hogyan és miként kell ezt végre hajtani? Ezt már többször hangsúlyoztuk és kifejtettük. Ezt a célunkat nem kisebbségeink elnemzetlenítésével, nem erőszakos szlávosítással akarjuk elérni, hanem népesedési mozgalommal, kulturális offenzívával, a nacionalista kultúra ekspanziójával, a szláv elemek természetes gyarapodásával, a szlávtság kivándorlásának megakadályozásával, az elvesztett birtokok visszajuttatásával, a nacionalizálás fokozatos megvalósításával, a nacionalista elemeink önkéntes, szabad ideköltözködésével, a más országrészen élő délszlávok friss nacionalista elemeinek spontán telepítésével.

Ha ezt elakarjuk érni, úgy egész Jugoszláviának áldozatot kell hoznia, hogy a Vajdaságban az anyagi jólétet fejleszteni lehessen.

Hosszú éveken keresztül minden nemzeti kormánynak a programjában kell, hogy szerepeljen a Vajdaság anyagi megsegítése.

A Vajdaságból jugoszláv eldorádót kell teremteni, új jugoszláv Amerikát, amely magához vonzza majd nagy Jugoszlávia minden részéből a nacionalista népfelületet.«

Az új telepítési program kifejtése után a főtitkár azt kérdezi, hogy vajjon a Vajdaság nacionalizálásának ilyen elképzelése helyes-e? A Vajdaságnak, erősítgeti dr. Milutinovics, mindig szerb és szláv többsége volt és ezt még csak nem is vitatták, amikor a határokat megállapították. A valóban szerb, jugoszláv és szláv többséget azonban legalább háromszázezer, szerb, jugoszláv és szláv idetelepített polgárral kell megerősíteni. A következő sorok azt is megmondják, hogy miért keli még legalább háromszázezer szlávot a Vajdaságba letelepíteni:

»A jugoszláviai szerbeknek, jugoszlávoknak és más szlávoknak újból át kell venniök ezen országrészek reprezentálását, amelyet másoknak engedtek át.

A vajdasági szerbségnek és szlávsnak mielőbb át kell térnie védekező állásából a támadó állásába, nem azért, hogy idegen pozíciókat foglaljon el, hanem azért, hogy a viszonyok kényszerű kialakulása által elvesztett pozíciókat visszaszerezhesse.

A természetes és önkéntes idetelepítés által a Vajdaság kizárólag szerb és jugoszláv lakossággal erősödik.«

Milutinovics Nikola dr. azt is kifejti, hogy nem kizárólag szegény földnélküli szlávok letelepedésére gondol, hanem jó módú szerb, jugoszláv és más szláv polgárok ideköltözésére, akik önként hajlandók a Vajdaságba jönni. Házakat, földeket vásároljanak, műhelyeket, üzleteket nyissanak és saját vagyonnukkal gazdálkodjanak. Hogy a letelepítést végre lehessen hajtani, szükség van a Vajdaság jólétét a maximumig fokozni. Ami a múltban történt az nem, hogy nem volt kielégítő, de egyenesen lesújtó eredményekre vezetett. A múltban tudatosan, vagy könnyelműségből a Vajdaság elszegényedésére törekedtek. A Vajdaságban pedig csak úgy lehet növelni a szerb, jugoszláv és egyéb szláv lakosság létszámát, ha más országrészekből elősegítik a szláv elemek letelepedését.

A másik cikk sokkal átfogóbban és kimerítőbben magyarázza a szláv elemeknek a Vajdaságban való letelepedésének szükségességét. Megint igyekszik eloszlatni dr. Milutinovics Nikola főtitkár azt a látszatot, mintha a vajdasági szerbek félreértenék kötelességeiket, majd áttér a vajdasági szerbek érzés- és gondolatvilágának a megvilágítására.

»Senki annyira nem szeretheti a Vajdaságot, mint a Vajdaságiak. A vajdasági kérdések iránt senkinek nem lehet annyi fogékonysága, mint a vajdasági polgárnak. A vajdasági problémák legalaposabb ismerői kizárólag Vajdaságiak lehetnek. A Vajdaságot nacionalizálni kell Jugoszlávia etnográfiai területein élő összes szerbek, szlávok és jugoszlávok ide telepítésével. A telepítést azonban nem a tisztviselők idehelyezésével kell értelmezni. A Vajdaságban szükséges tisztviselői kart elsősorban vajdasági származású hivatalnokokkal kell megerősíteni. A legtöbb esetben ugyanis csak a vajdasági származású tisztviselő érti meg a Vajdaság igazi érzéseit, szeretheti meg kellően a Vajdaságot és dolgozhat érte. A Vajdaságért dolgozni annyit jelent, mint Jugoszláviáért dolgozni. Az elmúlt tizenhat év alatt, tisztelet egyeseknek, de a gyakorlatban elég furcsa példával találkoztunk e tekintetben. A háború előtt a Vajdaság Jugoszlávia összes mai területeinek sok jó szláv polgárt adott, de ma, amikor Jugoszlávia minden részének már meg van a maga intelligenciája, a Vajdaságot át kell engedni a Vajdaságiaknak.«

Az utóbbi sorok azt a tagadhatatlan vágyat fejezik ki, hogy segítsék elő a vajdasági szerb intelligencia megérdemelt elhelyezkedését a vezető vajdasági pozíciókban. A vajdasági szerbség, amely kisebbségi harcokban edződött és kisebbségi küzdelmekben bizonyította be a nemzethez való töretlen hitét s ragaszkodását, nagyobb mértékben kivan résztvenni ennek az országrésznek az irányításában. Nem egészen új a Glasz által most felvetett kívánság, amellyel azelőtt is találkoztunk már és legutóbb a »Vojvodjani o Vojvodini« címmel Belgrádban kiadott és nagy port felvert füzetben olvastunk hasonló kívánságokat a vajdasági szerb szellemi arisztokrácia vezetőitől. Azután évekig senki nem bolygatta ezt a tüskés kérdést, amely most újból felszínre került és éppen azért nagyobb a jelentősége, mintha csak egyes személyek részéről hozták volna szónyegre. (1935)

A szerbség feladatai és a nemzeti kisebbségek

Milutinovics Nikola dr. a Szrpszka Matica főtítkára és a Letopisz szerkesztője, Szabadkán meg nem érdemelt kis-számú, de lelkes közönség előtt programmot adott a Szrpszka Matica jövő feladatairól. Megindokolta, hogy mi készítette az egyesületet, hogy fokozza aktivitását, szélesebb területen tevékenykedjen és bevonja érdekkörébe azokat a társadalmi rétegeket is, amelyek eddig közömbösek voltak a Szrpszka Matica munkájával szemben.

A Szrpszka Maticát úgy a múltban, mint napjainkban is, mint a vajdasági szerbség kultúrvárát emlegetik. A díszes jelző megérdemelt és nem akar pusztán kedveskedés lenni az évszázados múltra visszatekintő egyesület iránt. De a Szrpszka Matica mostani irányítói úgy érzik, hogy nem elég csupán szimbolikus vonatkozásban emlegetni a Maticát, mint a vajdasági szerbség kultúrvárát, hanem valóban azzá kell fejleszteni az összes erők bekapcsolódásával.

A délszláv állam létrehozása után — amelyben nemjki része van a szivós és anyagilag jól alátámasztott Szrpszka Matica körül álló csoportnak — vajjon mi szükség van arra, hogy az egyesületet, amely szabad hazában működik, tovább építsék és újabb feladatokat bíznanak rá?

Az önként felvetődő kérdésre megadta a választ dr. Milutinovics nemcsak szabadkai előadásában, de ezt megelőzőleg a Letopiszban, valamint a Glaszban is, amely szintén a Matica kiadványa.

A vajdasági szerbeknek, a szerbiai szerbekkel való egyesülése — amint mondotta — nem szüntette meg a Srpszka Matica további létjogosultságát és nem tette illuzoriussá további munkásságát.

A Szrpszka Matica aktivitását fokozni kell, hogy az összes szerb erőket megmozgassa és a szlávság szolgálatába állítsa a kisebbség által lakott Vajdaságban.

»A kisebbségek élénk kulturális és politikai tevékenysége« készítette a Szrpszka Maticát a nagyobbarányu aktivitásra, amint azt őszintén és minden köntörfalazástól mentesen dr. Milutinovics hirdeti, magyarázza és meggyőzően írja lapjaiban.

— Mi nem akarunk imperialista politikát folytatni és nem akarjuk a kisebbségeket bántani. A sajátunkat őrizzük, de a máséhoz nem nyulunk.

Milutinovics Nikola dr. ebben a két tömör mondatban foglalta össze a Szrpszka Matica aktivitásának jelentőségét. A szerbség, amely századokig küzdött a Vajdaságban még nem tekinti misszióját befejezettnak, mert látja maga körül, hogy miként tevékenykedik a kisebbség és azért úgy érzi szükség van arra, hogy a szerbség az egyesülés kiharcolása után is megmaradjon az a mozgóerő, amely volt a régi Magyarországon is a szerb lakta területeken.

Nagyon érdekes és bennünket magyarokat a legközvetlenebbül érdeklő mozgalommal állunk szemben, amelyet tökéletesen megismerni kötelessége a magyarságnak. Már régen megdől az az egyoldalú állítás, hogy csak az iránt érdeklődjön a kisebbség, ami szorosan rája vonatkozik. Ez a téves felfogás, hála Istennek, a múltté. A kisebbségi polgárnak sokoldalú, készenlétben álló világpolgárnak kell lennie ha nemcsak saját, de a fajtája! boldogulását is szükségesnek tartja.

Mi jó világpolgárok és jó kisebbségi polgárok akarunk lenni, amikor nyomon követjük dr. Milutinovicsot és társait a propagandauton, amelyet a Vajdaságban végez, hogy a szlávság érdeklődését a Szrpszka Matica iránt fokozottabb mértékben felkeltse. Ha elindulunk a Szrpszka Matica vezetőinek a nyomában, eljutunk a vajdasági viszonyok, az adottságok mérlegelése és a helyzet teljes megismeréséhez is.

A belgrádi Pravdában a Szrpszka Matica újkeletű mozgalmával kapcsolatban a következő nyilatkozatot olvastuk dr. Milutinovicstól, amelynek ideiktatása nélkül nem mehetünk tovább:

— A Matica régen gyűjtött annyi tagot, mint mostan. Az egész vajdasági közvélemény azt várja, hogy a Szrpszka Matica összegyűjti és megszervezi az összes konstruktív nemzeti erőket a mi északi országrészünkön. A vajdasági nacionalista elemnek nagy államalkotó missziója van, hogy az északi országrészeket továbbra is megőrizze és tartósan biztosítsa Jugoszláviának. A háború előtt az itt élő szerb lakosság élénk ellenállást fejtett ki Magyarországgal szemben. Ma a nacionalista aktivitás ezen az országrészen a mi nemzeti imperativusunk. A jugoszláv északi nacionalista aktivitásának a megerősödésén a Matica nagyobb lendülettel és akaraterővel fog dolgozni mint eddig.

A nyilatkozat azt jelenti, hogy a Szrpszka Matica, amint a múltban sem volt, úgy a jövőben sem akar kimondottan merev kultúrközpont lenni, hanem kiszélesíti tevékenységét az élet összes adottságaira és újból politikai területekre lép, hogy a vajdasági szerbség érdekeit szolgálja.

Hogy miért van minderre szükség azt is megtudjuk, ha átlapozzuk a Glasz Szrpszke Matice folyóirat számait, amelyekben lendületes és propagandaízű cikkek egész tömege áll a rendelkezésünkre.

Az első szám Szenteleky Kornél emlékét idézi. »Béke a szomszédokkal«, a címe a cikknek, amely dr. Milutinovics Nikola megértő és finom tollából való és a korán elhunyt Szenteleky Kornélnak dunai kulturális tervével foglalkozik szimpatikusan és megértően. Abban egyetért dr. Milutinovics Szentelekyvel, hogy az illetékes tényezőknek kell megragadni az alkalmat a kulturális együttműködésre. Jugoszlávia részéről, bejelenti, hogy mindig kész az együttműködésre és ennek csupán az a feltétele, hogy Magyarország nyugodjon bele mostani sorsába és mostani határaiiba. Ha az bekövetkezik, akkor megkezdődhet egymás kultúrjavainak a kölcsönös kicserélése: monográfia és közös antológia kiadása.

Milutinovics Nikola dr. Örök optimista velünk együtt, ezt látjuk a Glasz többi számaiból is, amelyekben még sok bennünket érdeklő cikket olvastunk tőle. »Tradíciók nélkül, me-

cénások nélkül», az egyik cikk címe, amelyben dr. Milutinovic foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a délvidéki magyarságnak, mi a feladata. Ezután így folytatja:

»Eggyel több kétségbevonhatatlan bizonyíték arra vonatkozólag, hogy igazunk van, mikor állandóan azt hangoztatjuk, hogy csak mi szerbek tudjuk a Vajdaságban kimutatni nemzeti múltunkat; a régi Magyarországon a vajdasági magyarok és németek nem rendelkeztek nacionalista intézményekkel ép. ilyenek csak nekünk szerbeknek voltak. A vajdasági magyaroknak és németeknek nem voltak mecénásaik. Azért, mert nem is volt szüksége a magyarságnak mecénásokra, hiszen a hatalom a kezükben volt. A bácskai és a bánáti német intelligencia jelentéktelen kivételtől eltekintve a magyarokkal tartott és egy táborban volt a magyarsággal.«

*

A szerző a tradíció nélküliségről is ír és arra a konklúzióra jut, hogy a vajdasági őslakók a szerbek: a magyarok és a németek későbbben jöttek, majd megnyugtatja a kisebbségeket, hogy nem kell félni, majd lesznek nekik is mecénásaik.

»Rámutatunk egy körülményre: a mi magyarjaink és németeink tradíciók nélkül is gyorsan bele helyezkedtek a kisebbség szerepébe Jugoszláviában. Ezen a területen soha nem voltak a magyarok nemzeti szempontból tekintve annyira aktívok, mint mostanában. Ne értsenek azonban félre bennünket: minden hátsó gondolat nélkül mondjuk ezt, mert távol áll tőlünk minden sovinizmus és nemzeti türelmetlenség. Mindössze arra akartunk rámutatni, hogy mi mindent tudtak létrehozni a magyarok és a németek a Vajdaságban. Egyben figyelmeztetni akarunk a mi kötelességeinkre: mit kell tennünk ha megakarjuk tartani mostani pozíciónkat, hogy megerősítsük és a további eredményes versengésre alkalmassá tegyük magunkat.

Ha tehát a magyaroknak a Vajdaságban ma még nincsenek, tradíció hiányában, mecénásaik, holnap lesznek. A mecénásokat kizárólag a nemzeti aktivitás hozza felszínre. Műndig akadnak majd gazdag emberek, akik hozzátartozók hiányában vagyonukat nemzetükre hagyják, ha a nemzet fejlődni és élni akar. Nekünk vajdasági szerbeknek sincsenek ma már olyan mecénásaink, mint amilyenek voltak a közelmúlt-

ban. Régi igazság: a tradíciók sokat jelentenek, de nem szabad azt túlbecsülni. A Vajdaságban sem a magyaroknak, sem a németeknek nincsenek tradícióik, mégis már ma olyan mértékben fejtenek ki nacionalista aktivitást, hogy irigyelni lehet őket. Ha mi vajdasági szerbek nem kezdünk élénkebb, erősebb és sokoldalúbb nacionalista tevékenységet, akkor az idő keresztül gázol rajtunk — fényes tradícióink ellenére is.

Ezeket a sorokat úgy kell értelmezni, hogy dr. Milutinovics a kisebbségek kulturális és politikai mozgalmát meglehetősen élénknek tartja és azért sürgeti, hogy a szerbség, mint államalkotó elem kapcsolódjon bele újból az intenzív vajdasági kulturális és politikai életbe és tartson lépést a kisebbségek felhánytorgatott aktivitásával. Azt hisszük, hogy a Glasz kiváló szerkesztője ennél a megállapításánál kissé eldobta a sulykot, hiszen aligha lehet ma fokozottabb aktivitásról beszélni a magyar kisebbség részéről, akár irodalmi, akár kulturális téren. Az pedig, hogy a magyarságnak napilapjai, heti és folyóiratai vannak, amelyek úgy-ahogy prosperálnak, még nem ok a harang félreverésére és a fokozottabb munkateljesítményre. Vagy talán az erre való utalás sarkalólag hat azokra, akik kivonták magukat a Szrpszka Matica átfogó mozgalmából?

Valóban így lesz, mert másként nem tudjuk megmagyarázni, a következő sorokat sem:

»Vegyük csak a vajdasági magyarokat. A háború előtt soha nem volt annyi magyar lap, mint ma ezen a területen. A háború előtt nem volt vajdasági magyar irodalom. Ma van és ritka eredményeket ér el. Soha a Vajdaságban nem adtak ki annyi magyar szépirodalmi könyvet, mint mostan. Anthológiát, elbeszélést, regényt adnak ki. Maga a Vajdaság újszólván több magyar regényt ad, mint Jugoszlávia szerblakta vidéke együttvéve. A magyaroknak fejlett dráma-irodalmuk van. Csupán Becskereken több eredeti komédiát és három operettet mutattak be. Magyar színház hiányában megszámlálhatatlan műkedvelő együtteseik vannak.«

Milutinovics dr. megjelöli a Szrpszka Matica jövő feladatát, amikor így ír:

»Kérdezzük: a jugoszláviai nacionalista egyesületek kö-

cénások nélkül», az egyik cikk címe, amelyben dr. Milutinovic foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a délvidéki magyarságnak mi a feladata. Ezután így folytatja:

»Eggyel több kétségbevonhatatlan bizonyíték arra vonatkozólag, hogy igazunk van, mikor állandóan azt hangoztatjuk, hogy csak mi szerbek tudjuk a Vajdaságban kimutatni nemzeti múltunkat; a régi Magyarországon a vajdasági magyarok és németek nem rendelkeztek nacionalista intézményekkel és ilyenek csak nekünk szerbeknek voltak. A vajdasági magyaroknak és németeknek nem voltak mecénásaik. Azért, mert nem is volt szüksége a magyarságnak mecénásokra, hiszen a hatalom a kezükben volt. A bácskai és a bánáti német intelligencia jelentéktelen kivételtől eltekintve a magyarokkal tartott és egy táborban volt a magyarsággal.«

A szerző a tradícióélküliségről is ír és arra a konklúzióra jut, hogy a vajdasági őslakók a szerbek: a magyarok és a németek későbbben jöttek, majd megnyugtatja a kisebbségeket, hogy nem kell félni, majd lesznek nekik is mecénásaik.

»Rámutatunk egy körülményre: a mi magyarjaink és németeink tradíciók nélkül is gyorsan bele helyezkedtek a kisebbség szerepébe Jugoszláviában. Ezen a területen soha nem voltak a magyarok nemzeti szempontból tekintve annyira aktívok, mint mostanában. Ne értsenek azonban félre bennünket: minden hátsó gondolat nélkül mondjuk ezt, mert távol áll tőlünk minden sovinizmus és nemzeti türelmetlenség. Mindössze arra akartunk rámutatni, hogy mi mindent tudtak létrehozni a magyarok és a németek a Vajdaságban. Egyben figyelmeztetni akarunk a mi kötelességeinkre: mit kell tennünk ha megakarjuk tartani mostani pozíciónkat, hogy megerősítsük és a további eredményes versengésre alkalmassá tegyük magunkat.

Ha tehát a magyaroknak a Vajdaságban ma még nincsenek, tradíció hiányában, mecénásaik, holnap lesznek. A mecénásokat kizárólag a nemzeti aktivitás hozza felszínre. Mindig akadnak majd gazdag emberek, akik hozzátartozók hiányában vagyonukat nemzetükre hagyják, ha a nemzet fejlődni és élni akar. Nekünk vajdasági szerbeknek sincsenek ma már olyan mecénásaink, mint amilyenek voltak a közelmúlt-

ban. Régi igazság: a tradíciók sokat jelentenek, de nem szabad, azt túlbecsülni. A Vajdaságban sem a magyaroknak, sem a németeknek nincsenek tradícióik, mégis már ma olyan mértékben fejtenek ki nacionalista aktivitást, hogy irigyelni lehet őket. Ha mi vajdasági szerbek nem kezdünk élénkebb, erősebb és sokoldalúbb nacionalista tevékenységet, akkor az idő keresztül gázol rajtunk — fényes tradícióink ellenére is.«

Ezeket a sorokat úgy kell értelmezni, hogy dr. Milutinovics a kisebbségek kulturális és politikai mozgalmát meglehetősen élénknek tartja és azért sürgeti, hogy a szerbség, mint államalkotó elem kapcsolódjon bele újból az intenzív vajdasági kulturális és politikai életbe és tartson lépést a kisebbségek felhánytorgatott aktivitásával. Azt hisszük, hogy a Glasz kiváló szerkesztője ennél a megállapításánál kissé eldobta a sulykot, hiszen aligha lehet ma fokozottabb aktivitásról beszélni a magyar kisebbség részéről, akár irodalmi, akár kulturális téren. Az pedig, hogy a magyarságnak napilapjai, heti és folyóiratai vannak, amelyek úgy-ahogy prosperálnak, még nem ok a harang félre verésére és a fokozottabb munkateljesítményre. Vagy talán az erre való utalás sarkalólag hat azokra, akik kivonták magukat a Szrpszka Matica átfogó mozgalmából?

Valóban így lesz, mert másként nem tudjuk megmagyarázni a következő sorokat sem:

»Vegyük csak a vajdasági magyarokat. A háború előtt soha nem volt annyi magyar lap, mint ma ezen a területen. A háború előtt nem volt vajdasági magyar irodalom. Ma van és ritka eredményeket ér el. Soha a Vajdaságban nem adtak ki annyi magyar szépirodalmi könyvet, mint mostan. Anthológiát, elbeszélést, regényt adnak ki. Maga a Vajdaság újszólván több magyar regényt ad, mint Jugoszlávia szerblakta vidéke együttvéve. A magyaroknak fejlett dráma-irodalmuk van. Csupán Becskereken több eredeti komédiát és három operettet mutattak be. Magyar színház hiányában megszámlálhatatlan műkedvelő együtteseik vannak.«

Milutinovics dr. megjelöli a Szrpszka Matica jövő feladatát, amikor így ír:

»Kérdezzük: a jugoszláviai nacionalista egyesületek kö-

zül elsősorban melyik van hivatva arra, hogy éber szemmel figyelemmel kísérje a magyarországi és külföldi revíziós politikát? Mindenesetre elsősorban a Szrpszka Matica. Jugoszláviában nincsen még egy egyesület, amely ebben a tekintetben a Szrpszka Maticát helyettesíthetné. A Szrpszka Matica szívesen vállalja ezt a honvédelmi és hazafiúi feladatot. Ismételjük: az újvidéki Szrpszka Matica együttműködése nélkül nem lehet eredményesen leküzdeni a revíziós politikát. Azért lehetővé kell tenni a részére ezt az együttműködést.« Ha tehát egymásmellé állítjuk az állítólagos kisebbségi aktivitásról szóló megállapításokat a magyar propagandával, amelyre utalás történt, akkor megtaláljuk az összefüggést a Szrpszka Matica aktivitásának sürgetése és a Glasz között. Mi nem akarunk és nem is beszélhetünk arról, hogy mik a Szrpszka Matica feladatai, azonban ismételten felhívjuk dr. Milutinovics Nikola figyelmét arra — aki nem kicsinyes szerkesztő és nem felületes ember — hogy minden mással lehet magyarázni a Szrpszka Matica aktivitásának a szükségességét, csak nem a kisebbségek mozgolódásával, mert ilyen mozgolódás, vagy aktivitás, ahogy a szerző nevezi, a Vajdaságban ma nincsen.

»Az újabb feladatok előtt« című cikkében összegezve, könnyen áttekinthető feldolgozásban megkapjuk a felvilágosítást, hogy mit akar a Szrpszka Matica fokozottabb aktivitásával és propagandájával. A cikk először az újonnan létesített helyi szervezetekkel foglalkozik és áttérve azok feladataira, rámutat arra, hogy taggyűjtéseken és adományokon kívül mik a helyi Szrpszka Maticák feladatai:

»Mindennek előtt a legszélesebb területen való együttműködés a Olasszal. Az előttünk álló esztendő erre kell felhasználni. A Glaszban közzé akarjuk tenni, hogy mondjuk, kinek a kezében van ma a zombori kereskedelem? Közölni szeretnénk, hogy a kereskedők közül hány szerb nemzetiségű és hány kerül ki a kisebbségek soraiból. Érdekel bennünket fejlődnek-e a szerbek tulajdonában levő üzletek és a zombori piacon érezhető-e a szláv kereskedői jelleg? Mi van a kereskedő ifjakkal? A Privrednik tanoncaival? Tudni akarjuk, hogy a zombori kereskedők elegendő mértékben támogat-

ják-e nemzeti intézményeinket, tehát a Maticát is? Tudni akarjuk, hogy miként állunk Zomborban »Mindenkinek a magáét« mozgalommal?

A Glaszban nyilvánosságra akarjuk hozni, hogy a becskerek-i főtéri házak ma kinek a tulajdonában vannak. Az eladásra kerülő házakból vásárolnak-e a szerbek, vagy pedig ők adnak-e el házakat a kisebbségeknek? Tudni akarjuk a becskerek-i szerbek anyagilag haladnak-e, vagy visszafejlődnek?

Tudni akarjuk továbbá, hogy a zombori és a becskerek-i határban levő földek kinek a birtokában vannak? Épülnek-e új szerb szállások, ki vásárol az eladásra szánt szállásokból? Nevekre nincsen szükségünk, de felakarjuk állítani az úgynevezett nacionalista katasztert.

Tudni akarjuk, hogy a kikindai, zentai, pancsovai, verseci, fehértemplomi szerbek elegendő számban vesznek-e részt a gazdasági életben és hogy a kisebbségek ma főleg gazdasági foglalkozást folytatnak-e?

A Glaszban meg akarjuk írni, hogy ma Szabadkán milyen a viszony a szerbek és a bunyevácok között. Tudni szeretnénk, hogy Szabadka külső formájában vajjon látható-e, hogy ez a város a legnagyobb szláv város a Vajdaságban, amelynek lakossága túlnyomórészt szerb-horvát anyanyelvű?

A Glaszban közölni akarjuk, hogy a nemzeti kisebbségeink Zentán, Zomborban, Újvidéken, Kikindán, Becskerekben, Pancsován, Versecen és Fehértemplomban milyen nemzeti ellenállást fejtenek ki?»

Majd a szláv intelligenciának a nacionalista közéletben való szerepére tér át a Glasz és adatokat kér arra vonatkozólag, hogy milyen arányban vesznek részt a nemzeti kulturmunkában. Mindezeket a megbízható, pontos adatokat a Szrpszka Matica helyi szervezetei útján akarja a Glasz beszerezni, hogy azokat feldolgozza és felhasználja. A Szrpszka Matica hivatásáról szólva külön fejezet igyekszik eloszlatni azt a téves felfogást, hogy a Matica gazdag intézmény. Ezt dr. Milutinovics Nikola ugyan előadásaiban is megcáfolta, de cikkeiben is tiltakozik a beállítás ellen, amint az, az alábbiakból is kitéjük:

»A Szrpszka Matica a legszegényebb nacionalista intézményeink közül való. Ha az alapítványai gazdagok is, a Ma-

tica szegény. Mégis a leggazdagabb intézménynek kiáltották ki. A Szrpszka Maticában uralkodó régi állapotokkal magyarázható, hogy ez a téves fogalom elterjedt és ma igen nehéz meggyőzni a szerbséget arról, hogy a Matica szegény. A Matica alapjai ha gazdagok is, ez még nem jelenti azt, hogy a Matica is gazdag. A Matica naptárát, a Letopiszt és a Glaszt pedig nem az alapokból adják ki. A Szrpszka Matica tudja mit akar, tudatában van feladatának ezen az országrészen és meg van győződve arról, hogy a hazaszerető közönség kiadós támogatásával elő fogja segíteni a részére, hogy kitartson és a népünknek hasznos legyen a munkásságában.«

Megtanultuk tisztelni és becsülni a Szrpszka Matica nemcsak múltbeli, de mostani tevékenységét is és hogy intenzíven foglalkozzunk a vajdasági szerbség e nemes kultúrintézményének munkásságával, a figyelmen túlmenő elismerés akar ez lenni az egyesülettel szemben s ugyanakkor a magyarság érdeklődését igyekezünk ráterelni az egyesület munkásságára, amely megérdemli a legteljesebb figyelmet nemcsak a szerbség, de a kisebbségek részéről is. (1935.)

A délvidéki magyarság lelkiisége

Már sokan igyekeztek meghatározni a délvidéki magyar kisebbség feladatait, távolabbi és közelebbi törekvéseit és az egész kisebbségi élet lényegét. Más-más nézőpontból jelölték meg a teendőket s a mondanivalójuk élesen rávilágított lelkiiségükre, világszemléletükre.

Különöset, újat én sem tudok erről a kérdésről mondani, mégis megkísérlem, hogy áthidaljam azokat a lelki szakadékokat, amelyek a különböző felfogások között tátongnak.

A keskeny kisebbségi életsíkon olyan fájdalmas küzdelmek alakultak ki, amelyek emlékezetünkbe idézték a régi társadalmi és osztályellentéteket, pedig már azt hittük, hogy kisebbségi életünkéből sikerült ezeket az elválasztó erőket kiküszöbölni.

Megint meglazult a dús magyar kéve. Ott egy értékes öreg, emitt egy izmos fiatal hullik ki.

Mi a teendőnk?

Hajoljunk le, szedjük össze a szétszórt erőket s ne hagyjunk egyet sem elveszni.

S békítsük, szelídítsük meg a haragvó magyar sziveket. A mi életünk az összetartásé, az önzetlenségé. Ez az igazi feladatunk.

Az elhangzott vitákból, hozzászólásokból észrevehettük, hogy mindenki a kisebbségi polgár benső énjét, a lelkiiségét keresi, hogy megmintázza az időálló, utókornak példát mutató, nemes anyagú délvidéki kisebbségi polgár tökéletes szobrát. Az egyik a kor divatos eszmeáramlatától sodortatva azt

kívánta, hogy a kisebbségek semmiesetre ne mulasszák el a fejlődésük szempontjából annyira fontos kor és sorsproblémák megismerését, a másik a kitaposott, kiismert utakon akarta tovább vezetni a magyarságot, nehogy az átmenetnélküli, új megismerésekből megrázkódtatások ériék.

Mi úgy érezzük, hogy két felfogás: a haladó és konzervatív magyarázat között áll maga az érintetlen, igazi kisebbségi gondolat és sorstudat, amely kitűnően feloldja a két szembenálló szemlélet merevségét és mindenki által keresett sajátságos kisebbségi lelkiséget adja.

Ha történetek is kísérletek: a jugoszláviai magyar polgár kisebbségi öntudata teljesen nem alakult ki, mert ez az élet és a világszemlélet reformját jelenti. A kisebbségi öntudat akkor teljes és valódi értékű, ha a kisebbségi polgárt teljesen áthatja az a meggyőződés, hogy a mindennapi, életben nem maradi és nem haladó gondolkodású, hanem ennél sokkal több: kisebbségi polgár. Minden, ami hasznos, jó és igénybevehető., a kisebbségi élet fejlődése és a kisebbség fennmaradásának megkönnyítésére, találkozik a tudatosított kisebbségi gondolat gyűjtőközpontjában. Ha ez a hasznos anyag együtt van, akkor alakul ki az egészséges magyar kisebbségi élet¹ és világszemlélet.

Tehát nem az ellentétes jobb vagy baloldali felfogásokból kapjuk a helyes és ösztönös kisebbségi szemléletet, hanem azok minden használható, a kisebbségek által igénybevehető jó alkatainak összegezéséből. A kisebbségi sorsban megszűnt a merev magyar jobboldaliság és nem boldogulhat a túlzó baloldaliság sem. A kisebbségi polgár a maga egészen egyéni, óvatosan és okosan leszűrt kisebbségi életszemléletével, amely a gyakorlat és a tapasztalatok következtetéseinek összességét adta s felette áll mindkét világnézetnek. Aki akár a konzervatív, akár a haladó felfogásnak akart nagyobb szerepet juttatni ebben a sajátságos légkörben, soha sem jutott el az igazi kisebbségi álláspontig. Az elvitathatatlan hibák, a szaporodó bajok állandó ostromozása s kitergetése olyan messzire sodorhatja még a legjobbszándékú embert is, hogy egyszer csak azt érzi, túllendült a kisebbségi eszme világszemlélet határán és olyan idegen világban bolyong, amely már nem kisebbségi, hanem világpolgári ideológiát tételez fel.

A kisebbségi polgár helye a kisebbségi gondolat mellett

van, mert az foglalja magába a harcos radikalizmust és bölcs konzervatizmust. A kisebbségi gondolatnak ez a kettőség és kiegyenlítő erő az éltető kovásza, amelynek megvannak a maga sajátos törvényei. Hibák és újabb tévedések halmozását jelentené akár a maradi, akár a haladó világszemlélet megtenni egyedül jó kisebbségi eszme világi irányzatnak. Sem az egyikre, sem a másokra nincsen szüksége a kisebbségnek, illetve csak annyiban, hogy a maga életszemléletének kifejezésére felhasználhatja a konzervativizmusból és progreszivitásból azt, ami a kisebbségi életforma és világszemlélet teljes kialakításához szükséges.

Az egyikből a nemes és bölcs tapasztalatokat a hagyományt, a megfontoltságot, a másiból a haladás készségét és társadalmi lelkiismeretet.

A délvidéki magyarság egyetlen célja volt: fennmaradni. E cél érdekében kellett kifejteni minden erőnket, ennek a parancsnak kellett alávetni minden életmegnyilvánulásunkat.

A mi irodalmunk célja sem lehetett más, mint a politikánké, vagyis: erősíteni magyar öntudatunkat, elősegíteni magyar fennmaradásunkat, megszólaltatni vágyainkat, ébren tartani szellemi erőinket. A gerinces kisebbségi öntudattal telített polgár nem indult el sem a jobb, sem a baloldali eszmeáramlatok útjain, mert tudta, érezte, hogy sem az egyik, sem a másik szélsőség soha nem elégítheti ki azokat a különleges kívánságokat, amelyek — úgy látszik — mindaddig megmaradnak, ameddig kisebbségi polgár lesz a földön. A két szemléletből a kisebbségi polgár csak annyit vett át, amennyi *élete* jobb, emberibb, szebb és igazságosabb berendezéséhez feltétlenül szükséges volt, sem többet, sem kevesebbet.

Mégis: mikor és hogy jut el a kisebbségi polgár, ezekhez a praktikus megismerésekhez, ezt nehéz lenne megmondani, de hogy a legjobb úton halad igazi rendeltetésének felismerésére, kétségtelen. Nézzünk körül. Az embereink gyorsan tájékozódnak, felismerik a dolgok lényegét és értékét, ha tetszik is egyik-másik fiatalnak a legfontosabb problémák azonnali megoldását ígérő egyik vagy másik világszemlélet, soha sem feledkezhetik meg arról, hogy egy dicső kisebbségi nép tagja és hogy első kötelessége fajtája fennmaradásáért és boldogulásáért küzdeni. Különleges kisebbségi atitűd ez és csak

ezen az eszmei kereten belül lehet szó minden más, így társadalmi és egyéb problémák megoldásának a mikéntléről.

Mi tehát a teendő? Szigorúan megmaradni a kisebbségi gondolat mellett. Arra törekedni, hogy világosan tisztán álljon előttünk minden sorsproblémánk és tudjuk is ebből adódó kötelességeinket. A kisebbségi öntudat soha nem kapcsolódhatik bizonytalan szélsőségekhez.

A kisebbségi tömeget ki kell mozdítani társadalmi elmaradottságából. Az úr és a szolga egyértékűek a kisebbségi életben. Minden eszközzel az egyén segítségére kell sietni. Öncélunkat azonban csak úgy érjük el, ha a kisebbségi polgár előbb eljut kisebbségi mivoltának a teljes felismeréséig és ebben a viszonylatban vizsgálja a saját sorsát. Aki a társadalmi berendezkedések, törvények egyoldalú alkalmazását ajánlja, az még nem látja a lényegét: a kisebbségi gondolatot, amely más állásfoglalást ír elő a kisebbségek részére. Mások a kisebbség és mások a többség problémái. Mások tehát a megoldási lehetőségek is.

Még valamit.

Magyarországon erőteljes, egészséges társadalmi reformmozgalom indult meg, amely különféle módon a felgyülemlett hibák, tévedések jóvátételét ajánlja. Ugyanezt a felvilágosító, szellemet frissítő munkát végezzük el mi is a körünkben. Nem szabad azonban abba a hibába esni, hogy mindig csak sorshelyzetünk negatív jelenségeire hívjuk fel a figyelmet. Nem szabad rombolni anélkül, hogy építenénk is. A körülöttünk élő népekre is tekintettel kell lennünk s egy kis összehasonlítás sem fog ártani. Milyen az álláspontjuk velünk szemben, hogyan bánnak velünk? Milyen miénkkel ellentétes törekvések vannak, mit lehet tőlük tanulni és mit szabad tőlük átvenni.

Tanítsuk a népet, ismertessük meg vele a világnézetek tanításait, hogy öntudata kialakulásához felhasználhassa a jót és a megvalósításra érdemest, azt az erkölcsi anyagot, mely a kisebbségi sorsban annyira értékes. Semmiesetre se hasadjunk vitatkozó maradi és haladó csoportokra.

Ne felejtjük el, a kisebbségi polgár nem lehet konzervatív, de nem is szélsőséges, hanem kisebbségi. Mentés minden izmustól és kalandos világszemlélettől. A kisebbségi szemlélet egységes és felbonthatatlan, különálló és sajátos magyar világnézet. (1939.)

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
A délvidéki magyarság iskolaviszonyai	7
A délvidéki városok népi mozgalma	26
Akiktől elvették a földet és akiknek odaadták	42
A magyar munkás élet- és bérviszonyai a megszállás alatt	62
A magyar szakmunkás költözködése.....	78
Hígmagyarok és szilárdmagyarok.....	83
Mindenütt és mindig magyarok vagyunk	87
Magyar életfa	91
Játék a meggyőződéssel.....	94
A németek kulturális és gazdasági szervezetei.....	95
Még háromszázezer szlávot akartak a Délvidéken letelepíteni	103
A szerbség feladatai és a nemzeti kissebbségeik	115
A délvidéki magyarság lelkisége.....	123